บทที่ 2
แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่องนี้ศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของผู้บริหารและการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษานำร่องพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา จังหวัดตราด ผู้วิจัยได้ศึกษา ค้นคว้า แนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในต่างประเทศและในประเทศ รวมถึงบริบทพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา จังหวัดตราด แล้วนำมาวิเคราะห์ สรุปเป็นกรอบแนวคิดการวิจัย โดยนำเสนอรายละเอียดดังหัวข้อต่อไปนี้

2.1 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทของผู้บริหาร

2.1.1 ความหมายของบทบาท

2.1.2 ความสำคัญของบทบาท

2.1.3 บทบาทของผู้บริหาร

2.1.4 บทบาทของผู้บริหารในการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา

2.2 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษานำร่องพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา จังหวัดตราด

2.2.1 ความหมายของหลักสูตร

2.2.2 ความสำคัญของหลักสูตร

2.2.3 ความหมายการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา

2.2.4 การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา

2.2.5 การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษานำร่องพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา จังหวัดตราด

2.3 บริบทพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา จังหวัดตราด

2.3.1 พระราชบัญญัติพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา พ.ศ. 2562

2.3.2 ความหมายของพื้นที่นวัตกรรมการการศึกษา

2.3.3 เป้าหมายของพื้นที่นวัตกรรมการการศึกษา

2.3.4 บริบทพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา จังหวัดตราด

2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.4.1 งานวิจัยต่างประเทศ

2.4.2 งานวิจัยในประเทศ

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

2.1 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทของผู้บริหาร

บทบาทของผู้บริหารเป็นสิ่งสำคัญสำหรับการบริหารสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพตามยุคสมัยและสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป ผู้บริหารต้องแสดงบทบาทเป็นผู้นำในการพัฒนางานทุกภารกิจให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป็นไปตามเป้าหมาย เพื่อให้สถานศึกษาเกิดการพัฒนาได้อย่างต่อเนื่อง ในการศึกษาบทบาทของผู้บริหาร ผู้วิจัยได้ศึกษาในหัวข้อดังต่อไปนี้

2.1.1 ความหมายของบทบาท

มูฮำหมัด ตาเห (2561 : 32) กล่าวไว้ว่า บทบาท คือ พฤติกรรมหรือการกระทำของบุคคลตามสิทธิและหน้าที่ที่บุคคลอื่นหรือสังคมคาดหวังไว้ บทบาทสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามตำแหน่งหน้าที่และความคาดหวังของสังคม

วินิจ เกตุขำ และคมเพชร ฉัตรศุภกุล (2561 : 33) กล่าวว่า บทบาท หมายถึง การแสดงออกของบุคคลในด้านที่เกี่ยวกับคำพูด ลักษณะท่าทาง การตอบสนองกริยาอาการต่าง ๆ เพื่อให้ผู้อื่นทราบว่าตนกำลังทำหน้าที่อะไร มีต่อเจ้าของตำแหน่งหรือฐานะทางสังคมอย่างไร จึงอาจกล่าวได้ว่า “บทบาท” ก็คือการแสดงออกถึงฐานะตำแหน่งหน้าที่ของแต่ละคนในสังคมนั่นเอง

ภัทรนิชา สุดตาชาติ (2560 : 51) ได้กล่าวว่า บทบาท หมายถึง การกระทำหรือการปฏิบัติที่ผู้ครองตำแหน่งควรประพฤติปฏิบัติ เช่น ผู้บริหาร รองผู้บริหาร ครูอาจารย์ คนงาน ภารโรง ก็จะแสดงบทไปตาม ตำแหน่ง โดยทั่วไปบทบาทจะต้องมาพร้อมกับหน้าที่และตำแหน่ง

ประวิทย์ มั่นปาน (2559 : 11) ได้ศึกษางานวิจัยของบลูม และเซลนิค (1977 : 34-35) ได้อธิบายถึงคำว่า “บทบาท” ที่จำแนกไว้ 3 บทบาท ดังนี้ 1) บทบาทที่คาดหวังหรือบทบาทในอุดมคติ (socially prescribed or ideal role) เป็นบทบาทตามอุดมคติที่กำหนดสิทธิและหน้าที่ของตำแหน่ง 2) บทบาทที่ควรกระทำ (perceived role) เป็นบทบาทที่แต่ละบุคคลเชื่อว่า ควรจะกระทำหน้าที่ของตำแหน่ง โดยอาจจะไม่ตรงกับบทบาทในอุดมคติทุกประการ และอาจแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล 3) บทบาทที่กระทำจริง (performed role) เป็นบทบาทที่บุคคลได้กระทำไปจริงตามความเชื่อความคาดหวัง ตลอดจนความกดดันและโอกาสที่จะกระทำในแต่ละสังคม ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง ภัธรภร ปุยสุวรรณ (2558 : 19) กล่าวว่า บทบาท หมายถึง การแสดงพฤติกรรมการปฏิบัติงานของบุคคลตามสถานการณ์ต่าง ๆ พฤติกรรมที่แสดงออกผสมผสานระหว่างความรู้ความสามารถ ประสบการณ์และความต้องการของตน ร่วมกับความรับผิดชอบที่กำหนดให้ปฏิบัติจริงในตำแหน่ง โดยแบ่งบทบาทที่วิจัยเป็น 2 ประเภท คือ 1) บทบาทที่เป็นจริง หมายถึง พฤติกรรมหรือการกระทำที่ผู้บริหารได้แสดงออกมาให้เห็นในสถานการณ์หรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เป็นเงื่อนไขให้ต้องแสดงบทบาท 2) บทบาทที่คาดหวัง หมายถึง บทบาทที่ถูกคาดหวังโดยผู้อื่นว่าผู้บริหารที่อยู่ในสถานภาพนั้น ๆ ควรจะทำอะไร อย่างไร หรืออาจเป็นความคาดหวังของผู้บริหารเองว่าเขาควรจะมีบทบาทอย่างไรต่อการบริหารวิชาการ

ธงชัย เจนโกศล (2557 : 28) กล่าวว่า บทบาท หมายถึง อำนาจ หน้าที่ และความรับผิดชอบเกี่ยวกับการงานโดยตรงและงานพิเศษที่ควรจะต้องกระทำหรือพฤติกรรมที่คาดหวังสำหรับผู้อยู่ในสถานภาพต่าง ๆ ว่าต้องปฏิบัติอย่างไร เป็นบทบาทที่คาดหวังโดยกลุ่มคนหรือสังคม

ชวิศ สมบัติวงศ์ (2557 : 17) ได้ศึกษางานวิจัยของโอเวน (1970 : 54) กล่าวว่า บทบาท หมายถึง การแสดงพฤติกรรมของบุคคลตามความคาดหวังของผู้อื่น ซึ่งแตกต่างกันไปตามความคาดหวังและความคิด ขึ้นอยู่กับการรับรู้ของบุคคลที่แสดงถึงพฤติกรรมนั้น

นอกจากนั้น วิไลพร นามวงค์ และธนัชพร เปรมเกษม (2557 : 9) ได้ศึกษางานวิจัยของ โคเฮน (1979 : 35-36) ให้ความหมายของคำว่า "บทบาท" หมายถึง พฤติกรรมที่ถูกคาดหวังโดยผู้อื่น ที่ผู้ดำรงตำแหน่งนั้นจะต้องปฏิบัติ และอธิบายไว้อีกว่า เป็นบทบาทที่ถูกกำหนด (prescribed role) ถึงแม้ว่าบุคคลนั้นไม่ได้ประพฤติปฏิบัติตามบทบาทที่ผู้อื่นคาดหวัง แต่ก็ยังคงยอมรับว่าจะต้องปฏิบัติไปตามบทบาทที่สังคมกำหนดให้ และส่วนบทบาทที่ปฏิบัติจริง (enacted role) เป็นวิธีการที่บุคคลได้แสดงหรือปฏิบัติออกมาจริงตามตำแหน่งของเขา ส่วนความไม่สอดคล้องกันของบทบาทที่ถูกกำหนดกับบทบาทที่ปฏิบัติจริงนั้น อาจมีสาเหตุมาจาก 1) บุคคลขาดความเข้าใจในส่วนร่วมของบทบาทที่ต้องการ 2) บุคคลไม่เห็นด้วย หรือไม่ลงรอยกับบทบาทที่ถูกกำหนด 3) บุคคลไม่มีความสามารถที่จะแสดงบทบาทนั้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

McClelland (1962 : 68) กล่าวว่า บทบาทเป็นแบบแผนของความต้องการและการกระทำที่สมาชิกของชุมชนคาดหวังว่าจะต้องเป็นตามคุณลักษณะของตำแหน่งหรือบทบาท คือ สิทธิหน้าที่ในการกระทำของบุคคลหนึ่งที่มีต่อบุคคลหนึ่งในสังคมตามสถานภาพของตนเอง

จากแนวคิดต่าง ๆ ที่กล่าวมานั้น สามารถสรุปได้ว่า บทบาท หมายถึง หน้าที่และความรับผิดชอบที่แสดงออกมาตามตำแหน่งหรือภาระหน้าที่ ที่ตนเองได้รับ

2.1.2 ความสำคัญของบทบาท

บทบาทมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการทำงาน การแสดงถึงบทบาทของบุคคลตามที่ได้รับความคาดหวังจากสังคม เป็นสิ่งที่บุคคลต้องแสดงออกอย่างเต็มศักยภาพและมีประสิทธิภาพ เพื่อให้เกิดประโยชน์สุดขององค์กร โดยนักวิชาการได้ให้ความหมายถึงความสำคัญของบทบาทดังนี้

วสิษฐ์พล รอบจังหวัด (2562 : 19) กล่าวว่า บทบาท เป็นสิ่งสำคัญที่กำหนดแนวทางให้บุคคลแสดงความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นและการแสดงพฤติกรรมในสังคม ในแต่ละสถานการณ์การแสดงออกของบุคคลมักต้องเป็นไปตามบทบาทไม่ว่าเขาจะพึงพอใจที่จะแสดงหรือไม่ ก็ตาม เช่น บทบาทของหัวหน้าที่ต้องมีการทักทายให้กำลังใจลูกน้อง บทบาทของผู้ปกครองที่ต้องการว่ากล่าวสั่งสอนลูกเมื่อเขาทำผิด บทบาทของพนักงานขายในร้านค้าที่ต้องทักทายลูกค้าด้วยอัธยาศัย ที่ดีและพร้อมที่จะให้บริการ ฯลฯ และโดยอันที่จริงแล้ว ในสังคมที่เป็นอยู่เรามักตัดสินบุคคลตามบทบาทของ

เขาคือ ตัดสินว่าเขาทำหน้าที่ตามบทบาทนั้น ๆ ได้ดีเพียงพอหรือไม่หรือการแสดงบทบาทของเขาเป็นที่พึงพอใจแก่สังคมหรือไม่

มูฮำหมัด ตาเห (2561 : 33) สรุปได้ว่า บทบาทเป็นองค์ประกอบของสังคมที่กำหนดให้หน่วยของสังคม เช่น สถาบัน องค์กร บุคคล แสดงตามบทบาทหน้าที่ที่กำหนดไว้ เพื่อให้สังคมเกิดความปกติสุขหากไม่ปฏิบัติตามบทบาทที่กำหนดไว้สังคมอาจเกิดความวุ่นวายและไม่สงบสุข

พิชยา ทอดทิ้ง (2559 : 329) กล่าวว่า บทบาทสำคัญเป็นอย่างมากต่อการพัฒนาหลักสูตรอิสลามศึกษาแบบเข้มเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายของหลักสูตรจำเป็นจะต้องตระหนักถึงความสำคัญของผู้เรียนซึ่งพบว่าการบริหารจัดการหลักสูตรในสถานศึกษาปัจจุบันนี้กำลังประสบปัญหาหลาย ๆ ด้าน ซึ่งจำเป็นที่จะต้องทำการศึกษาสภาพปัญหาและแนวทางการพัฒนาการบริหารหลักสูตรอิสลามศึกษาแบบเข้มเพื่อใช้เป็นข้อมูลในการพัฒนาการบริหารหลักสูตรอิสลามศึกษาแบบเข้มในโรงเรียนของรัฐให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

ปุณยวีร์ เกิดศรี (2558 : 15) กล่าวว่า บทบาทมีความสำคัญต่อการดำเนินภารกิจตามอำนาจหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายทั้งต่อบุคคล เป้าหมายของหน่วยงานและองค์การ โดยบทบาทเป็นการกระทำของบุคคลหรือแบบแผนพฤติกรรม ที่เกี่ยวโยงกับสถานภาพหรือฐานะตำแหน่งทางสังคมของบุคคลนั้น ๆ ดังนั้น เมื่อบุคคลใดถูกกำหนดให้มีสถานภาพหรือฐานะตำแหน่งทางสังคมแล้ว บุคคลนั้นก็แสดงบทบาทตามสถานภาพและฐานะทางสังคมที่ตนดำรงอยู่บทบาท (Role) และสถานภาพ (Status) จึงเป็นสิ่งที่คู่กันเปรียบเสมือนด้านทั้งสองของเหรียญอันเกี่ยวกันไม่อาจแยกออกจากกันได้ และเมื่อนำบทบาทและสถานภาพของบุคคลมาอธิบายปรากฏการในองค์กรต่าง ๆ จะพบว่าพฤติกรรมของบุคคลในองค์กรนั้นจะถูกกำหนดให้สอดคล้องกับโครงสร้างหน้าที่ (Structure Function) ขององค์กรนั้น ๆ

พศิน แตงจวง (2554 : 63) บทบาททำให้เกิดการแบ่งหน้าที่ระหว่างสมาชิกตามความถนัดและความสามารถทำให้เกิดโครงสร้างหน้าที่ ทำให้สมาชิกในสังคมรู้ถึงฐานะและความรับผิดชอบของตนเอง ทำให้สังคมมีความเป็นระเบียบ สมาชิกในสังคมมีการปฏิบัติหน้าที่ของตนไม่ก้าวก่ายคนอื่น และทำให้สมาชิกแต่ละคนรู้จักหน้าที่และความรับผิดชอบของตนตามสถานภาพและบทบาทนั้น

เพอสัน (Pason, 1951 : 4) กล่าวว่า สถานภาพและบทบาทเป็นหน่วยของระบบสังคม โดยสถานภาพและบทบาทเป็นคุณลักษณะของผู้แสดงในสังคมนั้น ๆ บทบาท คือ การจัดระเบียบของผู้เริ่มแสดง เป็นการสร้างและกำหนดการมีส่วนร่วมในกระบวนการที่มีการกระทำร่วมกัน ซึ่งเป็นการร่วมความคาดหวังที่เกี่ยวกับตนเองและบุคคลอื่นที่มีความสัมพันธ์ด้วย ส่วนสถานภาพ คือ ตำแหน่งของผู้แสดงภายในสถาบันเป็นตำแหน่งของผู้แสดงภายในระบบสังคม ซึ่งอาศัยกลไกของสังคมเป็นตัวกำหนด

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า ความสำคัญของบทบาท หมายถึง การรับผิดชอบตามภาระ หน้าที่ที่ได้รับความคาดหวังจากสังคมให้เต็มศักยภาพเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด เนื่องจากบทบาทนั้นมีผลต่อการทำงานและมีความสำคัญกับองค์กร

2.1.3 บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษา

ผู้บริหารทุกคนซึ่งเป็นผู้นำขององค์กร ไม่ว่าจะเป็นผู้บริหารในหน่วยงานรัฐบาล สถาบันการศึกษา องค์กรธุรกิจต่าง ๆ สิ่งแรกที่เขาได้รับมอบหมายจากองค์กรก็คือ บทบาทในฐานะผู้บริหาร เพราะบทบาทดังกล่าวมีอิทธิพลต่อองค์กรยิ่งกว่าบทบาทใด ๆ จนอาจกล่าวได้ว่าความเจริญก้าวหน้า ความน่าเชื่อถือขององค์กรหรือหน่วยงานใดขึ้นอยู่กับบทบาทของผู้บริหารเป็นสำคัญ ผู้บริหารนอกจากจะมีลักษณะเป็นผู้นำและประสานงานระหว่างผู้ใต้บังคับบัญชาแล้ว ยังต้องปฏิบัติงานตามหน้าที่ที่รับผิดชอบอีกด้วย และต้องคอยแก้ไขข้อขัดแย้งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างการปฏิบัติงาน ซึ่งมีนักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงบทบาทของผู้บริหาร ไว้ดังนี้

ประณาลี ลือชา (2566 : 44) ได้สรุปไว้ว่า บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษา ต้องเป็นผู้ที่มีองค์ความรู้ ความสามารถ มีบทบาทในขอบเขตของภารกิจต่าง ๆ ของสถานศึกษาเพื่อให้สถานศึกษาดำเนินภารกิจปฏิบัติงานได้ตามที่กำหนด อันจะนำพาสถานศึกษาไปสู่เป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล

หทัยทิพย์ สิขัณฑกสมิต (2566 : 179) ได้กล่าวว่า ผู้บริหารสถานศึกษาถือเป็นบุคคลสำคัญในการขับเคลื่อนสถานศึกษา หากผู้บริหารนั้นมีภาวะผู้นำด้วยแล้วจะส่งผลดีต่อการพัฒนาการศึกษาและพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบทบาทภาวะผู้นำที่ต้องมีการบริหารอย่างมีแบบแผนจึงจะสามารถนำพาองค์กรไปสู่ความเป็นเลิศทางวิชาการและประสบความสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลสูงสุดตามที่ผู้บริหารและสถานศึกษาได้ตั้งเป้าหมายเอาไว้

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ และคณะ (2563 : 6-10) ได้กล่าวถึงบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาไว้ว่า งานบริหารเป็นงานที่ต้องใช้ความสามารถทักษะสูง มีวิสัยทัศน์อันกว้างไกล มีภาวะความเป็นผู้นำเพราะผู้บริหารเป็นเฟืองที่สำคัญในการบริหารโรงเรียน ดังนั้น ผู้บริหารควรมีบทบาทตามสำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครู (ก.ค.ศ) กำหนดให้มี 6 บทบาทหน้าที่ ดังนี้

1. บทบาทหน้าที่การกำหนดวัตถุประสงค์ การกำหนดนโยบายและเป้าหมาย
2. บทบาทหน้าที่การจัดกิจกรรมในการบริหารต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามนโยบายและเป้าหมายที่กำหนด
3. บทบาทหน้าที่ในการปฏิบัติงานของบุคลากรให้มีประสิทธิภาพ
4. บทบาทหน้าที่ในการสร้างขวัญและกำลังใจในการทำงานให้กับบุคลากร
5. บทบาทหน้าที่ในการสร้างความร่วมมือ รวมสติของบุคลากรในโรงเรียนและชุมชนต่อการบริหาร

สถาบันวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

6. บทบาทหน้าที่ในการจัดหาทรัพยากรและควบคุมกำกับติดตาม

วิชัย วงษ์ใหญ่ และมารุต พัฒผล (2562 : 33) ได้กล่าวถึงบทบาทผู้บริหารสถานศึกษาไว้ว่าต้องเป็นผู้ที่แสดงออกถึงภาวะผู้นำทางวิชาการ สร้างบารมีทางวิชาการ สร้างแรงจูงใจภายในให้กับผู้สอน ให้สารสนเทศที่เป็นประโยชน์ ชี้แนะประเด็นการเรียนรู้ร่วมกัน ส่งเสริมสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ โค้ชกระบวนการเรียนรู้และการคิดประสานเครือข่ายทุนทางสังคม รวมถึงยกย่องในความสำเร็จ

ในขณะที่สุจินตนา ตรงประสิทธิ์ (2560 : 22) ได้สรุปว่า การบริหารการศึกษามีความจำเป็นเพราะต้องการคนที่ได้รับการฝึกฝนเฉพาะด้านที่มีความรู้ ความเข้าใจ ความชำนาญมาดูแลรับผิดชอบเนื่องจากสังคมเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา โดยจำเป็นต้องจัดหาทรัพยากรวิชาการ และข้อมูลสารสนเทศจัดการกำกับติดตาม ประเมินผลการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ และเป็นภารกิจที่สำคัญยิ่งของผู้บริหารสถานศึกษาที่จะต้องสามารถนำองค์กรให้อยู่รอด ต้องกำหนดแผนงานวิธีการ ตลอดจนขั้นตอนต่าง ๆ ในการปฏิบัติงานไว้อย่างมีระบบ ประหยัด ใช้ทรัพยากรให้คุ้มค่าทั้งคน เงิน เวลาและทรัพย์สิน ซึ่งความสำเร็จหรือความล้มเหลวในการบริหารสถานศึกษาขึ้นอยู่กับสมรรถภาพของผู้บริหารสถานศึกษาทั้งสิ้น

วรรณา หมาดเท่ง (2559 : 12) กล่าวถึง บทบาทของผู้บริหาสถานศึกษาไว้ว่า การกระทำที่ผู้บริหารแสดงออกตามตำแหน่งหน้าที่ที่มีอยู่ และการกระทำที่แสดงออกที่เป็นผลจากความคิด ความเชื่องของผู้บริหาร และความมุ่งหวังของบุคคล อื่นที่คาดหวัง 5 ประการ ได้แก่ ผู้อำนวยการความสะดวก ผู้ประเมิน ผู้คาดการณ์ ผู้ให้คำปรึกษา และผู้ส่งเสริมสนับสนุน

กระทรวงศึกษาธิการ (2544 : 12) ได้อธิบายถึงบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาไว้ว่า เป็นผู้นำการพัฒนาการจัดทำแผนพัฒนาสถานศึกษา หลักสูตร การจัดการเรียนการสอนและการสร้างความร่วมมือรวมทั้งประสานกับบุคลากรทุกฝ่ายทั้งในและนอกสถานศึกษาเพื่อการวางแผนสนับสนุนเอื้ออำนวยสิ่งต่าง ๆ ต่อการจัดการเรียนการสอนรวมทั้งการนิเทศ ช่วยเหลือโดยจัดให้มีระบบนิเทศภายในระบบประกันคุณภาพภายในอย่างเป็นระบบโดยการ กำกับติดตามประเมินผลและนำผลการประเมินไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพสถานศึกษาการสนับสนุน ส่งเสริมให้บุคลากรได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ให้ความรู้ ความเข้าใจและความสามารถในการพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนตลอดเวลา

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2544 : 4) ได้กล่าวว่า บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษา ประกอบด้วย 10 ด้าน ดังนี้

1. การเป็นผู้นำทางวิชาการ ผู้บริหารสถานศึกษาควรเป็นแบบอย่างของผู้นำในการเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้นำทางวิชาการ โดยจะต้องให้ความสำคัญต่อการส่งเสริมและสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ตามหมวด 4

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มีการวางแผนนโยบายเพื่อการปฏิรูปการเรียนรู้ของสถานศึกษา ให้คำปรึกษา แนะนำและสร้างพลังความร่วมมือกับทุกฝ่าย

2. การบริหารงานแบบมีส่วนร่วม ผู้บริหารสถานศึกษามีการบริหารอย่างอิสระเพื่อให้เกิดความคล่องตัวและบริหารในรูปแบบของคณะกรรมการสถานศึกษา โดยเน้นการมีส่วนร่วมทั้งครูและบุคลากรภายในโรงเรียน

3. การเป็นผู้อำนวยความสะดวก ผู้บริหารเป็นผู้ประสานงานให้แก่บุคลากรและผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งทางด้านวิชาการ เช่น การจัดสื่อและอุปกรณ์ส่งเสริมการเรียนรู้ต่าง ๆ รวมไปถึงการให้บริการและการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้

4. การประสานความสัมพันธ์ ผู้บริหารสถานศึกษามีการประสานงานและจะต้องสร้างความสัมพันธ์อันดีกับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งภายในและนอกโรงเรียน เพื่อสร้างเครือข่ายผู้สนับสนุนทรัพยากรต่าง ๆ ได้แก่ งบประมาณ บุคคล เช่น ผู้เชี่ยวชาญ ผู้มีความรู้ที่โรงเรียนต้องการให้มาช่วยพัฒนาโรงเรียนด้วยกัน

5. การส่งเสริมพัฒนาครูและบุคลากร มีการพัฒนาครูและบุคลกรอย่างต่อเนื่องโดยการส่งเสริมให้เข้าอบรม เข้าร่วมการประชุมสัมมนาและไปทัศนศึกษา เพื่อเพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์ให้ทันกับสถานการณ์ความเจริญก้าวหน้าของการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของโลกและเพื่อนำมาประยุกต์และปรับปรุงการจัดการเรียนการสอนให้ดีขึ้น

6. การให้ขวัญกำลังใจ สร้างแรงจูงใจ ผู้บริหารต้องเป็นผู้ที่มีทัศนคติในเชิงบวกกับผู้ร่วมงานทุกคน ยืดหยุ่นในการทำงาน สร้างความเชื่อมั่นและเข้าใจความต้องการของฝ่ายต่าง ๆ

7. การกำกับติดตามและประเมินผล ผู้บริหารสถานศึกษาจำเป็นจะต้องจัดให้มีการประเมินผลโดยส่งเสริมการประเมินผลในสถานศึกษาตามมาตรฐานการศึกษาแห่งชาติ เพื่อรองรับการประเมินภายนอก มีการนำผลการประเมินของผู้เรียนมาใช้ในการกำหนดนโยบายของสถานศึกษาเพื่อให้เป็นกระบวนการการดำเนินงานที่เป็นระบบครบวงจร

8. การส่งเสริมสนับสนุนการวิจัยและพัฒนา ผู้บริหารสถานศึกษาให้ความสำคัญกับการวิจัยและพัฒนาเพื่อสร้างกระบวนการในการเรียนรู้ในโรงเรียนของบุคลากรทุกฝ่าย รวมถึงการที่ผู้บริหารอาจเข้ามามีส่วนร่วมด้วย

9. การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ ผู้บริหารสถานศึกษาให้ความสำคัญกับงานด้านการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารของโรงเรียนให้ชุมชนและสาธารณชนภายนอกรับทราบ โดยวิธีการที่หลากหลายเพื่อสร้างการมีส่วนร่วม

10. การส่งเสริมเทคโนโลยีทางการศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นผู้ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยี เพื่อให้ทันต่อความเจริญก้าวหน้าของทั้งในและต่างประเทศ เพื่อให้สอดคล้องกับการเรียนรู้

บาสและสตอกดิลล์ (Bass and Stogdill) (1990) ได้กล่าวไว้ว่า บทบาทของผู้นำทางการศึกษา หมายถึง ความคาดหวังของผู้ที่อยู่ในวงการศึกษาที่ได้พัฒนาขึ้นมาเพื่อตนเองและสมาชิกอื่น ๆ ในกลุ่มด้วย ดังนั้นบทบาทที่ถูกต้องและเหมาะสมสำหรับผู้นำทางการศึกษา คือ มุ่งปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าประสงค์ เป็นผลผลิตแห่งกระบวนการปฏิสัมพันธ์

กอร์ตัน (Gorton, 1983, p. 71) ได้สรุปว่า บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาที่สำคัญมี 6 ประการ คือ

1. บทบาทในฐานะเป็นผู้บริหาร
2. บทบาทในฐานะเป็นผู้นำในด้านการสอน/ด้านวิชาการ
3. บทบาทในฐานะเป็นผู้รักษาระเบียบวินัย
4. บทบาทในฐานะเป็นผู้ส่งเสริมมนุษยสัมพันธ์
6. บทบาทในฐานะเป็นผู้แก้ปัญหาความขัดแย้ง

เคนเนทส์ และเจน (Kenneth and Jane, 2000 : 103) ได้กล่าวว่า ผู้บริหารสถานศึกษาควรปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทของกลุ่มและกิจกรรม โดยแบ่งเป็น 3 กลุ่มใหญ่ ๆ ดังนี้

1. ด้านบุคคล ได้แก่ บทบาทด้านการเป็นหัวหน้าองค์การและเป็นผู้นำของหมู่คณะ
2. ด้านข้อมูลสารสนเทศ ได้แก่ บทบาทในการเป็นศูนย์รวมของการสั่งการภายในองค์กร ประกอบด้วยการรับข้อมูลข่าวสารที่เป็นปัจจุบันและเป็นรูปธรรมมากที่สุด
3. ด้านการตัดสินใจ ได้แก่ บทบาทในการเป็นผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์กิจกรรมใหม่ ๆ เป็นผู้จัดการกับปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ เป็นผู้ขจัดความขัดแย้งระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ภายในองค์กร

จากแนวคิดต่าง ๆ ที่กล่าวมานั้น สามารถสรุปได้ว่า ผู้บริหารมีบทบาทในการกำหนดทิศทาง วางแผน พัฒนา จัดหาทรัพยากร กำกับติดตาม ประเมินผลการดำเนินงานของสถานศึกษา รวมถึงการสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง ชุมชนและท้องถิ่นให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

2.1.4 บทบาทของผู้บริหารในการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา

การดำเนินการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา ให้มีความสอดคล้องกับบริบท ท้องถิ่นหรือจังหวัดนั้นต้องอาศัยความร่วมมือกับผู้ปกครอง ชุมชน หรือหน่วยงานอื่น ๆ เข้ามาช่วยสนับสนุน แต่ผู้ที่มีบทบาทสำคัญที่สุดที่จะทำให้การพัฒนาหลักสูตรเกิดผลสำเร็จหรือไม่นั้น คือ ผู้บริหารสถานศึกษา จึงมีนักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงบทบาทของผู้บริหารที่มีต่อการพัฒนาหลักสูตรไว้ ดังนี้

ภคพร เลิกนอก และเอกราช โฆษิตพิมานเวช (2564 : 12) กล่าวว่า บทบาทผู้บริหารที่มีต่อการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้เพื่อให้มีเนื้อหาสาระที่เหมาะสม และทันกับเหตุการณ์บ้านเมืองที่เปลี่ยนแปลงไป ทั้งทางด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและเทคโนโลยี ซึ่งถือเป็นสิ่งสำคัญของการจัดการศึกษาเพราะผู้บริหารสถานศึกษามีหน้าที่ในการกำหนดแนวทางการปฏิบัติในการ

จัดการเรียนรู้ในสถานศึกษาให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ หลักสูตรที่ดีที่ต้องมีการพัฒนาอยู่อย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง ผู้บริหารสถานศึกษาจึงมีบทบาทในการพัฒนาหลักสูตร โดยเริ่มจากการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน กำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร กำหนดเนื้อหาประสบการณ์การเรียนรู้และนำหลักสูตรไปใช้ สำหรับการจัดการเรียนรู้ ผู้บริหารจะต้องมีบทบาทส่งเสริมและพัฒนาการจัดการเรียนรู้คือ ส่งเสริมและพัฒนาการจัดการเรียนรู้ของครู พัฒนาสื่อ สิ่งอำนวยความสะดวกในการจัดการเรียนรู้ และส่งเสริม พัฒนากิจกรรมการเรียนรู้สำหรับผู้เรียน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2564 : ออนไลน์) กล่าวว่า หลักสูตรสถานศึกษา คือ กลไกหลักในการขับเคลื่อนและดำเนินการจัดการศึกษาให้บรรลุผลตามเป้าหมายและจุดเน้นของสถานศึกษา ในการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาจึงต้องมีการวางระบบการสร้างความรู้ความเข้าใจให้บุคลากรในระบบนิเวศทางการศึกษาให้สามารถเข้าถึงและเข้าใจความสำคัญ พร้อมทั้งมีส่วนร่วมในขั้นตอนต่าง ๆ อย่างเหมาะสม มีการเตรียมความพร้อม วางแผนและศึกษาข้อมูลบริบทรอบด้านอย่างครอบคลุมชัดเจน สร้างเครือข่ายความร่วมมือจากภาคส่วนที่สำคัญ รวมทั้งอาจจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นจากผู้เรียน ผู้ปกครอง ครูและบุคลากรทางการศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนภาคเอกชน และผู้แทนภาคประชาสังคมในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา และเตรียมพร้อมสำหรับการติดตามและประเมินผลการพัฒนาคุณภาพของผู้เรียน หลักสูตรสถานศึกษาฐานสมรรถนะเป็นหลักสูตรที่ใช้บริบทจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาสมรรถนะของผู้เรียน ซึ่งสามารถปรับเปลี่ยนได้ตามสถานการณ์ของชุมชน สังคม ประเทศไทยและโลก

สุภาณี ชำนาญศรี และสุวิมล ตั้งประเสริฐ (2564 : 149) กล่าวว่า การบริหารหลักสูตรสถานศึกษา เริ่มต้นจากการวางแผนจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา สถานศึกษาควรมีการประเมินโครงการนำร่องการใช้หลักสูตรสถานศึกษาโดยคณะกรรมการที่มีส่วนร่วมจากหลายฝ่าย หลังจากนั้นจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา สถานศึกษาควรวิเคราะห์โครงการนำร่องโดยการแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารหลักสูตรสถานศึกษา นำหลักสูตรสถานศึกษาไปใช้ สถานศึกษาควรมีการบริหารหลักสูตรสถานศึกษาอย่างเป็นระบบ และการประเมินหลักสูตรสถานศึกษา สถานศึกษาควรมีการรายงานผลการประเมินหลักสูตรสถานศึกษาต่อเครือข่ายวิชาการทุกระยะ

ณรงค์ พิมสาร และคณะ (2563 : 315-324) กล่าวถึงผู้บริหารมีผลต่อการพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอนว่า เป็นหน้าที่สำคัญเพราะต้องกำหนดแนวทางการปฏิบัติในการจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษาให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ หลักสูตรที่ดีที่สุดต้องมีการพัฒนาอยู่เสมอ เพื่อให้มีเนื้อหาสาระที่ถูกต้อง ทันสมัยกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม เศรษฐกิจ เทคโนโลยี และการเมืองโดยผู้บริหารสถานศึกษามีบทบาทในการพัฒนาหลักสูตรที่ประกอบด้วย การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน การกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร การกำหนดเนื้อหาหรือประสบการณ์การเรียนรู้

และการนำหลักสูตรไปใช้ ส่วนบทบาทในการพัฒนาการเรียนการสอน ประกอบด้วยการคิดเป็นระบบและวิธีการเชิงระบบ

จันทิมา รักดี และคณะ (2563 : 107-116) กล่าวว่า ในการที่จะพัฒนาหลักสูตรให้สถานศึกษาเกิดประสิทธิภาพนั้น ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องส่งเสริมสนับสนุนให้บุคลากรในสถานศึกษาร่วมกันพัฒนาหลักสูตร วิเคราะห์หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ร่วมมือกับคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และดำเนินการประชาสัมพันธ์ทุกภาคส่วนทราบแนวทางการบริหารจัดการหลักสูตรของโรงเรียน

มนสิช สิทธิสมบูรณ์ (2563 : 34) ได้กล่าวไว้ว่า การบริหารหลักสูตรสถานศึกษาเป็นการบริหารจัดการหลักสูตรและการสอนในทุกระดับจะเป็นกระบวนการจัดการการสนับสนุนส่งเสริมในเรื่องเกี่ยวข้องกับการจัดทำหลักสูตร การวางแผนการใช้หลักสูตร การใช้หลักสูตร และการประเมินหลักสูตรเพื่อให้หลักสูตรบรรลุเป้าหมายที่กำหนดได้ การบริหารหลักสูตรจึงมีความสำคัญต่อการปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตรเพื่อให้การนำหลักสูตรไปใช้ในการจัดการเรียนรู้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงจะส่งผลต่อคุณภาพของผู้เรียนเป็นการเตรียมความพร้อมของผู้เรียนในยุคที่มีการขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยีความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม สถานศึกษาจึงจำเป็นต้องมีการบริหารหลักสูตรสถานศึกษาให้ชัดเจนในทุกขั้นตอน เพื่อให้ได้หลักสูตรสถานศึกษาที่มีความเหมาะสมมีคุณภาพทันต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สภาพแวดล้อม และความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่เจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็วในปัจจุบัน

เหมือนฝัน วงเดช (2562 : 136) กล่าวว่า หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานเกี่ยวข้องกับบุคลากรหลายส่วน ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอน และกรรมการสถานศึกษา ซึ่งมีภารกิจที่ยิ่งใหญ่มากสำหรับทุกโรงเรียน มีความแตกต่างกัน จะได้มีส่วนร่วมมือประสานสัมพันธ์เกื้อกูลต่อกัน เพื่อให้การบริหารหลักสูตรมีประสิทธิภาพ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเข้าใจในบทบาทของแต่ละบุคคลได้อย่างชัดเจน การที่โรงเรียนต้องจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาให้สอดคล้องกับบริบทของแต่ละพื้นที่เป็นภารกิจที่ยิ่งใหญ่มากสำหรับทุกโรงเรียน ผู้บริหารสถานศึกษาและครู คือ บุคคลสำคัญที่สุดในโรงเรียนที่จะทำให้หลักสูตรสถานศึกษาสมบูรณ์ มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับแต่ละท้องถิ่น

เรณู บุญเสรฐ (2561 : 56) กล่าวว่า การบริหารหลักสูตรเป็นการพัฒนางานวิชาการที่เน้นการจัดการเรียนรู้ โดยมุ่งพัฒนาการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน ซึ่งผู้บริหารต้องเป็นผู้นำในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาให้สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลาง ปัญหา และความต้องการของผู้เรียนโดยให้บุคคลที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายมีส่วนร่วมคิด ร่วมทำและร่วมรับผิดชอบ ผู้บริหาร ควรมีภาวะผู้นำทางวิชาการ รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง สามารถให้คำแนะนำด้านหลักสูตรและกระบวนการจัดการเรียนรู้ เปิดโอกาสให้ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการบริหารหลักสูตร สร้างระบบการบริหารหลักสูตรในโรงเรียนได้อย่างมีคุณภาพและประสิทธิภาพ มีทักษะด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและ

การสื่อสาร สามารถประยุกต์ใช้และแนะนำผู้อื่นได้ จัดสรรงบประมาณและทรัพยากรในการบริหารหลักสูตร มีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือทางวิชาการกับเครือข่ายสถาบันการศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ส่งเสริมพัฒนาครู ด้านทักษะการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร สร้างขวัญกำลังใจให้กับครูและบุคลากร

สาคร มหาหิงค์ (2560 : 1) กล่าวว่า การบริหารหลักสูตรสถานศึกษาของโรงเรียนผู้บริหารสถานศึกษาควรเป็นผู้นำทางวิชาการโดยให้ความสำคัญกับการวางแผน การกำกับดูแลหลักสูตรสถานศึกษา ครูควรนำหลักสูตรไปสู่การปฏิบัติกับผู้เรียนที่เป็นรูปธรรมอย่างต่อเนื่อง ควรประชุมอบรมชี้แจงผู้ปกครองให้มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องหลักสูตรและการประเมินหลักสูตรสถานศึกษาควรมีการวิเคราะห์ความต้องการของผู้เรียนเพื่อนำมาปรับปรุงหลักสูตรสถานศึกษา

สุกัญญา จัตุรงค์ และอภิชาติ เลนะนันท์ (2559 : 1473-1487) กล่าวว่า ผู้บริหารต้องเป็นผู้สนับสนุนหรือให้บริการงานการนำหลักสูตรไปใช้ ได้แก่ สนับสนุนการพัฒนาและใช้งานหลักสูตรซึ่งเป็นส่วนที่สำคัญต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เกี่ยวข้องกับกำลังคน คือ ผู้สอน วัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องใช้และสื่อการเรียนการสอน ตลอดจนผู้เรียนที่มีการพัฒนาตนอย่างต่อเนื่อง ผู้บริหารต้องเพิ่มพูนขวัญและกำลังใจ การนิเทศประเมินผลการศึกษา การแนะแนวการศึกษา การบริหารจัดการห้องสมุด จัดหาแหล่งเรียนรู้อื่น ๆ ภายนอกสถานศึกษา จัดสภาพแวดล้อมของโรงเรียน จัดให้มีการประชุมคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จัดให้มีอาคารสถานที่ห้องเรียนเพื่อสนับสนุนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนด้วยวิธีการที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญและการจัดสรรงบประมาณ ทั้งนี้ ผู้เรียนจะต้องเป็นผู้ที่สามารถพัฒนาตนเองและใส่ใจวัฒนธรรม

ฆนัท ธาตุทอง (2553 : 272) กล่าวถึง บทบาทของผู้บริหารเกี่ยวกับการส่งเสริมและสนับสนุนการใช้หลักสูตร ดังนี้ 1) ทำความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตรที่นำมาใช้ในสถานศึกษาอย่างถ่องแท้ 2) ให้ความรู้ผู้สอนในโรงเรียนเกี่ยวกับการนำหลักสูตรไปใช้ 3) ให้บริการวัสดุหลักสูตรและสื่อการเรียนการสอนชนิดต่าง ๆ แก่ครู 4) ดำเนินการนิเทศและติดตามผลการใช้หลักสูตรภายในโรงเรียนอย่างสม่ำเสมอ 5) กระตุ้นให้ครูใช้หลักสูตรอย่างถูกต้อง เช่น จัดฝึกอบรม ประชุม สัมมนา เป็นต้น 6) ให้กำลังใจและบำรุงขวัญแก่ครูผู้ใช้หลักสูตรอย่างมีประสิทธิภาพ 7) จัดระบบการบริหารหลักสูตร 8) ประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตร

ชุมศักดิ์ อินทร์รักษ์ (2551 : 98-99) กล่าวถึง บทบาทของผู้บริหารเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรไว้ดังนี้ 1) ศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตรและเอกสารประกอบหลักสูตรให้กระจ่างเพื่อจะให้คำแนะนำแก่ครูผู้สอนและวางแผนในการเตรียมการดำเนินการใช้หลักสูตร 2) จัดเตรียมบุคลากร โดยการประชุม อบรม สัมมนา เพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องหลักสูตรและแนวการสอนตลอดจนส่งเสริมให้บุคลากรมีโอกาสไปศึกษาดูงานเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนที่มีความเป็นเลิศ 3) จัดครูเข้าสอนให้เหมาะสมกับความรู้ ความสามารถตามความถนัดและความสนใจ

เพื่อจะได้จัดประสบการณ์การเรียนรู้แก่ผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ 4) ให้บริการและสนับสนุนการสอนของครูโดยการจัดหาเอกสารหลักสูตร งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์และสื่อการเรียนการสอน การจัดสภาพแวดล้อมและบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนการสอน เช่น การจัดห้องสมุดให้อยู่ในสภาพที่ครูและนักเรียน ได้ศึกษากันคว้าเพิ่มเติม โดยคำนึงถึงคุณประโยชน์และความสะดวกสบายในการจัดการเรียนการสอนของครูผู้สอนเป็นหลัก 5) ดำเนินการนิเทศติดตามผลและประมวลผลการใช้หลักสูตรอย่างสม่ำเสมอ โดยใช้เทคนิควิธีและเครื่องมือที่เหมาะสม เพื่อปรับปรุงการเรียนการสอนให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้ 6) สร้างขวัญและกำลังใจตลอดจนส่งเสริมความก้าวหน้าในหน้าที่การงานอย่างเหมาะสมและยุติธรรม โดยยึดระบบคุณธรรมเป็นหลัก 7) ประชาสัมพันธ์การใช้หลักสูตรแก่นักเรียน ครูผู้สอน ผู้ปกครองและประชาชนในชุมชน เพื่อสร้างความเข้าใจ ความรู้สึกที่ดีต่อหลักสูตรและการรับความร่วมมือที่ดีจากบุคลากรทั้งภายในและภายนอกโรงเรียนโดยใช้วิธีการที่หลากหลาย

ชูศรี สุวรรณโชติ (2542 : 29) กล่าวว่า บทบาทหน้าที่ของผู้บริหารโรงเรียน เป็นบุคคลสำคัญที่สุดที่จะบ่งบอกว่า การนำหลักสูตรไปใช้ที่โรงเรียนจะประสบผลสำเร็จหรือไม่ ทัศนของผู้บริหารโรงเรียนมีความสำคัญต่อหลักสูตร การนำหลักสูตรไปใช้ด้วย แต่บางครั้งเนื่องจากผู้บริหารมีภาระงานหลายด้าน การพัฒนาหลักสูตรโดยตรงที่ผู้บริหารจะเข้ามาร่วมจึงเป็นไปได้ยาก แต่คำแนะนำของผู้บริหารเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง ทั้งทางตรงและทางอ้อมในการนำหลักสูตรไปใช้ แม้ว่า ผู้บริหารจะมีบทบาท และหน้าที่ต้องกระทำหลายอย่างแต่นักพัฒนาหลักสูตรยังต้องการความช่วยเหลือจากผู้บริหารในความมีประสบการณ์ ทั้งนี้เนื่องจากผู้บริหารโรงเรียนระดับประถมศึกษาทราบดีถึงปัจจัยสำคัญ ๆ ของการศึกษาโดยเฉพาะปัญหาทางด้านการบริหารหลักสูตร แนวทางการแก้ปัญหานั้น ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยองค์ประกอบต่าง ๆ มาช่วยผลักดันการนำหลักสูตรไปใช้อย่างจริงจัง ดังนั้น ผู้บริหารสถานศึกษาควรเป็นผู้ที่มีความสามารถด้านวิชาการและการบริหารหลักสูตรด้วย

อมรา เล็กเริงสินธิ์ (2540 : 42) กล่าวถึง บทบาทของผู้บริหารในการสร้างหลักสูตรไว้ว่า กำหนดนโยบายเกี่ยวกับการจัดทำหลักสูตร จัดตั้งและแต่งตั้งคณะกรรมการการสร้างหลักสูตร ให้การสนับสนุนโดยจัดหาสิ่งอำนวยความสะดวก คือ งบประมาณ สถานที่และวัสดุ อุปกรณ์ พร้อมทั้งเป็นที่ปรึกษาของคณะกรรมการสร้างหลักสูตร ตัดสินในในกรณีที่เกิดปัญหาต่าง ๆ และช่วยประสานงานให้การดำเนินงานเป็นไปตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่กำหนด

ภารดี อนันต์นารี (2551 : 265-266) ได้ศึกษางานวิจัยของ Knezevich (1984 : 16-18) เสนอว่า ผู้บริหารควรมีบทบาทต่าง ๆ ในการบริหารงานด้านหลักสูตรให้เกิดประสิทธิผล ได้แก่ บทบาทการเป็นผู้นำวิชาการ มีความรู้ ความเข้าใจในงานวิชาการ บทบาทเป็นผู้นำกำหนดทิศทางการปฏิบัติงาน ชี้แจงทำความเข้าใจในวัตถุประสงค์ของการทำงาน บทบาทเป็นผู้ประสานงานในด้านต่าง ๆ ให้มีประสิทธิภาพ บทบาทเป็นผู้บริหารหลักสูตร ต้องมีความเข้าใจในระบบหลักสูตร เข้าใจวิธีการสร้าง การพัฒนาหลักสูตรรวมถึงการใช้เทคโนโลยี บทบาทเป็นผู้สื่อสาร ความสามารถใน

การสื่อสาร ทั้งการพูด การเขียนรวมไปถึงการใช้สื่อ เพื่อสร้างความเข้าใจที่ตรงกัน และบทบาทของการเป็นผู้ประเมินผล สามารถประเมินตามความต้องการด้วยระบบวิธีทางสถิติกระบวนการทางวิทยาศาสตร์

นิพนธ์ อนันตชาติ (2551 : 12) ได้ศึกษางานวิจัยของ Coats (1986 : 151-152) กล่าวว่า บทบาทในฐานะผู้นำทางวิชาการต้องพัฒนาบุคลากรให้มีทักษะ ความรู้และความสามารถในการปฏิบัติงานให้ประสบความสำเร็จ

จากแนวคิดที่กล่าวมานั้น บทบาทของผู้บริหารในการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษามีองค์ประกอบที่ค่อนข้างหลากหลายทั้งเหมือนและแตกต่างกันตามทัศนะของนักวิชาการ เพื่อให้ได้ข้อสรุปของ บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในการพัฒนาหลักสูตร ผู้วิจัยได้นำมาวิเคราะห์ดังแสดงในตาราง 2.1

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

ตารางที่ 2.1 การวิเคราะห์บทบาทของผู้บริหารในการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา

ตัวแปร / นักวิชาการ	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	รวม
1) กำหนดนโยบายเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร														✓			1
2) จัดตั้งคณะกรรมการการพัฒนาหลักสูตร	✓													✓			2
3) สนับสนุนสิ่งอำนวยความสะดวก		✓								✓	✓	✓		✓			5
4) เป็นที่ปรึกษาของการพัฒนาหลักสูตร														✓			1
5) เป็นผู้ประสานงานในการดำเนินงาน														✓	✓		2
6) การมีวิสัยทัศน์		✓	✓	✓	✓	✓							✓		✓		7
7) ความรู้ด้านการพัฒนาหลักสูตร	✓	✓	✓	✓		✓		✓			✓	✓	✓		✓	✓	11
8) การสร้างความเข้าใจให้กับบุคลากร		✓	✓		✓			✓			✓	✓					6
9) การนิเทศ กำกับและติดตามการใช้หลักสูตร	✓	✓		✓					✓	✓	✓	✓			✓		8
10) การสร้างขวัญและกำลังใจ								✓		✓	✓	✓					4
11) ประชาสัมพันธ์การใช้หลักสูตรสถานศึกษา					✓				✓			✓					3
12) กระตุ้นให้ครูใช้หลักสูตรอย่างถูกต้อง										✓	✓						1
13) จัดระบบการบริหารหลักสูตร								✓		✓	✓				✓		3
14) การสร้างเครือข่ายกับหน่วยงานอื่น ๆ			✓				✓	✓			✓			✓			5
15) การวางแผน การกำกับและดูแล				✓					✓			✓					3
16) ทักษะด้านเทคโนโลยี								✓									1

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

ตารางที่ 2.1 (ต่อ)

ตัวแปร / นักวิชาการ	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	รวม
17) ทักษะด้านการสื่อสาร			✓					✓							✓		3
18) วิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน	✓		✓		✓	✓			✓								5
19) การตัดสินใจ														✓			1
20) ความเป็นผู้นำทางวิชาการ								✓	✓				✓		✓	✓	5
21) รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง		✓		✓		✓		✓									4
22) การจัดสรรงบประมาณและทรัพยากร								✓									1
23) การรับฟังความคิดเห็น			✓														1
24) การวางแผน	✓																1
25) การรายงานผล	✓																1

หมายเหตุ

[1] ภคพร เลิกนอก และเอกราช โฆษิตพิมานเวช (2564 : 12), [2] สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2564 : ออนไลน์), [3] สุภาณี ชำนาญศรี และสุวิมล ตั้งประเสริฐ (2564 : 149), [4] มนสิช สิทธิสมบูรณ์ (2563 : 34), [5] จันทิมา รักดี และคณะ (2563 : 107-116), [6] ณรงค์ พิมสาร และคณะ (2563 : 315-324), [7] เหมือนฝัน วงเดช (2562 : 136), [8] เรณู บุญเสรฐ (2561), [9] สาคร มหาหิงค์ (2560 : 1), [10] สุกัญญา จัตุรงค์, และอภิชาต เลนะนันท์ (2559 : 1473-1487), [11] ฆนัท ธาตุทอง (2553 : 272), [12] ชุมศักดิ์ อินทร์รักษ์ (2551 : 98-99), [13] ชูศรี สุวรรณโชติ (2542 : 29), [14] อมรา เล็กเริงสินธิ์ (2540 : 42), [15] Knezevich (1984 : 16-18), [16] Coats (1986 : 151-152)

จากตารางที่ 2.1 ผลการวิเคราะห์การวิเคราะห์บทบาทของผู้บริหารในการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาตามแนวคิดของนักวิชาการพบว่า มี 18 ตัวแปร เมื่อพิจารณาความถี่ของตัวแปร สรุปได้ว่า มีตัวแปร 4 ตัวที่มีความถี่สูงจำนวน 6 - 11 ความถี่ คือ 1) การมีวิสัยทัศน์ 2) ความรู้ด้านการพัฒนาหลักสูตร 3) การสร้างความเข้าใจให้กับบุคลากร 4) การนิเทศ กำกับและติดตามการใช้หลักสูตร ดังนั้น บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษานำร่องพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา จังหวัดตราด ผู้วิจัยได้สรุปตัวแปรออกมาทั้ง 4 ตัวแปร คือ 1) การมีวิสัยทัศน์ 2) ด้านความรู้การพัฒนาหลักสูตร 3) การสร้างความเข้าใจให้กับบุคลากร 4) การนิเทศ กำกับและติดตามการใช้หลักสูตร มาเป็นตัวแปรในการศึกษาครั้งนี้เพื่อให้เหมาะสมสำหรับสถานศึกษานำร่องพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา จังหวัดตราด โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. ด้านความรู้การพัฒนาหลักสูตร

จากตารางการวิเคราะห์ตัวแปร พบว่า ความรู้ด้านการพัฒนาหลักสูตร เป็นตัวแปรที่มีนักวิชาการได้นำเสนอไว้และมีความถี่สูงสุด จำนวน 11 ความถี่ ประกอบด้วย สุภาณี ชำนาญศรี และสุวิมล ตั้งประเสริฐ (2564 : 149), ภคพร เลิกนอก และเอกราช โฆษิตพิมานเวช (2564 : 12), สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2564 : ออนไลน์), มนสิช สิทธิสมบูรณ์ (2563 : 34), ณรงค์ พิมสาร และคณะ (2563 : 315-324), เรณู บุญเสรฐ (2561) ฆนัท ธาตุทอง (2553 : 272), ชุมศักดิ์ อินทร์รักษ์ (2551 : 98-99), ชูศรี สุวรรณโชติ (2542 : 29), Knezevich (1984 : 16-18) และ Coats (1986 : 151-152) โดยความรู้ด้านการพัฒนาหลักสูตรเป็นตัวแปรย่อยของบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา ในงานวิจัยเรื่องนี้ มีนักวิชาการ นักวิจัย ผู้ทรงคุณวุฒิ ได้ให้คำจำกัดความของความรู้ด้านการพัฒนาหลักสูตร ไว้ดังนี้

สุภาณี ชำนาญศรี และสุวิมล ตั้งประเสริฐ (2564 : 149) กล่าวว่า ความรู้ด้านการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา เริ่มต้นจากการวางแผนจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา สถานศึกษาควรมีการประเมินโครงการนำร่องการใช้หลักสูตรสถานศึกษาโดยคณะกรรมการที่มีส่วนร่วมจากหลายฝ่าย หลังจากนั้น จัดทำหลักสูตรสถานศึกษา สถานศึกษาควรวิเคราะห์โครงการนำร่องโดยการแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารหลักสูตรสถานศึกษา นำหลักสูตรสถานศึกษาไปใช้

ภคพร เลิกนอก และเอกราช โฆษิตพิมานเวช (2564 : 12) กล่าวว่า ผู้บริหารจะมีความรู้ในการพัฒนาหลักสูตร โดยเริ่มจากการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน กำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร กำหนดเนื้อหาประสบการณ์การเรียนรู้และนำหลักสูตรไปใช้ สำหรับการจัดการเรียนรู้ ผู้บริหารจะต้องมีบทบาทส่งเสริมและพัฒนาการจัดการเรียนรู้คือ ส่งเสริมและพัฒนาการจัดการเรียนรู้ของครู พัฒนาสื่อ สิ่งอำนวยความสะดวกในการจัดการเรียนรู้ และส่งเสริม พัฒนากิจกรรมการเรียนรู้สำหรับผู้เรียน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2564 : ออนไลน์) กล่าวว่า ความรู้ด้านการพัฒนาหลักสูตรของผู้บริหาร ต้องมีการเตรียมความพร้อม วางแผนและศึกษาข้อมูลบริบทรอบด้านอย่างครอบคลุมชัดเจน สร้างเครือข่ายความร่วมมือจากภาคส่วนที่สำคัญ รวมทั้งอาจจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นจากผู้เรียน ผู้ปกครอง ครูและบุคลากรทางการศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนภาคเอกชน และผู้แทนภาคประชาสังคมในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา และเตรียมพร้อมสำหรับการติดตามและประเมินผลการพัฒนาคุณภาพของผู้เรียน

ณรงค์ พิมสาร และคณะ (2563 : 315-324) กล่าวถึง ผู้บริหารต้องมีความรู้การพัฒนาหลักสูตรที่ประกอบด้วย การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน การกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร การกำหนดเนื้อหาหรือประสบการณ์การเรียนรู้ และการนำหลักสูตรไปใช้

มนสิช สิทธิสมบูรณ์ (2563 : 34) ได้กล่าวไว้ว่า ผู้บริหารมีความรู้ในเรื่องเกี่ยวข้องกับการจัดทำหลักสูตร การวางแผนการใช้หลักสูตร การใช้หลักสูตร และการประเมินหลักสูตรเพื่อให้หลักสูตรบรรลุเป้าหมายที่กำหนดได้ การบริหารหลักสูตรจึงมีความสำคัญต่อการปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตรเพื่อให้การนำหลักสูตรไปใช้ในการจัดการเรียนรู้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงจะส่งผลต่อคุณภาพของผู้เรียน

เรณู บุญเสรฐ (2561 : 56) กล่าวว่า ผู้บริหารสามารถให้คำแนะนำด้านหลักสูตร เปิดโอกาสให้ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการบริหารหลักสูตร สร้างระบบการบริหารหลักสูตรในโรงเรียนได้อย่างมีคุณภาพและประสิทธิภาพ มีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือทางวิชาการกับเครือข่ายสถาบันการศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นความรู้พื้นฐานในด้านการพัฒนาหลักสูตรที่ผู้บริหารสถานศึกษาควรมี

ฆนัท ธาตุทอง (2553 : 272) กล่าวว่า ความรู้ของผู้บริหารเกี่ยวกับการส่งเสริมและสนับสนุนการใช้หลักสูตร ดังนี้ 1) ทำความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตรที่นำมาใช้ในสถานศึกษาอย่างถ่องแท้ 2) ให้ความรู้ผู้สอนในโรงเรียนเกี่ยวกับการนำหลักสูตรไปใช้ 3) ให้บริการวัสดุหลักสูตรและสื่อการเรียนการสอนชนิดต่าง ๆ แก่ครู 4) ดำเนินการนิเทศและติดตามผลการใช้หลักสูตรภายในโรงเรียนอย่างสม่ำเสมอ 5) กระตุ้นให้ครูใช้หลักสูตรอย่างถูกต้อง เช่น จัดฝึกอบรม ประชุม สัมมนา เป็นต้น 6) ให้กำลังใจและบำรุงขวัญแก่ครูผู้ใช้หลักสูตรอย่างมีประสิทธิภาพ 7) จัดระบบการบริหารหลักสูตร 8) ประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตร

ชุมศักดิ์ อินทร์รักษ์ (2551 : 98-99) กล่าวถึง ความรู้ที่ผู้บริหารควรมีเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรไว้ดังนี้ 1) ศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตรและเอกสารประกอบหลักสูตรให้กระจ่างเพื่อจะให้คำแนะนำแก่ครูผู้สอนและวางแผนในการเตรียมการคำเนินการใช้หลักสูตร 2) จัดเตรียมบุคลากร โดยการประชุม อบรม สัมมนา เพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องหลักสูตรและแนวการสอนตลอดจนส่งเสริมให้บุคลากรมีโอกาสไปศึกษาดูงานเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนที่มี

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี

ความเป็นเลิศ 3) จัดครูเข้าสอนให้เหมาะสมกับความรู้ ความสามารถตามความถนัดและความสนใจ เพื่อจะได้จัดประสบการณ์การเรียนรู้แก่ผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ 4) ให้บริการและสนับสนุนการสอนของครูโดยการจัดหาเอกสารหลักสูตร งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์และสื่อการเรียนการสอน การจัดสภาพแวดล้อมและบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนการสอน เช่น การจัดห้องสมุดให้อยู่ในสภาพที่ครูและนักเรียน ได้ศึกษากันคว้าเพิ่มเติม โดยคำนึงถึงคุณประโยชน์และความสะดวกสบายในการจัดการเรียนการสอนของครูผู้สอนเป็นหลัก 5) ดำเนินการนิเทศติดตามผลและประมวลผลการใช้หลักสูตรอย่างสม่ำเสมอ โดยใช้เทคนิควิธีและเครื่องมือที่เหมาะสม เพื่อปรับปรุงการเรียนการสอนให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้ 6) สร้างขวัญและกำลังใจตลอดจนส่งเสริมความก้าวหน้าในหน้าที่การงานอย่างเหมาะสมและยุติธรรม โดยยึดระบบคุณธรรมเป็นหลัก 7) ประชาสัมพันธ์การใช้หลักสูตรแก่นักเรียน ครูผู้สอน ผู้ปกครองและประชาชนในชุมชน เพื่อสร้างความเข้าใจ ความรู้สึกที่ดีต่อหลักสูตรและการรับความร่วมมือที่ดีจากบุคลากรทั้งภายในและภายนอกโรงเรียนโดยใช้วิธีการที่หลากหลาย

ชูศรี สุวรรณโชติ (2542 : 29) กล่าวว่า ความรู้ด้านการพัฒนาหลักสูตร ผู้บริหารจะต้องให้คำแนะนำจากการใช้หลักสูตร โดยเฉพาะปัญหาทางด้านการบริหารหลักสูตร พร้อมกับแนวทางการแก้ปัญหานั้น ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยองค์ประกอบต่าง ๆ มาช่วยผลักดันการนำหลักสูตรไปใช้อย่างจริงจัง

Knezevich (1984 : 16-18 อ้างถึงใน ภารดี อนันต์นารี, 2551 : 265-266) เสนอว่า ผู้บริหารควรมีบทบาทต่าง ๆ ในการบริหารงานด้านหลักสูตรให้เกิดประสิทธิผล โดยเฉพาะการมีความรู้ ความเข้าใจในงานวิชาการ ความเข้าใจในระบบหลักสูตร เข้าใจวิธีการสร้างรวมถึงการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาให้มีคุณภาพ

Coats (1986 : 151-152 อ้างถึงใน นิพนธ์ อนันตชาติ, 2551 : 12) กล่าวว่า ความรู้ความสามารถด้านการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาของผู้บริหาร ส่งผลให้เกิดความสำเร็จในการบริหารจัดการหลักสูตรให้เกิดคุณภาพ

สรุปได้ว่า ความรู้ด้านการพัฒนาหลักสูตร หมายถึง ผู้บริหารสถานศึกษามีความรู้ ทักษะในการวิเคราะห์ วางแผน ปรับปรุงหลักสูตร รวมถึงการส่งเสริม สนับสนุนครู นักเรียนในการใช้หลักสูตรและเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพ การพัฒนาหลักสูตรต้องครอบคลุมการจัดการทรัพยากร การสื่อสาร การติดตามผล เพื่อให้การใช้หลักสูตรและการเรียนรู้เกิดประสิทธิผล ตอบสนองต่อความต้องการของครูและผู้เรียน

2. การนิเทศ กำกับและติดตามการใช้หลักสูตร

จากตารางการวิเคราะห์ตัวแปร พบว่า การนิเทศ กำกับและติดตามการใช้หลักสูตร เป็นตัวแปรที่มีนักวิชาการได้นำเสนอไว้และมีความถี่ จำนวน 8 ความถี่ ประกอบด้วย สุภาณี ชำนาญศรี และสุวิมล ตั้งประเสริฐ (2564 : 149) ภคพร เลิกนอก และเอกราช โฆษิตพิมานเวช (2564 : 12) มนสิช สิทธิสมบูรณ์ (2563 : 34) สาคร มหาหิงค์ (2560 : 1) สุกัญญา จัตุรงค์, และอภิชาต เลนะนันท์

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

(2559 : 1473-1487) ฆนัท ธาตุทอง (2553 : 272) ชุมศักดิ์ อินทร์รักษ์ (2551 : 98-99) และ Knezevich (1984 : 16-18) โดยความรู้การนิเทศ กำกับและติดตามการใช้หลักสูตรเป็นตัวแปรย่อยของบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา ในงานวิจัยเรื่องนี้มีนักวิชาการ นักวิจัย ผู้ทรงคุณวุฒิ ได้ให้คำจำกัดความของความรู้ด้านการนิเทศ กำกับและติดตามการใช้หลักสูตรไว้ดังนี้

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2564 : ออนไลน์) กล่าวว่า หลักสูตรสถานศึกษา เป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนและดำเนินการจัดการศึกษาให้บรรลุผลตามเป้าหมาย การประเมิน ติดตามผลการใช้หลักสูตร โดยการจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นจากผู้เรียน ผู้ปกครอง ครูและบุคลากรทางการศึกษา เพื่อให้เกิดการพัฒนาพัฒนาสมรรถนะของผู้เรียนและสามารถปรับเปลี่ยนได้ตามสถานการณ์ของชุมชน สังคม ประเทศไทยและโลก

สุภาณี ชำนาญศรี และสุวิมล ตั้งประเสริฐ (2564 : 149) กล่าวว่า การบริหารหลักสูตรสถานศึกษา หลังจากการนำหลักสูตรสถานศึกษาไปใช้ ควรมีการบริหารหลักสูตรสถานศึกษาอย่างเป็นระบบ และการประเมินหลักสูตรสถานศึกษารวมถึงรายงานผลการประเมินหลักสูตรสถานศึกษาต่อเครือข่ายวิชาการทุกระยะ

ณรงค์ พิมสาร และคณะ (2563 : 315-324) กล่าวถึงผู้บริหารมีผลต่อการพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอนว่า เป็นหน้าที่สำคัญเพราะต้องกำหนดแนวทางการปฏิบัติในการจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษาให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ หลักสูตรที่ดีที่สุดต้องมีการพัฒนาอยู่เสมอจากการนิเทศ ติดตามและประเมินผลจากผู้บริหารเพื่อนำมาเป็นแนวทางในการแก้ไขและพัฒนาหลักสูตรให้มีความทันสมัย

นิภารัตน์ เชื้อชาย (2563 : 34) ได้สรุปว่า การประเมินผลการใช้หลักสูตร มีแนวทางการดำเนินงานที่สำคัญ คือ พิจารณาองค์ประกอบของหลักสูตรที่จะประเมิน พิจารณาหลักเกณฑ์ที่ใช้ในการประเมิน ออกแบบการจัดเก็บข้อมูล ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล เพื่อใช้พิจารณาตัดสินใจในการปรับปรุงหลักสูตรต่อไป สำหรับประเด็นในการประเมินนั้นสามารถประเมินได้ทั้งเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อการใช้หลักสูตร กระบวนการใช้หลักสูตร และผลจากการใช้หลักสูตร อย่างไรก็ตาม สถานศึกษาควรมุ่งเน้นการประเมินส่วนที่เกี่ยวข้องต่อคุณภาพของผู้เรียนเป็นสำคัญ และควรคำนึงถึงทั้งผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน สถานศึกษาจะต้องให้ความสำคัญโดยนำผลการประเมินระดับสถานศึกษา ระดับเขตพื้นที่การศึกษา และระดับชาติมาพิจารณาทั้งผลการประเมินในภาพรวมและผลการประเมินแยกรายวิชา และแยกตามมาตรฐาน หากผลการประเมินไม่เป็นไปตามเป้าหมายควรศึกษาวิเคราะห์เพื่อค้นหาสาเหตุที่แท้จริง ซึ่งสาเหตุย่อยเกิดมาจากปัจจัยและกระบวนการใช้หลักสูตรสถานศึกษานั่นเอง จากนั้นจึงหาวิธีแก้ปัญหาเพื่อพัฒนาคุณภาพต่อไป

สาคร มหาหิงค์ (2560 : 1) กล่าวว่า การบริหารหลักสูตรสถานศึกษาของโรงเรียน นอกจากผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องให้ความสำคัญกับการวางแผน การกำกับดูแลหลักสูตรสถานศึกษา ต้องมีการประชุมอบรมชี้แจงผู้ปกครองให้มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องหลักสูตรและประเมินหลักสูตรสถานศึกษา เพื่อวิเคราะห์ผลจากการใช้หลักสูตรนำมาปรับปรุงให้มีประสิทธิภาพเพิ่มมากยิ่งขึ้น

สุกัญญา จัตุรงค์, และอภิชาต เลนะนันท์ (2559 : 1473-1487) กล่าวว่า ผู้บริหารต้องเป็นผู้สนับสนุนหรือให้บริการงานการนำหลักสูตรไปใช้ ตลอดจนเพิ่มพูนขวัญ กำลังใจให้กับบุคลากร และนิเทศ ติดตาม ประเมินผลการศึกษา เพื่อนำข้อมูลมาปรับปรุงหลักสูตรให้ผู้เรียนเป็นผู้ที่สามารถพัฒนาตนเองและใส่ใจวัฒนธรรม

ฆนัท ธาตุทอง (2553 : 272) กล่าวถึง บทบาทของผู้บริหารนอกจากการส่งเสริมและสนับสนุนการใช้หลักสูตร สิ่งสำคัญคือ การนิเทศและติดตามผลการใช้หลักสูตรภายในโรงเรียนอย่างสม่ำเสมอเพื่อกระตุ้นให้ครูใช้หลักสูตรอย่างถูกต้อง และนำผลการใช้หลักสูตรมาเป็นข้อมูลในการปรับปรุงหลักสูตรให้สมบูรณ์และมีความทันสมัยอยู่เสมอ

ชุมศักดิ์ อินทร์รักษ์ (2551 : 98-99) กล่าวถึง ผู้บริหารโรงเรียนต้องดำเนินการนิเทศติดตามผลและประมวลผลการใช้หลักสูตรอย่างสม่ำเสมอ โดยใช้เทคนิควิธีและเครื่องมือที่เหมาะสมเพื่อปรับปรุงการเรียนการสอนให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้

ภารดี อนันต์นารี (2551 : 265-266) ได้ศึกษางานวิจัยของ Knezevich (1984 : 16-18) เสนอว่า ผู้บริหารควรมีบทบาทต่าง ๆ ในการบริหารงานด้านหลักสูตรให้เกิดประสิทธิผล โดยเฉพาะบทบาทของการเป็นผู้ประเมินผล สามารถประเมินตามความต้องการด้วยระบบวิธีทางสถิติกระบวนการทางวิทยาศาสตร์

สรุปได้ว่า การนิเทศ กำกับและติดตามการใช้หลักสูตร หมายถึง ผู้บริหารสถานศึกษาสามารถกำหนดแนวทาง แนวปฏิบัติของการนิเทศ กำกับและติดตามการใช้หลักสูตรสถานศึกษาอย่างเป็นระบบ มีขั้นตอนที่ชัดเจน ตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียน บรรลุผลตามเป้าหมาย การวิเคราะห์และประเมินผลการใช้หลักสูตรจึงเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการตัดสินใจปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตรให้มีคุณภาพสูงขึ้น

3. การมีวิสัยทัศน์

จากตารางการวิเคราะห์ตัวแปร พบว่า การมีวิสัยทัศน์ เป็นตัวแปรที่มีนักวิชาการได้นำเสนอไว้และมีความถี่ จำนวน 7 ความถี่ ประกอบด้วย ภคพร เลิกนอก และเอกราช โฆษิตพิมานเวช (2564 : 12) สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2564 : ออนไลน์) มนสิช สิทธิสมบูรณ์ (2563 : 34) จันทิมา รักดี และคณะ (2563 : 107-116) ณรงค์ พิมสาร และคณะ (2563 : 315-324) ชูศรี สุวรรณโชติ (2542 : 29) และ Knezevich (1984 : 16-18) โดยกำหนดการมีวิสัยทัศน์เป็นตัวแปร

ย่อยของบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในการมีวิสัยทัศน์ ในงานวิจัยเรื่องนี้ มีนักวิชาการ นักวิจัย ผู้ทรงคุณวุฒิ ได้ให้คำจำกัดความของการมีวิสัยทัศน์ ไว้ดังนี้

ภคพร เลิกนอก และเอกราช โฆษิตพิมานเวช (2564 : 12) กล่าวว่า บทบาทผู้บริหารที่มีต่อการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้เพื่อให้มีเนื้อหาสาระที่เหมาะสม และทันกับเหตุการณ์บ้านเมืองที่เปลี่ยนแปลงไป ทั้งทางด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและเทคโนโลยี ซึ่งถือเป็นสิ่งสำคัญของการจัดการศึกษาเพราะการมีวิสัยทัศน์ของผู้บริหารสถานศึกษาจะทำให้กำหนดแนวทางการปฏิบัติในการจัดการเรียนรู้ในสถานศึกษาให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ หลักสูตรที่ดีที่ต้องมีการพัฒนาอยู่อย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2564 : ออนไลน์) กล่าวว่า หลักสูตรสถานศึกษา คือ กลไกหลักในการขับเคลื่อนและดำเนินการจัดการศึกษาให้บรรลุผลตามเป้าหมายและจุดเน้นของสถานศึกษา การมีวิสัยทัศน์ของผู้บริหารในการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาจึงต้องมีการวางระบบการสร้างความรู้ความเข้าใจให้บุคลากรในระบบนิเวศทางการศึกษาให้สามารถเข้าถึงและเข้าใจความสำคัญ พร้อมทั้งมีส่วนร่วมในขั้นตอนต่าง ๆ อย่างเหมาะสมและสามารถปรับเปลี่ยนได้ตามสถานการณ์ของชุมชน สังคม ประเทศไทยและโลก

จันทิมา รักดี และคณะ (2563 : 107-116) กล่าวว่า ในการที่จะพัฒนาหลักสูตรให้สถานศึกษาเกิดประสิทธิภาพและสามารถนำไปสู่การปฏิบัติในสถานศึกษาได้นั้น ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องส่งเสริมสนับสนุนให้บุคลากรเห็นแนวทางในการจัดทำหลักสูตรร่วมกัน ดังนั้นการมีวิสัยทัศน์ของผู้บริหารสถานศึกษาเป็นสิ่งสำคัญ จะทำให้บุคลากรเห็นแนวทางในการพัฒนาหลักสูตรร่วมกัน

ณรงค์ พิมสาร และคณะ (2563 : 315-324) กล่าวว่า การมีวิสัยทัศน์ของผู้บริหารมีผลต่อการพัฒนาหลักสูตรเพราะมีหน้าที่สำคัญในการกำหนดแนวทางการปฏิบัติ ให้หลักสูตรบรรลุเป้าหมายและสามารถพัฒนาได้เสมอ เพื่อให้มีเนื้อหาสาระที่ทันสมัยกับการเปลี่ยนแปลง

มนสิช สิทธิสมบูรณ์ (2563 : 34) ได้กล่าวไว้ว่า การมีวิสัยทัศน์ในการบริหารหลักสูตรจะต้องสามารถปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตรเพื่อให้การนำหลักสูตรไปใช้ในการจัดการเรียนรู้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลง ซึ่งจะส่งผลต่อคุณภาพของผู้เรียนที่เป็นการเตรียมความพร้อมให้กับผู้เรียนในยุคที่มีการขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยี ความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม สถานศึกษาจึงจำเป็นต้องมีการบริหารหลักสูตรสถานศึกษาให้ชัดเจนในทุกขั้นตอนและมองเห็นภาพอนาคตของผลการใช้หลักสูตรเพื่อให้สามารถพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาให้มีความเหมาะสม มีคุณภาพทันต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สภาพแวดล้อม และความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่เจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็วในปัจจุบัน

ชูศรี สุวรรณโชติ (2542 : 29) กล่าวว่า การมีวิสัยทัศน์ของผู้บริหารเป็นสิ่งสำคัญในการนำหลักสูตรไปใช้ สามารถเห็นแนวทางในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการใช้หลักสูตรได้อย่างทันท่วงที

Knezevich (1984 : 16-18 อ้างถึงใน ภารดี อนันต์นารี, 2551 : 265-266) เสนอว่า ผู้บริหารควรมีบทบาทต่าง ๆ ในการบริหารงานด้านหลักสูตรให้เกิดประสิทธิผล ได้แก่ บทบาทเป็นผู้นำกำหนดทิศทางการปฏิบัติงาน ชี้แจงทำความเข้าใจในวัตถุประสงค์ของการทำงาน และสร้างความเข้าใจให้กับบุคลากรในการเห็นแนวทางการพัฒนาหลักสูตร

สรุปได้ว่า การมีวิสัยทัศน์ หมายถึง ผู้บริหารสถานศึกษาสามารถมองเห็นทิศทางในการพัฒนาหลักสูตร มีการวางแผนในการพัฒนาหลักสูตรอย่างเป็นระบบ สามารถวิเคราะห์จุดเด่น จุดด้อยจากการใช้หลักสูตรสถานศึกษา สามารถปรับปรุงหลักสูตรให้มีคุณภาพ มีความทันสมัยต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม ความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

4. การสร้างความเข้าใจให้กับบุคลากร

จากตารางการวิเคราะห์ตัวแปร พบว่า การสร้างความเข้าใจให้กับบุคลากร เป็นตัวแปรที่มีนักวิชาการได้นำเสนอไว้และมีความถี่ จำนวน 6 ความถี่ ประกอบด้วย ภคพร เลิกนอก และเอกราช โฆษิตพิมานเวช (2564 : 12) สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2564 : ออนไลน์) จันทิมา รักดี และคณะ (2563 : 107-116) เรณู บุญเสรฐ (2561 : 56) ฆนัท ธาตุทอง (2553 : 272) ชุมศักดิ์ อินทร์รักษ์ (2551 : 98-99) โดยความรู้ด้านการสร้างความเข้าใจให้กับบุคลากรเป็นตัวแปรย่อยของบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา ในงานวิจัยเรื่องนี้มีนักวิชาการ นักวิจัย ผู้ทรงคุณวุฒิ ได้ให้คำจำกัดความของการสร้างความเข้าใจให้กับบุคลากร ไว้ดังนี้

ภคพร เลิกนอก และเอกราช โฆษิตพิมานเวช (2564 : 12) กล่าวว่า ผู้บริหารมีหน้าที่ในการกำหนดแนวทางการปฏิบัติในการจัดการเรียนรู้ในสถานศึกษาให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ การสร้างความเข้าใจให้กับบุคลากรจึงเป็นสิ่งที่สำคัญ ที่จะทำให้หลักสูตรเกิดการพัฒนาไปได้อย่างต่อเนื่อง

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2564 : ออนไลน์) กล่าวว่า หลักสูตรสถานศึกษา คือ กลไกหลักในการขับเคลื่อนและดำเนินการจัดการศึกษาให้บรรลุผลตามเป้าหมายและจุดเน้นของสถานศึกษา ในการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาจึงต้องมีการวางระบบการสร้างความรู้ความเข้าใจให้บุคลากรในระบบนิเวศทางการศึกษาสามารถเข้าถึงและเข้าใจความสำคัญ เนื่องจากบุคลากร เป็นผู้ที่นำหลักสูตรไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพของผู้เรียน ดังนั้นการสร้างความรู้ความเข้าใจจะทำให้หลักสูตรไปสู่จุดหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จันทิมา รักดี และคณะ (2563 : 107-116) กล่าวว่า ในการที่จะพัฒนาหลักสูตรให้สถานศึกษาเกิดประสิทธิภาพนั้น ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องส่งเสริมสนับสนุนให้บุคลากรในสถานศึกษาร่วมกันพัฒนาหลักสูตร สร้างความเข้าใจทักษะ มีเจตคติเกี่ยวกับการใช้หลักสูตรอย่างเข้มแข็ง และติดตามประเมินผลการใช้หลักสูตรสำหรับการจัดการเรียนการสอนของครูอย่างเป็นระบบ

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี

เรณู บุญเสรฐ (2561 : 56) กล่าวว่า การบริหารหลักสูตรเป็นการพัฒนางานวิชาการที่เน้นการจัดการเรียนรู้ ผู้บริหารต้องเป็นผู้นำในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาให้สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลาง ปัญหาและความต้องการของผู้เรียน โดยให้บุคคลที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายมีส่วนร่วมคิด ร่วมทำและร่วมรับผิดชอบ ดังนั้นการสื่อสาร การสร้างความเข้าใจ การรับรู้ ให้บุคลากรถือเป็นสิ่งสำคัญที่จะให้แต่ละคนมีโอกาสได้ใช้ศักยภาพของตนให้เป็นประโยชน์ต่อการใช้หลักสูตรให้มากที่สุด

ฆนัท ธาตุทอง (2553 : 272) กล่าวถึง กระตุ้นให้ครูใช้หลักสูตรอย่างถูกต้อง เช่น จัดฝึกอบรม ประชุม สัมมนา เป็นอีกบทบาทหนึ่งของผู้บริหารเกี่ยวกับการส่งเสริมและสนับสนุนการใช้หลักสูตรให้เกิดประสิทธิภาพ

ชุมศักดิ์ อินทร์รักษ์ (2551 : 98-99) กล่าวถึง การนำหลักสูตรไปใช้จะประสบผลสำเร็จได้ต้องสร้างความเข้าใจให้กับบุคลากรโดยการประชุม อบรม สัมมนา เพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องหลักสูตรและแนวการสอน ตลอดจนส่งเสริมให้บุคลากรมีโอกาสไปศึกษาดูงานเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนที่มีความเป็นเลิศ รวมไปถึงการจัดครูเข้าสอนให้เหมาะสมกับความรู้ความสามารถตามความถนัดและความสนใจ เพื่อจะได้จัดประสบการณ์การเรียนรู้แก่ผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สรุปได้ว่า การสร้างความเข้าใจให้กับบุคลากร หมายถึง ผู้บริหารสถานศึกษาสามารถสื่อสารให้บุคลากรเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้ เพื่อให้เกิดการพัฒนา ปรับปรุงไปได้อย่างต่อเนื่อง รวมถึงส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการประชุม อบรม สัมมนาในการเสริมสร้างความรู้ทักษะการใช้หลักสูตรให้มีประสิทธิภาพ สร้างโอกาสให้บุคลากรได้ศึกษาดูงาน แลกเปลี่ยนประสบการณ์กับโรงเรียนที่มีความเป็นเลิศ เพื่อการบริหารจัดการหลักสูตรได้อย่างมีคุณภาพ

ดังนั้น บทบาทของผู้บริหาร หมายถึง หน้าที่การกระทำที่ผู้บริหารสถานศึกษาต้องกำหนดทิศทาง วางแผน พัฒนา จัดหาทรัพยากร กำกับติดตาม ประเมินผลการดำเนินงานของสถานศึกษา รวมถึงการสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง ชุมชนและท้องถิ่นให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาในการพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนและจังหวัด มีประเด็นสำคัญทั้งหมด 4 ด้าน ประกอบด้วย

1. ด้านความรู้การพัฒนาหลักสูตร หมายถึง ผู้บริหารสถานศึกษามีความรู้ ทักษะในการวิเคราะห์ วางแผน ปรับปรุงหลักสูตร รวมถึงการส่งเสริม สนับสนุนครู นักเรียนในการใช้หลักสูตรและเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพ การพัฒนาหลักสูตรต้องครอบคลุมการจัดการทรัพยากร การสื่อสาร การติดตามผล เพื่อให้การใช้หลักสูตรและการเรียนรู้เกิดประสิทธิผล ตอบสนองต่อความต้องการของครูและผู้เรียน

2. การนิเทศ กำกับและติดตามการใช้หลักสูตร หมายถึง ผู้บริหารสถานศึกษาสามารถกำหนดแนวทาง แนวปฏิบัติของการนิเทศ กำกับและติดตามการใช้หลักสูตรสถานศึกษาอย่างเป็น

ระบบ มีขั้นตอนที่ชัดเจน ตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียน บรรลุผลตามเป้าหมาย การวิเคราะห์และประเมินผลการใช้หลักสูตรจึงเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการตัดสินใจปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตรให้มีคุณภาพสูงขึ้น

3. การมีวิสัยทัศน์ หมายถึง ผู้บริหารสถานศึกษาสามารถมองเห็นทิศทางในการพัฒนาหลักสูตร มีการวางแผนในการพัฒนาหลักสูตรอย่างเป็นระบบ สามารถวิเคราะห์จุดเด่น จุดด้อยจากการใช้หลักสูตรสถานศึกษา สามารถปรับปรุงหลักสูตรให้มีคุณภาพ มีความทันสมัยต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม ความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

4. การสร้างความเข้าใจให้กับบุคลากร หมายถึง ผู้บริหารสถานศึกษาสามารถสื่อสารให้บุคลากรเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้ เพื่อให้เกิดการพัฒนา ปรับปรุงไปได้อย่างต่อเนื่อง รวมถึงส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการประชุม อบรม สัมมนาในการเสริมสร้างความรู้ ทักษะการใช้หลักสูตรให้มีประสิทธิภาพ สร้างโอกาสให้บุคลากรได้ศึกษาดูงาน แลกเปลี่ยนประสบการณ์กับโรงเรียนที่มีความเป็นเลิศ เพื่อการบริหารจัดการหลักสูตรได้อย่างมีคุณภาพ

2.2 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษานำร่องพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา จังหวัดตราด

หลักสูตรเป็นองค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งของระบบการศึกษา เป็นแนวปฏิบัติในการกำหนดแนวทางการจัดการศึกษาทุกระดับให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่วางไว้ โดยการกำหนดจุดมุ่งหมายและเนื้อหาของหลักสูตรเพื่อให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ความสามารถ และคุณลักษณะที่สอดคล้องกับความต้องการของประเทศ โดยวางรากฐานทางความคิด ความประพฤติของผู้เรียนเพื่อที่จะพัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะพื้นฐานในการดำรงชีวิต สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองและของสังคมได้ การจัดการศึกษาที่ดี ควรมีความเหมาะสม จึงจำเป็นที่จะต้องมีการปรับปรุงหรือพัฒนาให้มีความเหมาะสมในด้านต่าง ๆ ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมอยู่เสมอ ซึ่งได้มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของการพัฒนาหลักสูตรไว้ ดังนี้

2.2.1 ความหมายของหลักสูตร

หลักสูตรจัดเป็นหัวใจหลักของการบริหารจัดการเพื่อพัฒนาการศึกษา โดยมีการผสมผสานมโนทัศน์ความคิดรวบยอดเกี่ยวกับแนวทางและความเป็นไปได้ของจัดการศึกษาที่มีระบบการจัดการศึกษาของผู้สอน เพื่อพัฒนาให้มีความรู้ทักษะความสามารถและความประพฤติที่จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาสังคมโดยรวม ได้มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้จึงขอนำเสนอ ดังนี้

สุกัญญา แช่มช้อย (2565 : 12) กล่าวว่า หลักสูตร หมายถึง แผนในการจัดประสบการณ์เรียนรู้ให้กับผู้เรียนที่ได้จากการวางแผนและการพัฒนาอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง

เพื่อใช้เป็นแนวทางในการจัดการเรียนรู้ให้ผู้เรียนบรรลุเป้าหมายหรือผลลัพธ์การเรียนรู้ปรับปรุงหลักสูตรเดิมที่มีให้ดียิ่งขึ้นหรือสร้างหลักสูตรใหม่ซึ่งเป็นนวัตกรรมหลักสูตร

ณิรดา เวชญาลักษณ์ (2565 : 2) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ว่า หลักสูตร หมายถึง ข้อกำหนดจุดหมายโครงสร้างของเนื้อหาวิชาแผนจัดการเรียนรู้ โปรแกรมการศึกษา การจัดเนื้อหากิจกรรมประสบการณ์ต่าง ๆ หรือศาสตร์ต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ให้ผู้เรียนได้ศึกษาหาความรู้ทั้งภาคทฤษฎี ภาคปัจจุบัน รวมทั้งการมีส่วนร่วมกิจกรรมเสริมสร้างประสบการณ์ที่เป็นทั้งทางตรงและทางอ้อม นำไปสู่ความสำเร็จตามจุดประสงค์หรือจุดมุ่งหมายนั้น ๆ

ชนสิทธิ์ สิทธิ์สูงเนิน (2564 : 31) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ว่า หลักสูตร หมายถึง แนวทางการจัดการศึกษาที่ประมูลเนื้อหาสาระและประสบการณ์ต่าง ๆ ให้แก่ผู้เรียน สำหรับใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนทั้งในและนอกห้องเรียนเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ เจตคติ ทักษะและสมรรถนะต่าง ๆ

มนสิช สิทธิสมบูณ์ (2563 : 5) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ว่า คือ หลักสูตรที่กำหนดโปรแกรมหรือแผนการเรียนที่ชัดเจนทั้งในเรื่องจุดมุ่งหมายการเรียน เนื้อหาการเรียน กิจกรรมการเรียนการสอน การประเมินผลการเรียน และรายการประกอบอื่น ๆ และหลักสูตรที่ไม่ได้กำหนดเป็นแผนหรือประสบการณ์การเรียนใด ๆ อย่างเช่น หลักสูตรแฝง หรือประสบการณ์อื่น ๆ ที่เด็กได้รับทั้งในและนอกห้องเรียน หรืออาจจะเป็นค่านิยม ทัศนคติความเชื่อ หรือความเห็นอื่น ๆ ที่ทำให้ผู้เรียนบรรลุเป้าหมาย ตามเป้าหมายที่กำหนดในหลักสูตรได้

สมเกียรติ อินทสิงห์ (2563 : 19) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ว่า หลักสูตร หมายถึง หลักสูตรที่พัฒนาหรือจัดทำขึ้นโดยบุคลากรในสถานศึกษาอันประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอน ผู้เรียน ผู้ปกครอง คณะกรรมการศึกษา ชุมชน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาให้กับสถานศึกษา เพื่อให้มีความสอดคล้องกับบริบทความเชื่อจุดเน้นของสถานศึกษา เพื่อเสริมสร้างผู้เรียนให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่แท้จริง ยังต้องมีความสอดคล้องกับหลักสูตรแม่บทของชาติ รวมทั้งความคาดหวังของเขตพื้นที่การศึกษาสังคมและท้องถิ่น

สิทธิพล อาจอินทร์ (2563 : 5-6) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ว่า หลักสูตร หมายถึง รายวิชาหรือเนื้อหาสาระที่จัดให้กับผู้เรียน แผนการจัดการเรียนรู้ที่จัดให้กับผู้เรียน กิจกรรมทางการศึกษาที่จัดให้กับผู้เรียน และมวลประสบการณ์ทั้งปวงที่โรงเรียนจัดให้กับผู้เรียน

ปรียาภรณ์ ตั้งคุณานันต์ (2562 : 113) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ว่า หลักสูตร คือ แผน หรือข้อกำหนดอย่างเป็นระบบที่แสดงถึงจุดมุ่งหมาย เนื้อหา และมวลประสบการณ์ เพื่อให้สถานศึกษานำไปใช้เป็นกรอบในการพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ทักษะและคุณลักษณะตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

กมลฉัตร กล่อมอิ่ม (2562 : 10) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ว่า หลักสูตร หมายถึง มวลประสบการณ์ที่สถานศึกษาได้รวบรวมจัดทำไว้ หรือจัดเตรียมสำหรับใช้ในกิจกรรมการเรียนการสอนกับผู้เรียน โดยมีเนื้อหาสาระครบถ้วนอย่างมีระบบสามารถเข้าใจได้ง่าย และมีจุดประสงค์ชัดเจนรวมทั้งวิธีการจัดการเรียนการสอน ที่เหมาะสมสอดคล้องกับสถานการณ์ในปัจจุบันและล้ำสมัยตลอดจนการประเมินตามสถานการณ์จริง หรือตามสภาพจริง เพื่อให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทางด้านร่างกาย ทางด้านอารมณ์ ทางด้านสังคม และทางสติปัญญาได้อย่างครบถ้วนตามเจตนารมณ์ของการพัฒนาหลักสูตร

สุรวีร์ เพียรเพชรเลิศ (2561 : 2) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ว่า เป็นโครงสร้างเนื้อหารายวิชา หรือ โปรแกรมการศึกษา หรือมวลประสบการณ์ต่าง ๆ

ไพฑูรย์ สินลารัตน์ (2561 : 3) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ว่า ในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน หลักสูตรจะหมายถึง กระบวนการทั้งในและนอกชั้นเรียนที่สถานศึกษาจัดให้กับผู้เรียนเพื่อบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ ถ้าเป็นระดับอุดมศึกษาจะหมายถึงเนื้อหาสาระที่สถาบันอุดมศึกษาจัดให้กับผู้เรียนเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้เช่นกัน

อ้อมใจ วงษ์มณฑา และคณะ (2560 : 18) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ว่า หลักสูตร หมายถึง แนวทางการจัดการศึกษาในแต่ละระดับ ซึ่งประกอบไปด้วย จุดมุ่งหมาย มวลประสบการณ์ ขอบข่ายเนื้อหาวิชาและกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดให้กับผู้เรียนเพื่อให้มีพัฒนาการในด้านต่าง ๆ และเกิดการเรียนรู้ สามารถนำความรู้ไปพัฒนาตนเองในการดำรงชีวิตต่อไป

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (2560 : 40) สรุปความหมายของหลักสูตรว่าคือ มวลประสบการณ์ หรือกิจกรรมต่าง ๆ หรือกระบวนการจัดการเรียนการสอนที่สถานศึกษาจัดให้แก่ผู้เรียน เพื่อให้เกิดความรู้ทักษะและเจตคติที่พึงประสงค์สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการประกอบอาชีพ และอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

Sowell (1996 : 5) สรุปความหมายของหลักสูตรว่า หมายถึง สิ่งที่จัดสอนแก่ผู้เรียน ซึ่งครอบคลุมการสื่อสารทุกด้านทั้งตั้งใจ และไม่ตั้งใจไปสู่ผู้เรียน ประกอบด้วย เนื้อหา ทักษะและเจตคติ

Good (1997 : 149) ได้อธิบายความหมายและลักษณะสำคัญของหลักสูตรไว้ 3 ประการ ซึ่งมีใจความดังนี้

1. หลักสูตร คือ การจัดการศึกษาที่รวบรวมเนื้อหาไว้อย่างเป็นระบบเพื่อเป็นแนวทางให้ผู้เรียนดำเนินไปจนสำเร็จการศึกษาและได้รับการรับรองด้วยใบประกาศนียบัตรในสาขาวิชาที่ผู้เรียนสนใจ เช่น หลักสูตรคณิตศาสตร์ หลักสูตร ภาษาต่างประเทศ และหลักสูตรคอมพิวเตอร์ เป็นต้น

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี

2. หลักสูตร คือ สิ่งที่มีความหมายเฉพาะเจาะจง รวมไปถึงเค้าโครงที่เกี่ยวกับเนื้อหาสาระสำหรับให้ความรู้และความเข้าใจกับผู้เรียน เพื่อมุ่งพัฒนาผู้เรียนจนบรรลุเป้าหมายทางการศึกษาที่ตั้งไว้จนสามารถนำความรู้ไปใช้ในการประกอบอาชีพได้ในอนาคต ซึ่งหมายรวมถึงการรวบรวมองค์ความรู้ในหลาย ๆ กลุ่มวิชาเข้าด้วยกันทั้งฉบับ

3. หลักสูตร คือ สิ่งที่สถานศึกษากำหนดขึ้นเป็นกลุ่มวิชาเพื่อใช้เป็นแนวทางในการจัดประสบการณ์และการเรียนการสอน ซึ่งครอบคลุมไปถึงหลักสูตรทั้งฉบับ โดยมีการแยกส่วนของเนื้อหา สาระ และการจัดประสบการณ์เรียนรู้ไว้อย่างชัดเจน

Ornstein and Hunkins (2013 : 8-9) ให้ความหมายของหลักสูตรว่า หมายถึง ประสบการณ์ที่ผู้เรียนได้รับทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน เพื่อพัฒนาให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ทางด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา และสังคม หรือเป็นแบบแผนสำหรับปฏิบัติการ รวมทั้งกลยุทธ์ในการจัดการศึกษาไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้ สำหรับให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และได้รวบรวมแนวคิดพื้นฐานของนักการศึกษาที่แต่ละคนยึดถือ ได้แก่ Ralph Tyler, Hilda Taba, Galen Saylor, Jon Wile, Joseph Bondi, Caswell and Campbell, State Shephered and Ragan, Hass, Mcnrill, Schubert, Tanners และสรุปความหมายของหลักสูตรไว้เป็น 5 ความหมายหลัก ดังนี้

1. หลักสูตร คือ แผน (Curriculum as a plan) เน้นพื้นฐานแนวคิดทางพฤติกรรมนิยม (Behavioral approach) จากแนวคิดของนักการศึกษา ให้ความหมายว่า หลักสูตรเป็นเอกสารที่กำหนดกลวิธีในการปฏิบัติที่ทำให้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการของหลักสูตร

2. หลักสูตร คือ ประสบการณ์ (Curriculum as experiences) เน้นพื้นฐานแนวคิดทางมนุษยนิยม (Humanistic approach) จากแนวคิดของนักการศึกษาให้ความหมายว่า หลักสูตรเป็นมวลประสบการณ์ทั้งใน และนอกโรงเรียน รวมถึงโปรแกรมต่าง ๆ ที่โรงเรียนจัดแก่นักเรียน

3. หลักสูตร คือ ระบบ (Curriculum as system) เน้นแนวคิดพื้นฐาน ด้านการจัดการและแนวคิดเรื่องระบบ (Management and system approach) ให้ความหมายว่า หลักสูตรเป็นกระบวนการที่จัดระบบให้แก่บุคลากรเพื่อให้นำระบบไปใช้

4. หลักสูตร คือ สาขาความรู้ที่ศึกษา (Curriculum as a field of study) เน้นแนวคิดทางด้านประวัติศาสตร์ ปรัชญา และสังคมที่อยู่บนพื้นฐานทางวิชาการ (Academic approach) ให้แนวคิดว่าหลักสูตรเป็นการเน้นทฤษฎีมากกว่าการปฏิบัติ

5. หลักสูตร คือ เนื้อหาที่เรียน (Curriculum as a subject matter) แนวคิดนี้ไม่เน้นแนวคิดพื้นฐานใดโดยเฉพาะกล่าวว่า หลักสูตรคือหลักการที่เน้นรายวิชาหรือกลุ่มวิชาที่เรียน

จากความหมายของหลักสูตรดังกล่าวสามารถกล่าวได้ว่าหลักสูตร หมายถึง แนวทางในการจัดการศึกษาของสถานศึกษา ความรู้มวลประสบการณ์ที่สถานศึกษาได้จัดเตรียมไว้ใช้ในกิจกรรมการเรียนการสอน ที่ประกอบมาตรฐานการเรียนรู้เนื้อหาสาระ ประสบการณ์เรียนรู้ วิธีการสอน และ

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

การวัดประเมินผลเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาเรียนรู้ และมีคุณ ลักษณะที่พึงประสงค์ตามความมุ่งหมาย มีความสอดคล้องกับบริบทของสถานศึกษา ชุมชน และสังคม

2.2.2 ความสำคัญของหลักสูตร

หลักสูตรนับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการจัดการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ เนื่องจากหลักสูตรจะเป็นแนวทางสำหรับผู้สอนในการจัดการเรียนรู้ ซึ่งนักการศึกษาได้กล่าวถึงความสำคัญของหลักสูตรไว้โดยสรุปในหลายประการ ต่อไปนี้

มนสิช สิทธิสมบูรณ์ (2563 : 12) ได้สรุปความสำคัญของหลักสูตรไว้ว่า หลักสูตรจะเป็นตัวกำหนดและเป็นแนวทางในการจัดการศึกษา เพราะหลักสูตรจะบอกให้ทราบว่าจะให้ผู้เรียนบรรลุจุดมุ่งหมายได้อย่างไรจะต้องจัดเนื้อหาและประสบการณ์อย่างไร จะใช้เครื่องมือวัดผลและประเมินผลอย่างไรที่จะแสดงว่าผู้เรียนบรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนด ในระดับโรงเรียนหลักสูตรจะเป็นแนวปฏิบัติแก่ผู้สอนที่จะบอกให้รู้ว่าจะสอนให้ผู้เรียนเกิดพฤติกรรมอะไร จะต้องจัดประสบการณ์อย่างไร ประเมินผลอย่างไร หลักสูตรจึงเป็นหัวใจของการจัดการเรียนการสอนที่จะให้ผู้เรียนบรรลุจุดมุ่งหมายตามที่หลักสูตรกำหนดไว้

มารุต พัฒผล (2562 : 4-5) ได้สรุปความสำคัญของหลักสูตรไว้ว่า หลักสูตรมีความสำคัญหลายประการทั้งต่อสังคมและประเทศชาติ บุคลากรทางการศึกษา ผู้สอน ผู้ปกครอง ชุมชน และผู้เรียน ดังนี้ 1) หลักสูตรมีความสำคัญต่อความมั่นคงของสังคมและประเทศชาติในฐานะที่เป็นเครื่องมือพัฒนาคุณภาพของประชากรในอนาคตว่าควรมีความรู้ความสามารถ และคุณลักษณะที่พึงประสงค์อย่างไร 2) หลักสูตรมีความสำคัญต่อการจัดการศึกษาในฐานะที่เป็นหลัก หรือหัวใจของการจัดการศึกษาและการจัดการเรียนการสอน เพราะหลักสูตรได้กำหนดเป้าหมายของการศึกษา เนื้อหาสาระ แนวการจัดการเรียนการสอน และการประเมินผลการบริหารจัดการ การประกันคุณภาพที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายใช้เป็นแนวทางการปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่เพื่อให้หลักสูตรบรรลุเป้าประสงค์ของหลักสูตร 3) หลักสูตรมีความสำคัญต่อผู้บริหารการศึกษาในฐานะที่เป็นกรอบการกำหนดนโยบายทางการศึกษา ให้สอดคล้องกับเป้าประสงค์ของหลักสูตร ตลอดจนการบริหารจัดการให้เอื้อต่อการใช้หลักสูตรได้อย่างมีประสิทธิภาพ การใช้ทรัพยากรทางการศึกษาให้เกิดประโยชน์สูงสุด และการส่งเสริมและควบคุมคุณภาพการศึกษา 4) หลักสูตรมีความสำคัญต่อผู้สอนในฐานะที่เป็นเครื่องมือชี้แนะแนวทางการปฏิบัติงานด้านการจัดการเรียนการสอน เพราะหลักสูตรจะทำให้ผู้สอนทราบเกี่ยวกับจุดมุ่งหมาย เนื้อหาสาระแนวทาง การจัดการเรียนการสอน รวมทั้งการวัดและประเมินผลที่จะสามารถพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพตามที่หลักสูตรกำหนดไว้ 5) หลักสูตรมีความสำคัญที่มีต่อผู้เรียนและผู้ปกครอง ในฐานะที่ช่วยทำให้ทราบรายละเอียดเกี่ยวกับการเข้ารับการศึกษา เช่น เนื้อหาสาระ ระยะเวลา ความรู้ความสามารถ และคุณลักษณะที่พึงประสงค์เมื่อสำเร็จการศึกษา เป็นต้น อีกทั้งยังช่วยในการวางแผนการเรียนตลอดหลักสูตรและการศึกษาต่อได้อย่างเป็นระบบ

6) หลักสูตรมีความสำคัญต่อชุมชนในฐานะที่เป็นเครื่องมือพัฒนาคุณภาพของผู้เรียน ซึ่งเป็นสมาชิกคนหนึ่งของชุมชน ให้มีคุณลักษณะสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน ซึ่งแต่ละชุมชนอาจมีความต้องการที่แตกต่างกัน

ชวลิต ชูกำแพง (2561 : 13) ได้ให้ความสำคัญของหลักสูตรในการจัดการศึกษาเพราะหลักสูตรจะเป็นตัวกำหนดแนวทางที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาผู้เรียน เป็นเครื่องมือสำคัญในการกำหนดอนาคตทางการศึกษาของสังคมนั้น ๆ หลักสูตรเป็นเครื่องชี้ทางในการจัดความรู้และประสบการณ์ให้กับผู้เรียน ครูต้องปฏิบัติตามเพื่อให้ผู้เรียนได้รับการจัดการศึกษาที่มีจุดมุ่งหมายหรือมีมาตรฐานเดียวกัน หลักสูตรบอกความเจริญของประเทศ ประเทศใดที่มีหลักสูตรที่เหมาะสมทันสมัยและมีประสิทธิภาพย่อมนำไปสู่คุณภาพของคนในประเทศนั้น สามารถสรุปความสำคัญของหลักสูตร ดังนี้ 1) หลักสูตรเป็นตัวกำหนดคุณลักษณะของคนที่จบการศึกษาในระดับนั้น ๆ 2) หลักสูตรเป็นมาตรฐานของการศึกษา หลักสูตรที่มีประสิทธิภาพจะสะท้อนถึงการจัดการศึกษา ที่มีประสิทธิภาพของประเทศ 3) หลักสูตรเป็นแนวทางในการให้การศึกษา ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกคนใช้เป็นเครื่องมือในการกำกับดูแลติดตามผลของการศึกษาได้ทั้งผู้บริหาร ครู ผู้ปกครอง 4) หลักสูตรเป็นแนวปฏิบัติในการจัดการเรียนการสอนของครู เป็นตัวกำหนดคุณลักษณะของผู้เรียนในระดับมาตรฐานเดียวกัน ครูสามารถออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้อย่างหลากหลายให้สะท้อนและบรรลุเป้าหมายของหลักสูตรที่ตั้งไว้ 5) หลักสูตรเป็นเครื่องกำหนดแนวทางความรู้และการจัดประสบการณ์ของครูซึ่งการศึกษาในแต่ละระดับจะมีองค์ความรู้และประสบการณ์ที่แตกต่างกันไป 6) อนาคตการศึกษาของชาติมาจากหลักสูตรที่มีวิสัยทัศน์ที่มีการวางกรอบเนื้อหาที่เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคม

ชาตรี มณีโกศล (2560 : 53) ได้สรุปความสำคัญของหลักสูตรไว้ว่า หลักสูตรมีความสำคัญต่อการจัดการศึกษาในทุกระดับ เพราะหลักสูตรเป็นแผนที่กำหนดแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การจัดประสบการณ์เพื่อให้ผู้เรียนได้รับการพัฒนาด้านความรู้ทักษะ และเกิดคุณลักษณะตามที่ต้องการ ตลอดจนเป็นคู่มือของผู้ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาทุกระดับเพื่อใช้ในการติดตามประเมินคุณภาพผลผลิตทางการศึกษา นอกจากนี้หลักสูตรยังสะท้อนให้เห็นถึงความเจริญก้าวหน้าของสังคมหรือประเทศนั้น ๆ เนื่องจากการมีหลักสูตรที่ดีมีความเหมาะสมนั้น ย่อมสามารถพัฒนาคุณภาพและศักยภาพคนในสังคมหรือประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพเต็มที่

ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์ (2558 : 5) ได้สรุปความสำคัญของหลักสูตรไว้ว่า หลักสูตรมีความสำคัญอย่างยิ่งในการเป็นกรอบแนวทางการจัดการศึกษาของผู้สอน เพื่อพัฒนาคนให้มีความรู้ทักษะความสามารถและความประพฤติที่จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาสังคมโดยรวม

จิติมา วรรณศรี (2557 : 30) ได้สรุปความสำคัญของหลักสูตรไว้ว่า หลักสูตรมีความสำคัญต่อการจัดการศึกษา เนื่องจากหลักสูตรเป็นแผนการจัดการศึกษาโดยรวมของสถานศึกษาโดยมีความสำคัญต่อผู้เรียน ครู สถานศึกษาและผู้ปกครอง ดังนี้ 1) ความสำคัญต่อผู้เรียน หลักสูตร

สถานศึกษาเป็นแผนดำเนินงานของสถานศึกษา ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความเจริญงอกงามทั้งสติปัญญา ด้านร่างกาย ด้านอารมณ์และด้านสังคม เป็นคนดี คนเก่ง และมีความสุข เป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศชาติ 2) ความสำคัญต่อครู หลักสูตรสถานศึกษาทำให้ครูทุกคนเข้าใจตรงกันเกี่ยวกับจุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษาของสถานศึกษา หลักสูตรเป็นแนวปฏิบัติในการจัดการเรียนรู้และการพัฒนาผู้เรียนช่วยให้ครูสามารถวางแผนพัฒนาผู้เรียนได้ตรงตามจุดมุ่งหมายของสถานศึกษาทั้งด้านเนื้อหาสาระ แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ แนวทางการวัดและประเมินผล การใช้สื่อแหล่งเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาการของผู้เรียนให้บรรลุจุดมุ่งหมายของหลักสูตร 3) ความสำคัญต่อสถานศึกษา หลักสูตรเป็นแผนหลักที่จะช่วยให้ทราบว่า จุดมุ่งหมายและความคาดหวังของสถานศึกษาที่มีต่อผู้เรียน ทำให้ทราบลักษณะของผู้เรียนที่จบการศึกษาจากสถานศึกษาและทราบแนวทางดำเนินการจัดการศึกษาของสถานศึกษา 4) ความสำคัญต่อผู้ปกครอง หลักสูตรสถานศึกษาช่วยให้ผู้ปกครองทราบจุดมุ่งหมายและความคาดหวังด้านลักษณะ ด้านคุณสมบัติของบุตรหลาน แนวทางการพัฒนาผู้เรียนของสถานศึกษา เพื่อประกอบการตัดสินใจในการส่งบุตรหลานเข้าศึกษาในสถานศึกษา

สรุปได้ว่า ความสำคัญของหลักสูตรเป็นหลักและหัวใจของการเรียนการสอนเป็นกรอบแนวทางการจัดการศึกษาของผู้สอน โดยหลักสูตรจะกำหนดปลายทางการจัดการเรียนรู้ของผู้เรียนมีการจัดเนื้อหาและประสบการณ์ การใช้เครื่องมือวัดผลและประเมินผลที่มีความเหมาะสมกับการจัดการเรียนรู้และเหมาะสมกับผู้เรียน

2.2.3 ความหมายการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา

นักการศึกษาทั้งต่างประเทศและในประเทศได้เสนอและกล่าวถึงความหมายของหลักสูตรไว้ ดังนี้

วารีรัตน์ แก้วอุไร (2564 : 267) กล่าวว่า การพัฒนาหลักสูตร หมายถึง กระบวนการที่มีระบบเป็นเหตุเป็นผล ในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหลักสูตรให้ดีขึ้น เหมาะสมกับผู้เรียน หรือกระบวนการใน การจัดทำหลักสูตรเพื่อให้เหมาะกับความต้องการของบุคคล และสภาพสังคม รวมทั้งมีการนำหลักสูตรไปใช้ และการประเมินหลักสูตรเพื่อนำผลการประเมินมาปรับปรุงและพัฒนาต่อไป

สุราษฎร์ พรมจันทร์ (2564 : 16) กล่าวว่า การพัฒนาหลักสูตร หมายถึง การทำหลักสูตรเดิมที่ใช้อยู่ให้มีคุณภาพมากขึ้น หรือเป็นการสร้างหลักสูตรขึ้นมาใหม่ตามความต้องการของสังคมในขณะนั้น

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

สงัด อุทรานันท์ (2563 : 8) กล่าวว่า การพัฒนาหลักสูตร หมายถึง การดำเนินการจัดทำหลักสูตรขึ้นมาใหม่ หรือจัดทำหลักสูตรที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้นโดยใช้กระบวนการพัฒนาในด้านต่าง ๆ

จิตตวิสุทธิ์ วิมุตติปัญญา และคณะ (2563 : 69) ได้กล่าวถึงความหมายของการพัฒนาหลักสูตรไว้ว่า การพัฒนาหลักสูตรมีความหมายกว้างครอบคลุม 2 นัย คือ 1) การสร้างหลักสูตรขึ้นมาใหม่โดยที่ยังไม่เคยมีหลักสูตรนั้นปรากฏมาก่อน หรือ 2) การพัฒนาหลักสูตรเดิมที่มีอยู่แล้วให้ดียิ่งขึ้น หรือมีประสิทธิภาพมากขึ้น เหมาะสมสอดคล้องกับโรงเรียนหรือระบบโรงเรียนจุดมุ่งหมายของการสอน หลักสูตร และวิธีสอน รวมทั้งการประเมินผลเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะที่ดีตามจุดมุ่งหมายหรือความคาดหวังที่กำหนดไว้

วีรภัทร ไม้ไหว (2560 : 13) ได้สรุปความหมายของหลักสูตรไว้ว่า หลักสูตรครอบคลุมตั้งแต่เอกสาร แนวทางการจัดการศึกษาแต่ละระดับช่วงชั้น ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มสาระวิชา ขอบข่ายของเนื้อหา โครงสร้างหลักสูตร การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน รวมไปถึงมวลประสบการณ์ต่าง ๆ ที่โรงเรียนจัดให้แก่นักเรียนทั้งในและนอกห้องเรียน และเป็นสิ่งที่สังคมมุ่งหวังจะให้ผู้เรียนได้รับ

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (2560 : 40) ให้ความหมายว่า มวลประสบการณ์ หรือกิจกรรมต่าง ๆ หรือกระบวนการจัดการเรียนการสอน ที่สถานศึกษาจัดให้แก่ผู้เรียน เพื่อให้เกิดความรู้ทักษะและเจตคติที่พึงประสงค์สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการประกอบอาชีพ และอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

จารุณี เก้าเอี้ยน (2557 : 32) กล่าวถึงการพัฒนาหลักสูตรว่า เป็นการจัดทำหลักสูตร การปรับปรุง การเปลี่ยนแปลงหลักสูตรให้ดีขึ้น เพื่อให้เหมาะสมกับความต้องการของบุคคลและสังคม

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2554 : 10) กล่าวว่า การพัฒนาหลักสูตร คือ การพยายามวางโครงการที่จะช่วยให้นักเรียนได้เรียนรู้ตรงตามจุดหมายที่กำหนดไว้ หรือการพัฒนาหลักสูตรและการสอนคือระบบโครงสร้างของการจัดโปรแกรมการสอน กำหนดจุดมุ่งหมาย เนื้อหาสาระ การปรับปรุงตำรา แบบเรียน คู่มือครู และสื่อการเรียนต่าง ๆ การวัดและประเมินผลการใช้หลักสูตรการปรับปรุงแก้ไข และการให้ การอบรมครูผู้ใช้หลักสูตรให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการพัฒนาหลักสูตรและการสอน รวมทั้งการบริหารและบริการหลักสูตร

บุญเลี้ยง ทุมทอง (2554 : 290) ได้กล่าวถึงการพัฒนาหลักสูตรว่า เป็นกระบวนการหรือขั้นตอนของการตัดสินใจเลือกทางเลือกทางการเรียนการสอนที่เหมาะสม หรือรวบรวมทางเลือกที่เหมาะสมต่าง ๆ เข้าด้วยกันจนเป็นระบบที่สามารถปฏิบัติได้ ดังนั้นการพัฒนาหลักสูตรจึงเป็นกระบวนการในการปรับปรุงหลักสูตร หรือสร้างหลักสูตรใหม่ที่เหมาะสม เพื่อปรับให้เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องและเพื่อให้ผู้เรียนได้รับมวลประสบการณ์และทันต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตามเป้าหมายของการจัดการศึกษา

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ 2542 (2542 : 16-21) ให้ความหมายว่า การพัฒนาหลักสูตรและการจัดการศึกษาต้องเปิดโอกาสให้บิดา มารดา บุคคลในชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดทำหลักสูตรเพื่อให้การจัดการศึกษามีความสอดคล้องกับบริบทท้องถิ่นและสอดคล้องความต้องการของชุมชน

ทาบา (Taba, 1962 : 454) ได้กล่าวถึงความหมายของการพัฒนาหลักสูตรไว้ว่า การพัฒนาหลักสูตร คือ การเปลี่ยนแปลงปรับปรุงหลักสูตรอันเดิมให้ได้ผลดียิ่งขึ้น ทั้งในด้านการวางจุดมุ่งหมาย การจัดเนื้อหาวิชาการเรียนการสอน การวัดผลประเมินผลและอื่น ๆ เพื่อให้บรรลุถึงจุดมุ่งหมายอันใหม่ที่วางไว้ การเปลี่ยนแปลงหลักสูตรเป็นการเปลี่ยนแปลงทั้งระบบ หรือเปลี่ยนแปลงทั้งหมด ตั้งแต่จุดมุ่งหมายและการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรนี้จะมีผลกระทบกระเทือนทางด้านความคิดและความรู้สึกนึกคิดของผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ส่วนการปรับปรุงหลักสูตรนั้น คือการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรเพียงบางส่วนโดยไม่เปลี่ยนแปลงแนวคิดพื้นฐานหรือรูปแบบของหลักสูตร

กูด (Good, 1973 : 157-158) ได้กล่าวถึงความหมายของการพัฒนาหลักสูตรไว้ว่า การพัฒนาหลักสูตร คือ การปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงหลักสูตร การปรับปรุงหลักสูตรเป็น การพัฒนาหลักสูตรอย่างหนึ่ง เพื่อให้เหมาะสมกับโรงเรียนหรือระบบโรงเรียน

เซเลอร์และคณะ (Saylor and et al, 1981 : 7) ได้กล่าวถึงความหมายของการพัฒนาหลักสูตรไว้เป็น 2 ลักษณะ ดังนี้

1. การสร้างหลักสูตร (Curriculum construction) คือ การสร้างรายวิชาการจัดการเรียนการสอนขึ้นมาใหม่โดยไม่มีหลักสูตรเดิมเป็นพื้นฐานในการสร้างอยู่เลย

2. การปรับปรุงหลักสูตร (Curriculum improvement) คือ การดำเนินงานจัดทำหลักสูตรที่มีอยู่แล้วให้มีความเหมาะสมมากยิ่งขึ้น ซึ่งขั้นตอนของการปรับปรุงหลักสูตรนี้จะมีการดำเนินการเช่นเดียวกับการสร้างหลักสูตรแต่จะต่างกันตรงที่การปรับปรุงหลักสูตรจะเน้นเป้าหมายของหลักสูตรมากกว่ากระบวนการของการจัดทำหลักสูตร กล่าวคือ เป็นการทำหลักสูตรที่มีอยู่ให้ดีหรือสมบูรณ์ยิ่งขึ้น และการสร้างหลักสูตรขึ้นมาใหม่โดยไม่มีหลักสูตรเดิมเป็นพื้นฐานอยู่เลย

จากความหมายของการพัฒนาหลักสูตรข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า การพัฒนาหลักสูตรเป็นกระบวนการจัดทำหลักสูตรโดยกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตรขึ้นใหม่หรือพัฒนา ปรับปรุงให้ดีขึ้นจากเดิมอย่างต่อเนื่อง โดยให้สอดคล้องกับบริบทของนักเรียน ชุมชนและสังคม พร้อมให้มีการประเมินผลการใช้หลักสูตรเพื่อปรับปรุงแก้ไขให้ดียิ่งขึ้นต่อไป

2.2.4 การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา

หลักสูตรเป็นหัวใจสำคัญในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา จึงต้องมีการปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงอย่างสม่ำเสมอเพื่อให้สอดคล้องกับบริบทของชุมชน สังคม เศรษฐกิจและความต้องการของประเทศ โดยมีนักวิชาการได้กล่าวถึงกระบวนการพัฒนาหลักสูตรไว้ ดังนี้

ณัฐวัชร จันทโรธรณ์ และไพโรจน์ ญัตติอัครวงศ์ (2565 : 8) กล่าวถึงการพัฒนาหลักสูตรไว้ว่า การพัฒนาหลักสูตรเป็นบทบาทของสถานศึกษา โดยเฉพาะผู้บริหารสถานศึกษาและคณะครูที่จะต้องรับผิดชอบงานด้านการจัดทำรายละเอียดของหลักสูตรในทุกเนื้อหาเพิ่มเติม ทั้งนี้เพื่อให้หลักสูตรตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนและท้องถิ่นให้มากที่สุด

ไพฑูรย์ สินลารัตน์ (2562 : 26-27) ได้เสนอรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรไว้ 4 ขั้นตอนหลัก ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 กำหนดวัตถุประสงค์ (Objectives)

ขั้นตอนที่ 2 กำหนดเนื้อหาสาระ (Contents)

ขั้นตอนที่ 3 กำหนดระเบียบวิธีการสอน (Methods)

ขั้นตอนที่ 4 กำหนดแนวการประเมินผล (Evaluation)

สุกัญญา แช่มช้อย (2563 : 12) กล่าวถึงการพัฒนาหลักสูตรในโลกพลิกผันไว้ว่าเป็นกระบวนการของงานวิชาการที่ต้องวางแผนเป็นขั้นเป็นตอน ตัดสินใจหาทางเลือกพัฒนาปรับปรุงการจัดการเรียนรู้ให้เหมาะสม ประกอบไปด้วยขั้นตอนที่สำคัญ คือ การวิเคราะห์ความต้องการจำเป็น การกำหนดจุดมุ่งหมายและผลลัพธ์การเรียนรู้ของผู้เรียนที่ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกในอนาคต

ปริยาภรณ์ ตั้งคุณานันท์ (2562 : 108-110) ได้สังเคราะห์การพัฒนาหลักสูตรจากหน่วยงานและนักวิชาการ พบว่าการพัฒนาหลักสูตรประกอบด้วย 7 กระบวนการ ได้แก่ 1) การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานและความต้องการของผู้เรียน 2) การกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร 3) การคัดเลือกการจัดเนื้อหาสาระและประสบการณ์การเรียนรู้ 4) การออกแบบเพื่อกำหนดโครงสร้างของหลักสูตร 5) การกำหนดมาตรฐานวิธีการวัดและประเมินผล 6) การนำหลักสูตรไปทดลองใช้ 7) การประเมินผลการใช้หลักสูตร

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (2560 : 42) การพัฒนาหลักสูตรเป็นการปรับปรุงคุณภาพของหลักสูตรให้ดีขึ้นทั้งระบบ รวมถึงการสร้างหลักสูตร การวางแผนหลักสูตร การประเมินและการปรับปรุงหลักสูตร ให้มีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาวะการเปลี่ยนแปลงของสังคม

จารุณี เก้าเอี้ยน (2557 : 6) ได้กล่าวถึงสิ่งที่ควรพิจารณาและปฏิบัติในการจัดทำหลักสูตร ดังนี้

1. การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน
2. การร่างหลักสูตร ซึ่งประกอบด้วย
    2.1 การกำหนดจุดมุ่งหมาย
    2.2 การกำหนดเนื้อหาสาระ
    2.3 การกำหนดประสบการณ์การเรียนรู้
    2.4 การกำหนดวิธีการวัดและประเมินผล
3. การตรวจสอบคุณภาพหลักสูตร
4. การทดลองใช้หลักสูตร
5. การประเมินหลักสูตร

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

กระทรวงศึกษาธิการ (2551 : 23-24) กล่าวถึงขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรไว้ดังนี้

1. ศึกษาวิเคราะห์เอกสารหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551 สาระแกนกลาง ข้อมูลสารสนเทศเกี่ยวกับสถานการณ์ปัญหาและความต้องการของสังคม ชุมชนและท้องถิ่น

2. วิเคราะห์สภาพแวดล้อมและประเมินสถานภาพสถานศึกษา เพื่อกำหนดวิสัยทัศน์สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ภารกิจ เป้าหมาย คุณลักษณะที่พึงประสงค์ โดยการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายรวมทั้งคณะกรรมการ

3. จัดทำโครงสร้างหลักสูตรและสาระต่าง ๆ ที่กำหนดให้มีในหลักสตรสถานศึกษาที่สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ เป้าหมาย และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ โดยพยายามบูรณาการเนื้อหาสาระทั้งในกลุ่มสาระการเรียนรู้เดียวกันและระหว่างกลุ่มสาระการเรียนรู้ตามความเหมาะสม

4. นำหลักสูตรไปใช้ในการจัดการเรียนการสอน และบริหารจัดการการใช้หลักสูตรให้เหมาะสม

5. นิเทศการใช้หลักสูตร

6. ติดตามและประเมินผลการใช้หลักสูตร

7. ปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตรตามความเหมาะสม

รุ่งชัชดาพร เวหะชาติ (2550 : 18) ได้กล่าวถึงขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรไว้ 3 ขั้นตอน

1. ขั้นเตรียมการ เป็นการวางแผนการใช้หลักสูตรโดยต้องเตรียมการล่วงหน้าก่อนเปิดหลักสูตร วางแผนการใช้หลักสูตรอย่างเป็นระบบ และนำนวัตกรรมทางการศึกษามาช่วย ซึ่งมีขั้นตอนย่อย คือ การตรวจสอบหลักสูตรแม่บทก่อนการนำไปใช้ การประชาสัมพันธ์หลักสูตร การเตรียมความพร้อม การจัดทำโครงการสอน การตรวจสอบความพร้อมของผู้เรียน และการตรวจสอบการยอมรับจากสังคม เป็นต้น

2. ขั้นดำเนินการเกี่ยวกับหลักสูตร เป็นการนำหลักสูตรไปใช้ ประกอบด้วยการประชุมครูและบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตร การจัดทำคู่มือครู การจัดตารางสอน การจัดครูเข้าสอนและการจัดสิ่งอำนวยความสะดวก เป็นต้น

3. ขั้นการประเมินผลการเรียนการสอนตามหลักสูตร เมื่อได้นำหลักสูตรไปใช้ควรมีการจัดประเมินผลเกี่ยวกับหลักสูตร เพื่อพิจารณาว่าสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของหลักสูตรและเพื่อใช้ประกอบการตัดสินใจเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับหลักสูตร

สงัด อุทรานันท์ (2532 : 37) ได้เสนอรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรไว้ 4 ขั้นคือ

1. การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน เป็นกระบวนการที่มีความสำคัญและเป็นขั้นของการพัฒนาหลักสูตร ไม่ว่าจะเป็นการร่างหลักสูตรขึ้นมาใหม่ หรือการปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้นและจำเป็นจะต้องคำนึงถึงข้อมูลพื้นฐาน

สถาบันวิทยบริการมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

2. การกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร เป็นขั้นตอนที่กระทำหลังได้วิเคราะห์และได้ทราบถึงสภาพปัญหา ตลอดจนความต้องการต่างๆ การกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตรเป็นการมุ่งแก้ไขปัญหา และสนองความต้องการ

3. การคัดเลือก การจัดเนื้อหาสาระและการจัดการเรียนรู้เนื้อหาสาระประสบการณ์เป็นสิ่งที่มีความสำคัญเป็นอันมาก ทั้งนี้เพราะเนื้อหาสาระที่จะนำมาสอนเป็นเสมือนสื่อกลางที่จะพาผู้เรียนไปสู่จุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้

4. การกำหนดมาตรฐานการวัดผลประเมินผล เป็นการกำหนดมาตรการให้ทราบว่าควรจะวัดผลและประเมินผลอะไรบ้าง จึงจะสอดคล้องกับเจตนารมณ์หรือจุดมุ่งหมายของหลักสูตร

Taba (1962 : 67) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรไว้ ดังนี้

1. สำรวจสภาพปัญหา ความต้องการและความจำเป็นต่าง ๆ ของสังคม

2. กำหนดวัตถุประสงค์ของการศึกษาที่สังคมต้องการ

3. คัดเลือกเนื้อหาวิชาความรู้ที่จะนำมาสอน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ตรงกับวัตถุประสงค์ของการศึกษาที่ตั้งไว้

4. จัดลำดับขั้นตอนแก้ไขปรับปรุงเนื้อหาสาระที่เลือกมาได้

5. คัดเลือกประสบการณ์เพื่อการเรียนรู้ต่าง ๆ ซึ่งจะนำมาเสริมเนื้อหาสาระกระบวนการเรียนให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น และสอดคล้องกับวัตถุประสงค์

6. จัดระเบียบ จัดลำดับขั้นตอน และแก้ไขปรับปรุงประสบการณ์ต่าง ๆ ที่จะนำมาเสริมเนื้อหาสาระการเรียน

7. กำหนดเนื้อหาหรือประสบการณ์ที่ต้องการประเมินให้ตรงกับวัตถุประสงค์และข้อมูลที่จะนำมาช่วยในการสร้างเกณฑ์การประเมินผลและวิธีการประเมิน

ไทเลอร์ (Tyler, 1971 : 99) ได้เสนอรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรไว้ 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การกำหนดจุดประสงค์ของหลักสูตรเริ่มด้วยการกำหนดจุดประสงค์ชั่วคราว โดยอาศัยข้อมูลจากแหล่งกำเนิดที่จะเป็นพื้นฐานในการตัดสินใจ 3 แหล่งด้วยกัน คือ ศึกษาจากสังคม ศึกษาจากตัวผู้เรียนและศึกษาจากข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญในเนื้อหาวิชาข้อมูลที่ได้จากแหล่งทั้ง 3 ดังกล่าวนั้น จะเป็นเครื่องมือช่วยในการกำหนดจุดประสงค์ชั่วคราว จุดประสงค์ที่ได้นั้น บางครั้งอาจจะมีมากเกินกว่าที่จะจัดไว้ในหลักสูตรได้ทั้งหมด จึงควรมีการพิจารณาเลือกเฉพาะจุดประสงค์ที่สำคัญและสอดคล้องกันเพื่อนำไปเป็นหลักในการปฏิบัติ ไทเลอร์ได้เสนอว่าการเลือกจุดประสงค์ถาวรควรผ่านการกลั่นกรองเพื่อคัดเอาข้อที่ไม่สำคัญและไม่สอดคล้องกันออกไปด้วยวิธีการพิจารณาหลักจิตวิทยาการเรียนรู้และพิจารณาจากหลักปรัชญาการศึกษา และปรัชญาสังคม จุดประสงค์ที่ผ่านการกลั่นกรองแล้วนั้น เรียกว่า จุดประสงค์ขั้นสุดท้ายหรือจุดประสงค์ถาวรที่จะนำไปใช้ในการพัฒนาหลักสูตรต่อไป

ขั้นตอนที่ 2 การเลือกประสบการณ์ในการศึกษา การเลือกประสบการณ์การเรียนในการวางโครงสร้างของหลักสูตร ไทเลอร์ได้ตั้งคำถามข้อที่ 2 ว่าจะเลือกประสบการณ์การเรียนอย่างไรจึงจะช่วยให้บรรลุถึงจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยจุดประสงค์ที่ระบุพฤติกรรมและเนื้อหานั้นเป็นจุดประสงค์หลายทางที่ต้องการไปถึง แต่อย่างไรก็ตามประสบการณ์การเรียนรู้ที่จะจัดขึ้นเพื่อให้เกิดการเรียนรู้นั้น เป็นวิธีการที่จะทำให้บรรลุจุดประสงค์ปลายทางได้

ขั้นตอนที่ 3 การจัดประสบการณ์ในการศึกษา มักจัดประสบการณ์ให้เป็นหน่วยการเรียนรู้โดยมีการสำรวจความสัมพันธ์ทางด้านเวลาและด้านเนื้อหา ทั้งนี้เกณฑ์ในการจัดประสบการณ์การศึกษาหรือการเรียนรู้นั้นให้มีประสิทธิภาพ คือ ต้องมีความต่อเนื่องกันมีการเรียงลำดับขั้นตอนและมีการบูรณาการ

ขั้นตอนที่ 4 การประเมินผลประสิทธิภาพของประสบการณ์ในการศึกษา เป็นขั้นตอนสุดท้ายของแนวคิดในการพัฒนาหลักสูตรของไทเลอร์ เป็นขั้นที่จะทำให้ผู้วางแผนจัดทำหลักสูตรสามารถรู้ได้ว่า ประสบการณ์ในการศึกษาหรือการเรียนรู้ที่จัดขึ้นนั้นบรรลุตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้มากน้อยเพียงใด

Saylor and Alexander (1981 : 26-27) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการการพัฒนาหลักสูตรไว้ ดังนี้

1. การกำหนดจุดมุ่งหมาย วัตถุประสงค์ และขอบเขต โดยเริ่มจากเป้าหมายหลักก่อนแล้วกำหนดวัตถุประสงค์เฉพาะที่ต้องการเพื่อบรรลุเป้าหมาย จากนั้นจึงกำหนดขอบเขตของเป้าหมาย

2. การออกแบบหลักสูตร เป็นการตัดสินใจโดยใช้เป้าหมาย วัตถุประสงค์ ขอบเขต และพิจารณาข้อมูลอื่น ๆ

3. การนำหลักสูตรไปใช้ เป็นการตัดสินใจนำวิธีสอนที่ได้ออกแบบไว้ไปปฏิบัติรวมทั้งสื่อการสอนที่ต้องมีความเหมาะสมกับจุดประสงค์ของหลักสูตร และมีความยืดหยุ่น เป็นอิสระสำหรับครูและนักเรียน

4. การประเมินผลหลักสูตร ซึ่งครูเลือกวิธีประเมินความก้าวหน้าของผู้เรียน ประสิทธิภาพของการสอนและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียน เพื่อเป็นข้อมูลสำหรับการวางแผนต่อไปในอนาคต

Armstrong (1989 : 32-37) กล่าวว่า การพัฒนาหลักสูตรมีขั้นตอนในการพัฒนาหลักสูตร 7 ขั้นตอน คือ

สถาบันวิทยบริการ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

ขั้นตอนที่ 1 ระบุความต้องการ และจุดมุ่งหมาย

ขั้นตอนที่ 2 เลือกและจัดผู้มีส่วนร่วม

ขั้นตอนที่ 3 พัฒนาแผนงานการจัดการรายการหลัก

ขั้นตอนที่ 4 พัฒนาส่วนประกอบที่จะเป็นของแต่ละสภาพแวดล้อม

ขั้นตอนที่ 5 ทดลองใช้/จัดใหม่

ขั้นตอนที่ 6 เผยแพร่ และใช้หลักสูตร

ขั้นตอนที่ 7 ประเมิน และปรับปรุง

Oliva (1992, p. 171-175) ได้เสนอแนวคิดในการพัฒนาว่ากระบวนการพัฒนาหลักสูตรมีองค์ประกอบต่าง ๆ ดังนี้

1. กำหนดเป้าหมายของการจัดการศึกษา ปรัชญาและหลักจิตวิทยาการศึกษา ซึ่งเป้าหมายนี้เป็นความเชื่อที่ได้มาจากต้องการของสังคมและผู้เรียน
2. วิเคราะห์ความต้องการของชุมชน ผู้เรียน และเนื้อหาวิชา
3. กำหนดจุดหมายของหลักสูตร
4. กำหนดวัตถุประสงค์ของหลักสูตร
5. จัดโครงสร้างของหลักสูตร และนำหลักสูตรไปใช้
6. กำหนดจุดหมายของการเรียนการสอน
7. กำหนดจุดประสงค์การเรียนการสอน
8. เลือกยุทธวิธีการจัดการเรียนการสอน
9. เลือกวิธีการประเมินผลก่อนเรียนและหลังเรียน
10. นำยุทธวิธีการจัดการเรียนการสอนไปใช้
11. ประเมินผลการจัดการเรียนการสอนไปใช้
12. ประเมินผลหลักสูตร

Caldwell & Spinks (1992) ได้กล่าวว่า องค์ประกอบของรูปแบบที่เป็นทางการ (Formal model) จะประกอบไปด้วย

1. วัตถุประสงค์ (Goal-setting)
2. ความต้องการเฉพาะ (Needs identification)
3. การจัดลำดับความเร่งด่วน (Priority-setting)
4. แผนพัฒนา (Planning) ที่เป็นทางการ (Formal model)
5. งบประมาณ (Budgeting)
6. การนำรูปแบบไปใช้ (Implementing)
7. การประเมินผล (Evaluating)

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

Dessler (2002 : 134-155) กล่าวถึงการพัฒนาบุคลากรในภาพรวม ประกอบด้วยขั้นตอนสำคัญ 5 ขั้นตอน คือ

ขั้นที่ 1 การวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นในการพัฒนาประกอบด้วย

1.1 การกำหนดทักษะการปฏิบัติงานที่สามารถส่งเสริมให้หน่วยงานมีผลผลิตสูง

1.2 การวิเคราะห์บุคลากรที่จะพัฒนาเพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับโปรแกรมการพัฒนาว่าควรพัฒนาด้านใด เช่น ความรู้ ประสบการณ์ ทักษะ ทัศนคติและแรงจูงใจส่วนบุคคลที่บุคลากรจำเป็นต้องมี

1.3 การกำหนดวัตถุประสงค์ของการพัฒนา

ขั้นที่ 2 การออกแบบหลักสูตรการพัฒนา เป็นการออกแบบที่พิจารณาครอบคลุมตั้งแต่การกำหนดวัตถุประสงค์เฉพาะของหลักสูตร วิธีการพัฒนา เนื้อหารสาระของการพัฒนา และกิจกรรมของหลักสูตร ซึ่งการออกแบบหลักสูตรการพัฒนาจะต้องมีความชัดเจนและสามารถนำไปสู่วัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ได้โดยตรง

ขั้นที่ 3 การประเมินผลก่อนการดำเนินการ เป็นการนำหลักสูตรการพัฒนาเข้าสู่การแนะนำและตรวจสอบให้เกิดความถูกต้องเหมาะสมก่อนจะมีการดำเนินการในขั้นตอนต่อไป เพื่อประกันว่าเป็นโปรแกรมการพัฒนาที่มีประสิทธิภาพ

ขั้นที่ 4 การดำเนินการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่จะทำการพัฒนาบุคลากรโดยเน้นหลักการคือ การทำให้งานมุ่งสู่ความสำเร็จด้วยการฝึกอบรมและพัฒนาผู้เข้ารับการฝึกอบรมที่มีความสามารถและทักษะในการนำเสนอที่ดี นอกเหนือจากความรู้ในเนื้อหาที่จะอบรม

ขั้นที่ 5 การประเมินผลการฝึกอบรมและพัฒนา เป็นขั้นตอนที่รวมถึงการติดตามผลเพื่อพิจารณาว่าผลลัพธ์จากการฝึกอบรมและพัฒนา จะบรรลุวัตถุประสงค์ของการพัฒนาหรือไม่ในด้านต่าง ๆ เช่น ปฏิกิริยาตอบสนองของผู้เข้ารับการพัฒนาการเรียนรู้/พฤติกรรมและผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นกับผู้รับการพัฒนา

ดังนั้น กระบวนการพัฒนาหลักสูตร หมายถึง การวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นของหลักสูตร การกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตรเพื่อจัดทำและพัฒนาปรับปรุงเพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบันต่อไป

2.2.5 การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษานำร่องพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา จังหวัดตราด

การจัดการศึกษาในพื้นที่ที่มีความเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง ทำให้ผลลัพธ์หรือคุณภาพของผู้เรียนมีความเหมาะสมกับพื้นที่นั้น ๆ เปรียบเสมือนสถานศึกษาเป็นผู้สร้างผลผลิตที่ให้ตรงกับความต้องการของชุมชน ด้วยวิธีการที่หลากหลาย เหมาะสมกับผู้เรียนและตรงตามเป้าหมายของการพัฒนาผู้เรียนให้เกิดคุณภาพตามกรอบของพื้นที่นวัตกรรมการศึกษานั้น ๆ หลักสูตรสถานศึกษาเปรียบเสมือนเข็มทิศที่ใช้ในการจัดการศึกษา เพราะเป็นสิ่งที่ชี้แนะให้เห็นแนวทางในการจัดประสบการณ์แก่ผู้เรียน หลักสูตรที่ดีจะต้องสนองตอบความต้องการของผู้เรียน สังคมและพื้นที่สามารถพัฒนาผู้เรียนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ดังนั้น กระบวนการพัฒนาหลักสูตรในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจึงเป็นสิ่งที่สำคัญในการบ่งบอกความเป็นตัวตน ความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะในการพัฒนาผู้เรียนให้เกิดคุณภาพ หลังจากที่สำนักนายกรัฐมนตรี ได้ประกาศกำหนดให้จังหวัดตราดเป็นพื้นที่

นวัตกรรมการศึกษา สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดตราดจึงเริ่มขับเคลื่อนการทำงานโดยจัดการประชุมคณะกรรมการขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจังหวัดตราด และอนุกรรมการพื้นที่นวัตกรรม รวมไปถึงคณะทำงาน เพื่อสร้างความเข้าใจของการเป็นพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา พร้อมสู่การเปลี่ยนแปลงเพื่อสร้างเด็กตราดให้เป็นไปตามความมุ่งหวังของชาวตราด โดยได้กำหนดคุณลักษณะของเด็กในจังหวัดตราด 5-10 ปีข้างหน้าไว้ว่า “ดีสะหงาด DAK TRAT HI” โดยมีคำสำคัญเพื่อใช้เป็นแนวทางการดำเนินงานในการจัดการศึกษาและประเมินผลการจัดการศึกษาของสถานศึกษาในพื้นที่นวัตกรรมจังหวัดตราด คือ “ดีสะหงาด DAK TRAT HI” คำว่า ดีสะหงาด เป็นภาษาตราดที่แปลว่าดีมากมาย ประกอบด้วย ดี 4 ด้าน คือ ดี 1 จิตใจดี ดี 2 ความรู้ดี ดี 3 ความสามารถดี และดี 4 สุขภาพดี คำว่า “เด็กตราด (DEK TRAT)” หมายถึง การเป็นผู้ที่สามารถทำงานร่วมกันด้วยความสัมพันธ์ที่ดี มุ่งมั่นในความสำเร็จ เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของวิทยาการและเทคโนโลยี ส่วนคำว่า “ฮิ” เขียนเป็นภาษาอังกฤษได้ว่า HI หรือ Happy Innovator คือ การเรียนรู้อย่างมีความสุขหรือความสุขจากการเห็นโอกาสเสมอ ซึ่งการกำหนดคุณลักษณะของคนรุ่นใหม่เช่นนี้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ของจังหวัดตราด คือ ส่งเสริมมีอาชีพ มีงานทำอย่างมีความสุข เป็นไปตามเป้าหมายของจังหวัดตราดที่ให้เป็นเมืองสุขกายสุขใจ สังคมตราด คุณภาพ คุณธรรม (เอกสารรายงานการประชุม ครั้งที่ 2/2566 วันที่ 5 กันยายน 2566) และได้จัดทำกรอบแนวคิดการปรับหลักสูตรสถานศึกษาสู่พื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจังหวัดตราด ไว้ดังนี้

1. วิสัยทัศน์
   มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพ 4 ดี
2. จุดหมาย
   2.1 ผู้เรียนมีความรู้ สมรรถนะ ทักษะ เจตคติและคุณลักษณะ
   2.2 ผู้เรียนมีความสามารถในการใช้ทักษะชีวิตและทักษะอาชีพ
   2.3 ครูคุณภาพ
   2.4 โรงเรียนมีสื่อ นวัตกรรมและเทคโนโลยีที่เหมาะสมทันสมัยเอื้อต่อการพัฒนา
3. เป้าหมาย
   3.1 พัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะวิชาการ ทักษะชีวิตและทักษะอาชีพ
   3.2 พัฒนาผู้เรียนสู่นวัตกร
   3.3 พัฒนาครู สู่ครูมืออาชีพ
   3.4 โรงเรียนมีนวัตกรรม เทคโนโลยีการจัดการศึกษา
   3.5 ส่งเสริมสุขภาพที่ดี
4. จุดเน้นตามวิสัยทัศน์หลักสูตรพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจังหวัดตราด
   4.1 ภาษาเพื่อการสื่อสาร

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

4.2 เทคโนโลยี

4.3 ทักษะชีวิตและทักษะด้านอาชีพ

4.4 พลเมืองโลกที่ดี

5. ประเด็นการพัฒนาจังหวัดตราด ตามแผนพัฒนาจังหวัดตราด พ.ศ. 2566 - 2570

5.1 ประเด็นการพัฒนาที่ 1 ด้านเศรษฐกิจและโครงสร้างพื้นฐาน

5.2 ประเด็นการพัฒนาที่ 2 ด้านการเกษตร

5.3 ประเด็นการพัฒนาที่ 3 ด้านการท่องเที่ยว

5.4 ประเด็นการพัฒนาที่ 4 ด้านสังคม

5.5 ประเด็นการพัฒนาที่ 5 ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2.2.5.1 การปรับหลักสูตรพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจังหวัดตราด

ในพระราชบัญญัติพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา พ.ศ. 2562 ตามมาตรา 20(4) นำหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานไปปรับใช้กับการจัดการศึกษาในสถานศึกษานำร่องให้เหมาะสมกับพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา จังหวัดตราดจึงมีการปรับหลักสูตร ดังนี้

1. ปรับลดตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลางควรรู้ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551 กลุ่มการงานอาชีพ จากทั้งหมด 193 ตัวชี้วัด เป็น 160 ตัวชี้วัด ปรับลด 33 ตัวชี้วัด

2. กำหนดจุดเน้นเกี่ยวกับทักษะอาชีพ ได้แก่ เกษตรกรรม ประมง บริการ ท่องเที่ยว และค้าขาย

3. กำหนดแต่ละจุดเน้นบูรณาการประเด็นการเรียนรู้ ได้แก่ ภาษาเพื่อการสื่อสาร ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เทคโนโลยี การเป็นพลเมืองโลกที่ดีและการประกอบการ

ทั้งนี้ได้สรุปกรอบแนวคิดการปรับหลักสูตรสถานศึกษาสู่พื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจังหวัดตราด ดังนี้

1. กลุ่มอาชีพการค้าชายแดน ประเด็นการพัฒนาที่ 1 : ด้านเศรษฐกิจและโครงสร้างพื้นฐาน

2. กลุ่มอาชีพเกษตรกรรม ประเด็นการพัฒนาที่ 2 : ด้านการเกษตร

3. กลุ่มอาชีพอิสระ ประเด็นการพัฒนาที่ 3 : ด้านการท่องเที่ยว

4. กลุ่มอาชีพบริการ ประเด็นการพัฒนาที่ 4 : ด้านสังคมและวัฒนธรรม

5. กลุ่มอาชีพการประมง ประเด็นการพัฒนาที่ 5 : ด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

ซึ่งทั้ง 5 ด้านสอดคล้องกับ 4 ประเด็นการพัฒนาจังหวัดตราด ตามแผนพัฒนาจังหวัดตราด พ.ศ. 2566 - พ.ศ. 2570 และสอดคล้องกับ 4 จุดเน้นตามวิสัยทัศน์หลักสูตรพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจังหวัดตราด สรุปได้ตามภาพที่ 2.1

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

ภาพที่ 2.1 กรอบแนวคิดการปรับหลักสูตรสถานศึกษาสู่พื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจังหวัดตราด
ที่มา : สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดตราด (2566 : 19)

2.2.5.2 การจัดทำหลักสูตรระดับจังหวัด

จากการประชุมคณะอนุกรรมการในคณะกรรมการขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจังหวัดตราด ได้สรุปเกี่ยวกับการจัดทำหลักสูตรในระยะที่ 1 ได้ดังนี้

1. ให้วางแผนดำเนินการจัดทำหลักสูตรระดับจังหวัด ดังนี้

1.1 หลักสูตรประเภทที่ 1 ตามมาตารา 25 วรรคหนึ่ง ลักษณะหลักสูตรที่ปรับมาจากหลักสูรแกนกลางให้เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ ครอบคลุมสมรรถนะสำคัญ คุณลักษณะอันพึงประสงค์ และมาตรฐานการเรียนรู้ โดยเสนอคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานและคณะกรรมการขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจังหวัด เป็นผู้พิจารณาเห็นชอบ

1.2 หลักสูตรประเภทที่ 2 หลักสูตรเพิ่มเติมจากประเภทที่ 1 โดยเสนอคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานและคณะกรรมการขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจังหวัด เป็นผู้พิจารณาเห็นชอบ

2. ส่วนที่เพิ่มเติมให้สอดคล้องกับบริบทของจังหวัดตราด คือ การกำหนดคุณลักษณะของเด็กตราด “ดีสะหงาด DAK TRAR HI” ซึ่งคำว่า ดีสะหงาด มาจากภาษาตราดที่แปลว่า ดีมากมาย ประกอบด้วย ดี 4 ด้าน คือดี 1 จิตใจดี ดี 2 ความรู้ดี ดี 3 ความสามารถดี และดี 4

สุขภาพดีและกำหนดดัชนีวัดผลสำเร็จของแต่ละองค์ประกอบ จำนวน 4 ด้าน ประกอบด้วย ด้านหลักสูตรด้านการมีส่วนร่วม ด้านการวัดผลประเมินผล และด้านโรงเรียน

3. ดำเนินการจัดทำหลักสูตรจังหวัด ในระยะที่ 1 ให้เสร็จสมบูรณ์ และถือว่าเป็นหลักสูตรจังหวัดตราด เพื่อสถานศึกษาจะได้นำไปเป็นแนวทางการดำเนินงาน

จากผลการสรุปภาพเด็กตราดในอีก 5-10 ปีข้างหน้า ที่ต้องมีคุณลักษณะเป็น “ดีสะหงาด DEK TRAT HI” เพื่อพัฒนาจังหวัดตราดให้เป็นสังคมคุณภาพ สังคมคุณธรรม ดังนั้น สิ่งสำคัญที่จะทำให้คุณลักษณะดังกล่าวเกิดขึ้นได้ ต้องอาศัยการเรียนรู้ที่ให้เด็กตราดมีความรู้ดี ความสามารถดี มีจิตใจดีและมีสุขภาพดี เป็นผู้ที่มีความมุ่งมั่นในความสำเร็จ รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข สอดคล้องกับความต้องการของคนรุ่นใหม่ในจังหวัดตราด การเปลี่ยนแปลงจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยความร่วมมือกับทุกภาคส่วนในการพัฒนาเมืองตราดให้เป็นเมืองรุ่งเรืองและน่าอยู่ ด้านการศึกษา โรงเรียนจะต้องปรับเปลี่ยนเพื่อพัฒนาคนรุ่นใหม่ให้เป็นคนคุณภาพ หลักสูตรสถานศึกษาเป็นหัวใจสำคัญในการที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง การเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์ บนพื้นฐานของการใช้บริบท พื้นที่ ชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนการศึกษาให้เป็นไปตามเป้าหมายที่จังหวัดได้กำหนดไว้ได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ

2.2.5.3 การปรับหลักสูตรสถานศึกษา สู่พื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจังหวัดตราด

กลไกการจัดทำหลักสูตรจังหวัด กำหนดให้นำหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานตามกฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติไปปรับใช้กับการศึกษาในสถานศึกษานำร่องพื้นที่นวัตกรรมการการศึกษาทั้งนี้ต้องเป็นไปตามมาตร 25 วรรค 1 คือ ครอบคลุม 1) สมรรถนะสำคัญ 2) คุณลักษณะอันพึงประสงค์ และ 3) มาตรฐานการเรียนรู้ ทั้งนี้ต้องเป็นไปตาม มาตรา 25 และมาตรา 26 คณะกรรมการขับเคลื่อนหรือสถานศึกษานำร่อง แล้วแต่กรณี ต้องจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นจากผู้เรียน ผู้ปกครอง ครูและบุคลากรทางการศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนภาคเอกชน และผู้แทนภาคประชาสังคมในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา (สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดตราด, 2566 : 18) จากเอกสารกรอบหลักสูตรจังหวัดตราด อิงหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (เอกสารกรอบหลักสูตรจังหวัดตราด, 2567 : 47) ได้สรุปกรอบแนวคิดการปรับหลักสูตรสถานศึกษาสู่พื้นที่นวัตกรรมการศึกษา จังหวัดตราด ซึ่งมีประเด็นดังนี้ 1) วิสัยทัศน์ 2) จุดหมาย 3) เป้าหมาย 4) จุดเน้นตามวิสัยทัศน์หลักสูตรพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจังหวัดตราด 5) ประเด็นการพัฒนาจังหวัดตราด ตามแผนพัฒนาจังหวัดตราด พ.ศ. 2566 - 2570 โดยมีนักวิชาการได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

1. วิสัยทัศน์

สุพรรณิการ์ สุทธหลวง (2566 : 20) ได้ศึกษางานวิทยานิพนธ์ของรุจิร์ ภู่สาระ เกี่ยวกับ วิสัยทัศน์ว่าเป็นสิ่งที่หลักสูตรต้องการให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน เปรียบเสมือนทิศทางของการจัด

การศึกษาต้องมีความชัดเจน มีความสัมพันธ์กับระดับการศึกษาของผู้เรียนหรือเป้าประสงค์มาตรฐานของหลักสูตร โดยทั้งนี้ต้องศึกษาบริบท ปรัชญาของแต่ละสังคม สอดคล้องกับสังคม เศรษฐกิจ ตลอดจนเข้าใจในอัตลักษณ์ของหลักสูตร ผลของหลักสูตรในระยะยาว ซึ่งจะเป็นพื้นฐานสำคัญในการเตรียมความพร้อม เนื้อหาสาระ ความรู้ ประสบการณ์ ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว โดยทั่วไปอาจแบ่งเป็นวัตถุประสงค์ทั่วไปและวัตถุประสงค์เฉพาะหรืออาจจะไม่แบ่งก็ได้

สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดตราด (2566 : 18) การจัดการด้านหลักสูตรสถานศึกษาในพื้นที่นำร่องนวัตกรรมการศึกษา จังหวัดตราด โดยมีวิสัยทัศน์ คือ มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพ 4 ดี

ณัฐภัทร คล้ายสุวรรณ์ (2565 : 24) กล่าวว่า วิสัยทัศน์ของสถานศึกษาเป็นถ้อยความที่ถูกกำหนดขึ้นเพื่อเป็นเป้าหมายร่วมกันของสมาชิกในองค์กร ไม่เฉพาะแต่ในงานการตัดสินใจเชิงนโยบายและการบริหารสถานศึกษาเท่านั้น แต่วิสัยทัศน์ยังสะท้อนถึงเป้าหมายการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษาที่จะจัดให้กับผู้เรียนด้วย ดังนั้นการพัฒนาหลักสูตรภายใต้จัดการศึกษาแบบอิงมาตรฐาน (Standard Based Education) จำเป็นจะต้องนำวิสัยทัศน์ของสถานศึกษามาเป็นส่วนสำคัญในการพิจารณา หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง วิสัยทัศน์ของสถานศึกษาเป็นฐานคิดที่สำคัญของงานพัฒนาหลักสูตรของสถานศึกษา

นราภรณ์ สโรดม (2564 : 38) ได้ศึกษาการกำหนดวิสัยทัศน์และจุดมุ่งหมายของสงัด อุทรานันท์ ซึ่งได้เสนอว่า เป็นขั้นตอนที่กระทำหลังจากที่ได้วิเคราะห์และได้ทราบถึงสภาพปัญหาตลอดจนความต้องการต่าง ๆ การกำหนดวิสัยทัศน์และจุดมุ่งหมายของหลักสูตรเป็นการมุ่งแก้ไขปัญหาและสนองความต้องการที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูล

ทวีศักดิ์ จินดานุรักษ์ (2562 : 1-7) ได้สรุปถึงการกำหนดวิสัยทัศน์ ภารกิจและเป้าหมายของสถานศึกษา และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ คือการทำให้เกิดการคิดด้านพัฒนาหลักสูตร และเลือกแนวคิดที่สอดคล้องกับความต้องการของสังคมและผู้เรียนในขณะนั้น

มาลินี บุญรัตพันธ์ (2558 : 11) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของหลักสูตร ในด้านวิสัยทัศน์ คือ สิ่งที่แสดงความคาดหวังของหลักสูตร

จิติมา วรรณศรี (2557 : 37) ได้กล่าวว่า วิสัยทัศน์ เป็นจุดมุ่งหมายของหลักสูตร โดยมาจากการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานจากแหล่งต่างๆ ได้แก่ หลักสูตรแกนกลางระดับชาติ สภาพปัญหา จุดเน้น ความต้องการของท้องถิ่น ตลอดจนความต้องการของผู้เรียน

กระทรวงศึกษาธิการ (2551 : 23-24) ได้สรุปถึงการกำหนดวิสัยทัศน์ ภารกิจ เป้าหมายของสถานศึกษา และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ว่าเป็นเจตนารมณ์ อุดมการณ์ หลักการ ความเชื่ออนาคตที่พึงประสงค์ เป็นการคิดไปข้างหน้า มีเอกลักษณ์สามารถสร้างศรัทธา และจุดความคิดในสภาพการพัฒนาสูงสุด ภารกิจ เสดงวิธีดำเนินการของสถานศึกษาเพื่อบรรลุวิสัยทัศน์และนำไปสู่การวางแผนปฏิบัติต่อไป

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

เป้าหมาย กำหนดเป็นความคาดหวังด้านคุณภาพที่เกิดกับผู้เรียน ซึ่งสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ที่สถานศึกษากำหนดและสอดคล้องกับจุดหมายของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน นอกจากนั้น สถานศึกษาต้องร่วมกับชุมชน กำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อเป็นเป้าหมายในการพัฒนาผู้เรียนด้านคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยม ที่สถานศึกษาจะกำหนดเป็นคุณลักษณะอันพึงประสงค์ นั้น สามารถกำหนดขึ้นได้ตามความต้องการ โดยให้สอดคล้องกับสภาพปัญหา และความจำเป็นที่จะต้องมีการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมดังกล่าว ให้แก่ผู้เรียน เพิ่มจากที่กำหนดไว้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่าง ๆ

Wallace et al (1997 : 88) ได้ระบุว่า วิสัยทัศน์ของสถานศึกษาโดยทั่วไปจะมีข้อความที่เกี่ยวข้องกับวิธีการที่ผู้เรียนจะได้เรียนรู้ รวมไปถึงสิ่งที่จะเกิดขึ้นกับผู้เรียนทั้งทางตรงและทางอ้อม ข้อความดังกล่าวที่ปรากฏในวิสัยทัศน์จึงส่งผลโดยตรงต่อการพัฒนาหลักสูตร การออกแบบการจัดการเรียนรู้และการวัดประเมินผลผู้เรียน ดังนั้น วิสัยทัศน์ของสถานศึกษาจึงมีอิทธิพลโดยตรงต่อการเรียนรู้ที่จะเกิดขึ้นในโรงเรียน

Allen & Kern (2018; Burnham, 2010; Center for School Change, 2022 : 35) ได้ระบุว่า สถานศึกษาจะต้องแสวงหาความสมดุลระหว่างความต้องการของผู้เรียนและผู้ปกครอง บริบทของท้องถิ่น และความคาดหวังของชาติเพื่อกำหนดเป็นวิสัยทัศน์ในการขับเคลื่อนองค์กร วิสัยทัศน์จึงเป็นเสมือนเป้าหมายของสมาชิกทุกคนในองค์กรและเป็นศูนย์กลางในการตัดสินใจ การจัดสรรทรัพยากร การจัดทำนโยบาย และวิธีการดำเนินงานของสถานศึกษา อย่างไรก็ดีวิสัยทัศน์ของสถานศึกษาสามารถช่วยให้การพัฒนาหลักสูตรสามารถทำได้ดี มีทิศทาง ชัดเจน เกิดความสมดุลระหว่างความต้องการของท้องถิ่นและความคาดหวังของชาติได้

สรุปได้ว่า วิสัยทัศน์ หมายถึง สถานศึกษานำร่องพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจังหวัดตราด มีการกำหนดทิศทาง วางแผนทำการวิเคราะห์ทุนศักยภาพของชุมชนและจังหวัดในการปรับหลักสูตรสถานศึกษาให้เป็นไปตามความต้องการของจังหวัดที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพ 4 ดี คือ จิตใจดี ความรู้ดี ความสามารถดีและสุขภาพดี

2. จุดหมาย

สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดตราด (2566 : 58) จากบทสรุปพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจังหวัดตราด ได้จุดมุ่งหมายของการพัฒนา ดังนี้ 1) ผู้เรียนมีความรู้ สมรรถนะ ทักษะ เจตคติและคุณลักษณะ 2) ผู้เรียนมีความสามารถในการใช้ทักษะชีวิตและทักษะอาชีพ 3) ครูคุณภาพ 4) โรงเรียนมีสื่อ นวัตกรรมและเทคโนโลยีที่เหมาะสมทันสมัยเอื้อต่อการพัฒนา

จินดา อุ่นทอง (2565 : 21) ได้ศึกษาองค์ประกอบหลักสูตร ของธำรง บัวศรี (2542 : 8-9) กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของหลักสูตรไว้ว่า เป็นผลส่วนรวมที่ต้องการให้เกิดแก่ผู้เรียน หลังจากเรียนจบหลักสูตรแล้ว

สุพรรณิการ์ สุทธหลวง (2565 : 33) ได้ศึกษาจุดมุ่งหมายของหลักสูตรที่จะช่วยให้นำหลักสูตรไปใช้ให้เกิดประสิทธิภาพของวารีรัตน์ แก้วอุไร ว่าเป็นส่วนที่กล่าวถึงพฤติกรรมที่ต้องการให้เกิดกับผลผลิตของหลักสูตรหรือผู้เรียนมีความชัดเจนและเฉพาะเจาะจงมากกว่าเป้าหมายซึ่งได้กำหนดไว้ในแต่ละเนื้อหาครอบคลุมวัตถุประสงค์ 3 ด้าน

กษมา ชนะวงศ์ (2564 : 15) กล่าวว่า จุดมุ่งหมายของหลักสูตร คือ วัตถุประสงค์ของหลักสูตรที่ต้องการให้เกิดแก่ผู้เรียนหลังจากเรียนจบหลักสูตร เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้เรียนอย่างมีประสิทธิผล

นราภรณ์ สโรดม (2564 : 38) ได้กล่าวถึงจุดหมายของหลักสูตรว่า เป็นขั้นตอนที่ทำหลังจากที่ได้วิเคราะห์และได้ทราบถึงสภาพปัญหา ตลอดจนความต้องการต่าง ๆ การกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร เป็นการมุ่งแก้ไขปัญหาและสนองความต้องการที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูล

กมลฉัตร กล่อมอิ่ม (2562 : 14) กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของหลักสูตรไว้ว่า เป็นการระบุถึงวัตถุประสงค์ของหลักสูตรที่ต้องการที่ชัดเจนเป็นรูปธรรมเพื่อเป็นการตอบสนองความต้องการของผู้เรียนอย่างมีประสิทธิภาพ

ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์ (2559 : 5-8) ได้ศึกษาในเรื่ององค์ประกอบสำคัญของหลักสูตรด้านจุดมุ่งหมายของหลักสูตร คือ การที่โรงเรียนต้องการให้ผู้เรียนบรรลุผล

Tyler (1949 : 1) กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของหลักสูตรไว้ว่า เป็นตัวกำหนดควบคุมการเลือกและจัดประสบการณ์การเรียน ดังนั้น การกำหนดจุดมุ่งหมายจึงมี 2 ขั้นตอน คือ ขั้นแรกเป็นการกำหนดจุดมุ่งหมายชั่วคราวแล้วจึงหาวิธีการและเกณฑ์จากทฤษฎีการเรียนรู้ ปรัชญาการศึกษาและปรัชญาสังคม มากลั่นกรองจุดมุ่งหมายชั่วคราวเพื่อให้ได้มาเป็นจุดมุ่งหมายที่แท้จริงของหลักสูตร สำหรับพื้นฐานทางจิตวิทยาและปรัชญาในการพัฒนาหลักสูตรจะเข้ามามีบทบาท และช่วยในการตรวจสอบเพื่อความชัดเจนของการกำหนดจุดมุ่งหมาย ขั้นนี้เพื่อตอบคำถามและหาความชัดเจนว่า "การจัดหลักสูตรนั้นเพื่อตอบสนองใคร ตอบสนองผู้เรียนหรือสังคม"

Piirto (1994 : 377-400) ได้เสนอจุดหมายของการพัฒนาหลักสูตรไว้ว่า ควรให้อยู่บนพื้นฐานของคุณลักษณะการเรียนรู้ของนักเรียน โดยพิจารณาจากความสามารถด้านการเรียนรู้และความละเอียดของเนื้อหา

สรุปได้ว่า จุดหมาย หมายถึง สถานศึกษานำร่องพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา จังหวัดตราด มุ่งเน้นพัฒนาให้ผู้เรียนมีความรู้ สมรรถนะ ทักษะ เจตคติรวมถึงคุณลักษณะตามการพัฒนาของจังหวัด มีทักษะชีวิตและทักษะอาชีพ ส่งเสริมให้ครูมีคุณภาพ มีสื่อ นวัตกรรมและเทคโนโลยีที่เหมาะสมทันสมัยเอื้อต่อการพัฒนาผู้เรียน

3. เป้าหมาย

ศึกษาธิการจังหวัดตราด (2567 : 47) ได้สรุปถึงเป้าหมายการจัดการศึกษาของจังหวัดตราดไว้ว่า เป็นการพัฒนาผู้เรียนให้สามารถทำงานร่วมกันกับผู้อื่นด้วยสัมพันธ์ที่ดี มีความมุ่งมั่นในความสำเร็จ รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของวิทยาการและเทคโนโลยี เพื่อมุ่งไปสู่คุณลักษณะ 4 ดี ของเด็กตราดที่เกิดจากการเรียนรู้อย่างมีความสุข

พิศาล เครือลิต (2565 : 65) ได้ศึกษาเป้าหมายของการพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของโอลิวา (Oliva) (Oliva, 1982 : 172) ว่าเป็นเป้าหมายของหลักสูตรเป็นผลที่ได้มาจากหลักการปรัชญาและจิตวิทยาจากการวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นของ ผู้เรียน ชุมชนและเนื้อหาวิชาที่จำเป็นเพื่อใช้ในการจัดการเรียนการสอน

ชุณวัฒน์ ปุงบางกระดี่ และคณะ (2565 : 85-95) กล่าวว่า หลักสูตรการเรียนรู้มุ่งการประเมินแบบร่วมมือสู่เป้าหมายของสะเต็มศึกษา มุ่งสร้างการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการจัดการศึกษา มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความสามารถในการแก้ปัญหาชีวิตประจำวัน มีเจตคติและสมรรถนะที่จำเป็นต่อการประกอบอาชีพตามแนวสะเต็มศึกษา และสามารถสร้างนวัตกรรมเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตนเอง ชุมชน สังคม และประเทศชาติ

มนันยา สายชู (2563 : 10) ได้ศึกษาเป้าหมายของการพัฒนาหลักสูตรจากแนวคิดของ Saylor & Alexander ว่าควรกำหนดให้ชัดเจน โดยประเด็นของเป้าหมายต้องบ่งบอกถึงขอบเขตของหลักสูตร ซึ่ง Saylor & Alexander ได้เสนอขอบเขตที่สำคัญไว้ 4 ขอบเขต ได้แก่ พัฒนาการส่วนบุคคล มนุษยสัมพันธ์ ทักษะการเรียนรู้ที่ต่อเนื่องและความชำนาญเฉพาะด้าน อย่างไรก็ตามอาจจะมีขอบเขตสำคัญอื่น ๆ อีกซึ่งผู้พัฒนาหลักสูตรอาจจะพิจารณาตามความเหมาะสมกับผู้เรียนและบริบทของชุมชน

เรณู บุญเสรฐ (2561 : 25) กล่าวว่า เป้าหมายของการพัฒนาหลักสูตร ต้องมีความชัดเจน นำไปปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม ครอบคลุมทั้งด้านความรู้ ทักษะการปฏิบัติ คุณลักษณะอันพึงประสงค์และสอดแทรกทักษะชีวิต ทักษะอาชีพเพื่อการมีงานทำ

ฆนัท ธาตุทอง (2550 : 9-13) กล่าวว่า เป้ามายของหลักสูตรเป็นคุณภาพของผู้เรียนเมื่อเรียนรู้เมื่อจบหลักสูตร ประกอบด้วยความรู้ ทักษะและคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมอันพึงประสงค์

สำนักงานศูนย์วิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (ม.ม.ป. : 14) กล่าวว่า กรอบหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช .... ดำเนินการพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดการศึกษาฐานสมรรถนะ มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาผู้เรียนทุกคนให้มีสมรรถนะหลักที่สำคัญจำเป็นและส่งเสริมให้ผู้เรียนได้บ่มเพาะ พัฒนา และต่อยอดสมรรถนะหลักและสมรรถนะอื่นได้เต็มตามศักยภาพ ตามความจำเพาะเจาะจงของบุคคล

คณะอนุกรรมการด้านวิชาการในคณะกรรมการขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา (2567 : 45) กล่าวว่า เป้าหมายปลายทางในการพัฒนาผู้เรียน สถานศึกษาควรกำหนดที่แสดงถึงสมรรถนะ และคุณลักษณะ ค่านิยม ที่เป็นเป้าหมายปลายทางในการพัฒนาผู้เรียน โดยมีความสอดคล้องกับแนวคิดหลัก (School Concept) และวิสัยทัศน์ของสถานศึกษา รวมทั้งตอบสนองต่อปัญหาความต้องการของผู้เรียน ชุมชน ท้องถิ่น สอดคล้องกับข้อมูลพื้นฐานของสถานศึกษาและปรัชญา แนวคิดในการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาฐานสมรรถนะ สถานศึกษาสามารถปฏิบัติได้ ดังนี้

1) ศึกษาจุดมุ่งหมายของหลักสูตรและคุณลักษณะของผู้เรียนจากส่วนกลาง หรือหลักสูตรระดับชาติ

2) วิเคราะห์จุดมุ่งหมายของหลักสูตรระดับชาติ เชื่อมโยงกับแนวคิดหลัก (School Concept) และวิสัยทัศน์ พันธกิจ ปรัชญา แนวคิดในการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาฐานสมรรถนะ รวมทั้งข้อมูลพื้นฐานที่สะท้อนปัญหาหรือความต้องการของผู้เรียน ชุมชน ท้องถิ่น

3) นำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์มาใช้ในการกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตรสถานศึกษา โดยเขียนแสดงให้เห็นถึงสมรรถนะและคุณลักษณะ ค่านิยม ที่เป็นเป้าหมายปลายทางในการพัฒนาผู้เรียนที่มีความเฉพาะของสถานศึกษา และสอดคล้องสัมพันธ์กับแนวคิดหลัก (School Concept) วิสัยทัศน์ พันธกิจ ปรัชญา รวมทั้งจุดมุ่งหมายของหลักสูตรและคุณลักษณะของผู้เรียนที่กำหนดในหลักสูตรระดับชาติ

Gagne & Medsker (1996 : 35) กล่าวไว้ว่า เป้าหมายในการพัฒนาหลักสูตรเพื่อพัฒนาบุคลากรในองค์กรให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ต้องการ เป็นการฝึกฝนและสร้างเสริมสมรรถภาพการทำงานของบุคลากรในองค์กรหรือหน่วยงานให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

Taba (1992 : 354-347) กล่าวว่า เป้าหมายของหลักสูตรเป็นการแสดงให้เห็นถึงคุณลักษณะของผู้เรียนที่ต้องการให้เกิดขึ้น หลังจากเรียนจบหลักสูตรไปแล้ว

สรุปได้ว่า เป้าหมาย คือ สถานศึกษานำร่องพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา จังหวัดตราดมีแนวทางการพัฒนาความรู้ ทักษะ คุณลักษณะของผู้เรียนให้เป็นไปตามวิสัยทัศน์ จุดมุ่งหมายของสถานศึกษาและสอดคล้องกับการจัดการศึกษาของจังหวัดที่มุ่งสู่คุณภาพ 4 ดี รู้จักตัวตน ภูมิใจในตราดสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นด้วยสัมพันธ์ที่ดี มีความมุ่งมั่นในความสำเร็จ รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของวิทยาการและเทคโนโลยี ที่เกิดจากการเรียนรู้อย่างมีความสุข

4. จุดเน้นตามวิสัยทัศน์หลักสูตรพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

คณะอนุกรรมการด้านวิชาการในคณะกรรมการขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา (2567 : 42) สรุปว่า จุดเน้น คือ จุดเด่น อัตลักษณ์หรือแนวคิดหลัก (School Concept) ของสถานศึกษาในการจัดการศึกษาที่เหมาะสมกับบริบท ซึ่งหากมีผู้กล่าวถึงจุดเน้นของสถานศึกษาแห่งหนึ่ง ย่อมหมายความว่าบุคคลทั่วไปจะเข้าใจหรือมีมุมมองต่อสถานศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกัน

อาจกล่าวได้ว่า แนวคิดหลัก (School Concept) เป็นสิ่งที่สถานศึกษาคาดหวังให้ผู้เรียน ผู้ปกครอง ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง รวมทั้งบุคคลทั่วไปเข้าใจหรือเห็นภาพของสถานศึกษาสอดคล้องตรงกันไม่ว่าเวลาจะผ่านไปนานเพียงใดก็ตาม แนวคิดหลัก (School Concept) จึงเป็นสิ่งที่ต้องตกผลึกมาจากการวิเคราะห์หาจุดร่วมของบุคลากรทุกคนในสถานศึกษาที่มีส่วนในการจัดการศึกษา

ศึกษาธิการจังหวัดตราด (2567 : 47) ได้สรุปถึงจุดเน้นในการพัฒนาผู้เรียน เพื่อมุ่งสู่คุณลักษณะของเด็กตราด คือ ดีสะหงาด เด็กตราดฮิ (DEK TRAT HI) มีดังนี้ 1) ด้านภาษาเพื่อการสื่อสาร 2) ด้านเทคโนโลยี 3) ด้านทักษะชีวิตและทักษะด้านอาชีพ และ 4) การเป็นพลเมืองโลกที่ดี

กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (2566 : ออนไลน์) กล่าวว่า การมีจุดเน้นและเป้าหมายที่ชัดเจน ทำให้การศึกษาเกิดการเปลี่ยนแปลง การพัฒนาคน พัฒนาการศึกษา สร้างพื้นที่นวัตกรรมทั้งจังหวัด โดยการเปลี่ยนโรงเรียนทั้งจังหวัดให้ไปในทางเดียวกัน ดึงภาคอุตสาหกรรมเข้ามามีส่วนร่วม ผลิตคนรุ่นใหม่ที่ตอบโจทย์ตลาดแรงงาน ทุ่มทรัพยากรลงไปให้ถูกจุด พัฒนาหลักสูตรให้พอดีกับเด็กทุกคน เปลี่ยนวิทยาลัยเป็นสถานประกอบการ ก้าวทันเทคโนโลยีและความเปลี่ยนแปลง โดยจุดเน้นสำคัญ คือ ผู้เรียนต้องมีทักษะต่อยอดการเรียนรู้ตลอดชีวิต ก้าวทันต่อเทคโนโลยีและความต้องการกำลังคนในทุกความเปลี่ยนแปลง ผู้เรียนจะต้องตระหนักได้ว่ามหาวิทยาลัยเป็นเพียงปราการด่านสุดท้ายก่อนเข้าสู่ตลาดแรงงาน

คณะวิทยาการเรียนรู้และศึกษาศาสตร์ (2566 : 8) กล่าวว่า จุดเน้น หรือ School concept คือ การดึงเอาบริบทของชุมชนและทรัพยากรของชุมชนมาใช้ให้เกิดประโยชน์ กล่าวคือ การสร้าง school concept มีแนวคิดสำคัญที่ต้องการจะสร้างการเรียนรู้ที่มีความหมายและสอดคล้องกับบริบทชีวิตของผู้เรียน ดังนั้นจึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องคำนึงถึงบริบทของชุมชนอันหมายถึงบริบทชีวิตของผู้เรียนด้วยในเวลาเดียวกัน

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2564 : 7) กล่าวว่า ความมุ่งหวังหรือจุดเน้นของโรงเรียน (School Concept) คือ ผลลัพธ์ของผู้เรียนที่สถานศึกษาต้องใช้หลักสูตรเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อน หากโรงเรียนมีจุดเน้นในการส่งเสริมสมรรถนะสำคัญแก่ผู้เรียน การออกแบบหลักสูตรสถานศึกษาของโรงเรียนย่อมต้องออกแบบให้สอดคล้องกับแนวคิดการออกแบบหลักสูตรฐานสมรรถนะ โดยการพิจารณากำหนดสมรรถนะในหลักสูตรสถานศึกษา และกำหนดองค์ประกอบของหลักสูตรสถานศึกษา โดยเชื่อมโยงการนำกรอบสมรรถนะหลักไปใช้

วารีรัตน์ แก้วอุไร (2564 : ออนไลน์) กล่าวว่า จุดเน้นของหลักสูตร หมายถึง พื้นฐานหรือประเด็นสำคัญที่หลักสูตรการศึกษาเน้นการพัฒนาและส่งเสริมให้ผู้เรียนได้รับความรู้ ทักษะ และทัศนคติที่สำคัญตามวัตถุประสงค์และแนวคิดการศึกษาของหลักสูตรนั้น ๆ

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

วรินทร บุญยิ่ง (2558 : 97-107) กล่าวว่า จุดเน้นของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นแนวทางในพัฒนาการจัดหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อพัฒนาส่งเสริมเด็กและเยาวชนให้เป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพในการพัฒนาประเทศ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2558 : 5) กล่าวว่า จุดเน้นส่งผลต่อคุณภาพในตัวผู้เรียนที่มีความครอบคลุมในด้านความสามารถและทักษะ ตลอดจนคุณลักษณะที่จะช่วยเสริมให้ผู้เรียนมีคุณภาพบรรลุตามเป้าหมายของหลักสูตร

Tyler (1949 : 99) กล่าวว่า การวางรูปแบบโครงสร้างของหลักสูตรโดยใช้วิธีการและเป้าหมายปลายทาง (Means and ends approach) ในการกำหนดจุดเน้นนั้น ในขั้นแรกต้องกำหนดเป็นจุดมุ่งหมายก่อนโดยต้องนำบริบทที่เกี่ยวข้อง เช่น บริบททางด้านสังคม ด้วยการนำสิ่งที่สังคมความสนใจ ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว เป็นต้น นอกจากนั้นยังต้องศึกษาแนวคิดของคาดหวังว่าต้องการให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะอย่างไร และมีการศึกษาตัวผู้เรียน เช่น ความต้องการ นักวิชาการ ความเชื่อค่านิยมของสังคม ที่ต้องวิเคราะห์ให้ชัดเจนเพราะ สิ่งเหล่านี้ช่วยให้แสวงหาคำตอบที่ชัดเจนในการกำหนดทิศทางหรือจุดเน้นของการศึกษา

Stufflebeam (1978 : 36) ให้แนวคิดว่าการตัดสินใจทุก ๆ เรื่อง จำเป็นต้องอาศัยข้อมูลเชิงประเมินในการพิจารณาขั้นพื้นฐาน และการประเมินผลหลักสูตรนั้นมีสิ่งสำคัญที่เราต้องประเมินโดยเฉพาะการประเมินสภาพแวดล้อม (Context Evaluation) เพื่อสร้างจุดเน้น เป็นการประเมินที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ได้หลักการและเหตุผลมากำหนดเป็นจุดเน้นในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน จะช่วยให้ทราบถึงสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษามีอะไรบ้าง เพื่อนำมาเป็นประโยชน์ในการตัดสินใจด้านการวางแผน กำหนดจุดมุ่งหมายและจุดเน้นในการพัฒนาหลักสูตร

สรุปได้ว่า จุดเน้นตามวิสัยทัศน์หลักสูตรพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา หมายถึง สถานศึกษานำร่องพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา จังหวัดตราด พัฒนาผู้เรียนให้เป็นไปตามแนวคิดหลักของสถานศึกษาที่สอดคล้องกับบริบทชีวิตของผู้เรียน ชุมชนและความต้องการของจังหวัด ด้วยการส่งเสริมด้านภาษาเพื่อการสื่อสาร ด้านเทคโนโลยี ด้านทักษะชีวิต ทักษะด้านอาชีพ และการเป็นพลเมืองโลกที่ดี

5. ประเด็นการพัฒนาจังหวัด

เพ็ญพิชชา ใจยอด และคณะ (2566 : 75) กล่าวว่า การศึกษาในพื้นที่พัฒนาเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดตาก ต้องศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการและปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ของตนเอง รวมถึงการพิจารณานโยบายการศึกษาของรัฐและความต้องการของผู้เรียน โดยวิเคราะห์หลักสูตรที่มีอยู่เดิมแล้วนำมาปรับปรุงเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพ บริบทในพื้นที่นั้น เพื่อมุ่งเน้นให้ผู้เรียนพัฒนาพุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย และปลูกฝังนิสัยที่ดีงามเพื่อเป็นพลเมืองที่ดีในอนาคต

ศึกษาธิการจังหวัดตราด (2567 : 47) ได้ทำการพัฒนาหลักสูตรของจังหวัด โดยทำการศึกษา วิเคราะห์และพิจารณาประเด็นการพัฒนาของจังหวัด ทั้งหมด 5 ด้านด้วยกัน คือ 1) ด้านเศรษฐกิจและโครงสร้างพื้นฐาน 2) ด้านการเกษตร 3) ด้านการท่องเที่ยว 4) ด้านสังคม และ 5 ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้สถานศึกษาได้นำไปปรับใช้ให้เข้ากับบริบทพื้นที่ของชุมชนและจังหวัด

พลรพี ทุมมาพันธ์ (2565 : ออนไลน์) การพัฒนาหลักสูตรฐานสมรรถนะในการศึกษามิได้เพียงแค่กำหนดเฉพาะสมรรถนะและวัตถุประสงค์ของการเรียนเพียงอย่างเดียว แต่ยังเป็นการมองถึงบริบทและเป้าหมายการพัฒนาของพื้นที่ด้วย ดังนั้น การนำหลักสูตรฐานสมรรถนะไปใช้ในพื้นที่จึงเป็นขั้นตอนสำคัญที่ต้องพิจารณาอย่างเหมาะสม เน้นการเชื่อมโยงระหว่างสมรรถนะของกำลังคนกับเป้าหมายการพัฒนาของพื้นที่อย่างชัดเจน และการระบุสมรรถนะที่เกี่ยวข้องกับงานและอุตสาหกรรมเป้าหมายอย่างแม่นยำ เพื่อให้การศึกษาแต่ละระดับสอดคล้องและตอบสนองต่อความต้องการของอุตสาหกรรมและพื้นที่ในการพัฒนากำลังคนอย่างเหมาะสม เช่น การนำเป้าหมายการพัฒนาคนในพื้นที่มาแยกเป็นสมรรถนะและแยกตามระดับการศึกษา ซึ่งจะช่วยให้การจัดการศึกษาในพื้นที่มีความเป็นระบบและเชื่อมโยงกับเป้าหมายการพัฒนาของพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ การกำหนดหรือระบุสมรรถนะของกำลังคนที่สอดคล้องกับงานต่าง ๆ ทำให้การเลือกหลักสูตรและการศึกษามีเป้าหมายและระเบียบชัดเจนมากขึ้น โดยใช้แผนการดำเนินงานที่ชัดเจน เพื่อให้การศึกษามีความเป็นประสิทธิภาพและสอดคล้องกับเป้าหมายชาติและบังคับตามที่ระบุไว้ใน อีอีซีและทำให้การนำหลักสูตรฐานสมรรถนะไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและความสำเร็จ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2567 : ออนไลน์) การพัฒนาสมรรถนะหลักของผู้เรียนที่เหมาะสมตามช่วงวัย จัดสภาพแวดล้อมและเส้นทางการเรียนรู้ (Learning Pathways) ที่หลากหลาย จัดระบบสนับสนุนการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับธรรมชาติของผู้เรียน (Differentiated Learning) ใช้กระกระบวนการจัดการเรียนรู้เชิงรุก ใช้สื่อและสถานการณ์การเรียนรู้ที่ร่วมสมัย หลากหลายและยืดหยุ่น ตามความสนใจและความถนัดของผู้เรียน บริบท และจุดเน้นของสถานศึกษาและชุมชนแวดล้อม เน้นประเมินการเรียนรู้เพื่อพัฒนาและสะท้อนสมรรถนะของผู้เรียนตามเกณฑ์การปฏิบัติที่เป็นธรรม เชื่อถือได้ เอื้อต่อการถ่ายโยงการเรียนรู้และพัฒนาในระดับที่สูงขึ้นตามความเชี่ยวชาญของผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2562 : ออนไลน์) การทำหลักสูตรฐานสมรรถนะเป็นหลักสูตรที่ยึดความสามารถที่ผู้เรียนพึงปฏิบัติได้ เป็นหลักเพื่อประกันว่าผู้ที่จบการศึกษาระดับหนึ่ง ๆ จะมีทักษะและความสามารถ ในด้านต่าง ๆ ตามที่ต้องการ เป็นหลักสูตรที่ไม่ได้มุ่งเรื่องเนื้อหาความรู้ จำนวนมากที่อาจไม่จำเป็นกับผู้เรียน และสถานศึกษา แต่จะมุ่งพัฒนาในด้านทักษะ

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

ความสามารถ เจตคติและค่านิยม อันจะมีประโยชน์ต่อชีวิตประจำวัน และอนาคตของผู้เรียนในอนาคต สามารถจัดการเรียนรู้ได้ตามความต้องการตามวิถีชีวิตของผู้เรียนและบริบทได้มากขึ้น

เดชกุล มัทวานุกุล (2561 : 17-30) กล่าวว่า หลักสูตรท้องถิ่นเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพ เป็นการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับความต้องการท้องถิ่น บริบทของสังคม รวมไปถึงประเด็นต่าง ๆ ในการพัฒนาจังหวัดนั้น ๆ ทำให้ผู้เรียนเกิดความรัก ความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน

อมรพิมล นึกชัยภูมิ (2563 : 33) กล่าวว่า การจัดการศึกษาภายใต้บริบทของระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก (Eastern Economic Corridor: EEC) จังหวัดระยองได้มีการเตรียมการเพื่อจัดการศึกษาของผู้เรียนให้มีความสอดคล้องกับบริบทสังคมภายใต้บริบทของระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก (EEC) จากการจัดประชุมสัมมนาให้แก่ครู หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา และผู้ประกอบการ ได้ร่วมกันปรึกษาหารือเกี่ยวกับการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาคนเพื่อไปเป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของภาคตะวันออก โดยเริ่มจากการศึกษาแผนพัฒนาการศึกษาจังหวัดระยอง ประจำปีงบประมาณ 2560-2564 แล้วทำการวิเคราะห์วิสัยทัศน์ เป้าประสงค์ เพื่อให้สอดคล้องกับคุณลักษณะของแรงงานที่ต้องการในพื้นที่

รุ่งทวี พรรณา (2565 : 62) ได้สัมภาษณ์ปรีชญา สังขพัฒน์ ในเรื่อง การบริหารหลักสูตรสนองนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก สามารถสรุปได้ว่า โรงเรียนต้องเริ่มต้นด้วยการปรับปรุงหลักสูตรให้มีรายวิชาสอดคล้องกับการพัฒนาทักษะอาชีพ ส่งเสริมให้ครูและบุคลากรทางการศึกษาจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการทุกรายวิชา และดำเนินการนิเทศ กำกับ ติดตาม ประเมินผลอย่างต่อเนื่องเกี่ยวกับการพัฒนาทักษะอาชีพให้กับผู้เรียน

Simahasan A, (2003 : 83) กล่าวว่า หลักสูตรสถานศึกษาเป็นหลักสูตรที่เกิดจากการวางแผนร่วมกันของบุคลากรในสถานศึกษาคณะกรรมการสถานศึกษาและบุคลากรในชุมชน มีการออกแบบหลักสูตรให้มีความครอบคลุมภาระงานการจัดการศึกษาทุกด้านของสถานศึกษา กำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนเป็นเป้าหมายของคุณภาพการศึกษาอันเป็นแนวทางการจัดกระบวนการเรียนการสอนซึ่งเป็นมวลประสบการณ์ที่จะเกิดขึ้นกับผู้เรียนตามศักยภาพของแต่ละบุคคล

Bureau of academic affairs and education standards (2010 : 83) ได้กล่าวถึงการจัดการหลักสูตรสถานศึกษาไว้ว่า มีบทบาทและนำหลักสูตรลงไปสู่การเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยสถานศึกษาจะต้องจัดทำหลักสูตรให้ครอบคลุมส่วนที่เป็นหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน และสอดคล้องกับสภาพปัญหา ความต้องการของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา เป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของบุคคลหลายฝ่าย เช่น ผู้บริหาร คณะครูผู้สอน ผู้ปกครอง คณะกรรมการสถานศึกษา ชุมชน

สรุปว่า ประเด็นการพัฒนาจังหวัด หมายถึง สถานศึกษานำร่องพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา จังหวัดตราด วิเคราะห์และพิจารณาสารสนเทศของตลาดแรงงานในพื้นที่ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาเพื่อให้สอดคล้องกับเศรษฐกิจ โครงสร้างพื้นฐาน การเกษตร การท่องเที่ยว สังคมและทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ในการสร้างพลเมืองที่มีคุณธรรมและทักษะในการประกอบอาชีพในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษานำร่องพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาเป็นการสร้างต้นแบบการจัดการศึกษาที่ตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนและชุมชนในท้องถิ่น การพัฒนาหลักสูตรดังกล่าวจะช่วยให้สถานศึกษาได้ทดลองใช้วิธีการเรียนการสอนที่ยืดหยุ่นและสร้างสรรค์มากขึ้น โดยอิงจากใช้พื้นที่ชุมชน จังหวัดและความสนใจของผู้เรียน นอกจากนี้ยังช่วยพัฒนาทักษะที่สำคัญในศตวรรษที่ 21 จังหวัดตราดเป็นอีกหนึ่งพื้นที่ ที่ต้องการพัฒนาคุณภาพการศึกษา มุ่งสู่การพัฒนาสมรรถนะของผู้เรียนให้เป็นเด็กตราด 4 ดี ที่มีคุณลักษณะเป็นดีสะหงาด เด็กตราดฮิ สถานศึกษาจึงมีความจำเป็นที่ต้องทำการปรับหลักสูตรของสถานศึกษาให้เข้ากับการเป็นพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาของจังหวัดตราด ตามกรอบหลักสูตรของจังหวัดตราดที่กำหนดไว้ 5 ประเด็น ดังนี้

1. วิสัยทัศน์ หมายถึง สถานศึกษานำร่องพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา จังหวัดตราด มีการกำหนดทิศทาง วางแผนทำการวิเคราะห์ทุนศักยภาพของชุมชนและจังหวัด ในการปรับหลักสูตรสถานศึกษาให้เป็นไปตามความต้องการของจังหวัดที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพ 4 ดี คือ จิตใจดี ความรู้ดี ความสามารถดีและสุขภาพดี

2. จุดหมาย หมายถึง สถานศึกษานำร่องพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา จังหวัดตราด มุ่งเน้นพัฒนาให้ผู้เรียนมีความรู้ สมรรถนะ ทักษะ เจตคติรวมถึงคุณลักษณะตามการพัฒนาของจังหวัด มีทักษะชีวิตและทักษะอาชีพ ส่งเสริมให้ครูมีคุณภาพ มีสื่อ นวัตกรรมและเทคโนโลยีที่เหมาะสมทันสมัยเอื้อต่อการพัฒนาผู้เรียน

3. เป้าหมาย หมายถึง สถานศึกษานำร่องพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา จังหวัดตราด มีแนวทางการพัฒนาความรู้ ทักษะ คุณลักษณะของผู้เรียนให้เป็นไปตามวิสัยทัศน์ จุดมุ่งหมายของสถานศึกษาและสอดคล้องกับการจัดการศึกษาของจังหวัดที่มุ่งสู่คุณภาพ 4 ดี รู้จักตัวตน ภูมิใจในตราดสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นด้วยสัมพันธ์ที่ดี มีความมุ่งมั่นในความสำเร็จ รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของวิทยาการและเทคโนโลยี ที่เกิดจากการเรียนรู้อย่างมีความสุข

4. จุดเน้นตามวิสัยทัศน์หลักสูตรพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา หมายถึง สถานศึกษานำร่องพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา จังหวัดตราด พัฒนาผู้เรียนให้เป็นไปตามแนวคิดหลักของสถานศึกษาที่สอดคล้องกับบริบทชีวิตของผู้เรียน ชุมชนและความต้องการของจังหวัด ด้วยการส่งเสริมด้านภาษาเพื่อการสื่อสาร ด้านเทคโนโลยี ด้านทักษะชีวิต ทักษะด้านอาชีพ และการเป็นพลเมืองโลกที่ดี

5. ประเด็นการพัฒนาจังหวัด หมายถึง สถานศึกษานำร่องพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจังหวัดตราด วิเคราะห์และพิจารณาสารสนเทศของตลาดแรงงานในพื้นที่ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาเพื่อให้สอดคล้องกับเศรษฐกิจ โครงสร้างพื้นฐาน การเกษตร การท่องเที่ยว สังคม และทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ในการสร้างพลเมืองที่มีคุณธรรมและทักษะในการประกอบอาชีพในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.3 บริบทพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา จังหวัดตราด

เมื่อการศึกษาคือรากฐานในการพัฒนาคุณภาพของมนุษย์ การจัดการศึกษาจึงเกิดการปฏิรูปโครงสร้างของหน่วยงานในระบบการศึกษาให้มีความคล่องตัวและบรรลุเป้าหมายในการจัดการเรียนรู้ จึงกำหนดพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาขึ้น เพื่อให้ผู้เรียนได้รับการศึกษาอย่างมีคุณภาพและสอดคล้องกับบริบท พื้นที่ของตนเอง ในการศึกษาพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาผู้วิจัยได้ศึกษาในหัวข้อดังต่อไป

2.3.1 พระราชบัญญัติพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา พ.ศ. 2562

การศึกษาเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนานักเรียนให้มีคุณภาพ และเพื่อให้ภาครัฐเอกชน หรือชุมชนร่วมกันพัฒนาคุณภาพของการศึกษาได้อย่างแท้จริง โดยสามารถแก้ไขปัญหาในพื้นที่ได้จึงเห็นสมควรให้กำหนดพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาเป็นการนำร่องในการพัฒนาที่มีอิสระในการจัดหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน เกิดการบริหารสถานศึกษาที่มีความคล่องตัว เพื่อให้ครูสามารถพัฒนาตนเองได้อย่างเต็มที่ตามบริบทของสถานศึกษา และขยายผลวิธีการปฏิบัติที่เป็นเลิศให้กับสถานศึกษาอื่นในพื้นที่ต่าง ๆ โดยแบ่งออกเป็น 5 หมวด (ราชกิจจานุเบกษา 2562) มีรายละเอียดดังนี้

หมวดที่ 1 การจัดตั้งพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา

พระราชบัญญัติการจัดตั้งพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา พ.ศ.2562 ว่าด้วยการจัดการศึกษาที่เป็นวิธีการหรือกระบวนการส่งเสริมคุณภาพผู้เรียน โดยสนับสนุนการสร้างนวัตกรรมในพื้นที่เพื่อแก้ปัญหาและเพิ่มประสิทธิภาพการจัดการศึกษา โดยใช้บริบทพื้นที่เป็นปัจจัยในการพัฒนาให้เกิดคุณภาพ คณะกรรมการอิสระเพื่อการปฏิรูปการศึกษา (2562 : 3) ได้กล่าวว่า ปัญหาคุณภาพของการศึกษาไทยมีอยู่ 3 ประการด้วยกัน ประการที่ 1 การทำงานร่วมกันของหน่วยงานการศึกษาและหน่วยงานที่สนับสนุนการศึกษา ยังไม่สามารถบูรณาการร่วมกันได้ เช่น การบริหารบุคลากรครู งานการเงิน งานพัสดุ เป็นต้น ประการที่ 2 การดำเนินการตามนโยบายส่วนกลางทำให้ภาระงานเอกสารของครูมากขึ้น ส่งผลให้ครูอยู่ในห้องเรียนน้อยลง เนื่องจากหลักการและแนวทางการปฏิบัติที่สวนทางกันของเขตพื้นที่การศึกษาซึ่งมีหน้าที่สนับสนุนการดำเนินงานของสถานศึกษาเพื่อให้เกิดการกระจายอำนาจ แต่ในทางปฏิบัติจริงมุ่งดำเนินนโยบายจากส่วนกลางมากกว่าการสนับสนุน

สถานศึกษา จึงทำให้เกิดลักษณะของงานที่เป็นการทำตามคำสั่ง ซึ่งไม่ได้ส่งผลให้เกิดคุณภาพของผู้เรียน และประการที่ 3 ไม่สามารถนำนวัตกรรมไปขยายผลต่อได้ หรือไม่สามารถนำความรู้ไปใช้ต่อได้นั่นเอง เหตุผลดังกล่าวจึงทำให้การศึกษาของไทยไม่เกิดคุณภาพอย่างแท้จริง จึงเป็นที่มาของการจัดตั้งพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา ตามพระราชบัญญัติพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา พ.ศ.2562 ลงวันที่ 26 เมษายน พ.ศ. 2562 ซึ่งมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 30 เมษายน พ.ศ. 2562 มีระยะเวลาเจ็ดปี และสามารถขยายเวลาออกไปได้อีกหนึ่งครั้งแต่ไม่เกินเจ็ดปี โดยมีวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งพื้นที่นวัตกรรมทางการศึกษาเพื่อพัฒนานวัตกรรมที่สามารถยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนได้ ลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา กระจายอำนาจให้กับสถานศึกษานำร่องเพื่อให้เกิดความคล่องตัวในการบริหารจัดการและพัฒนาการศึกษาร่วมกับภาครัฐ เอกชน ประชาสังคมในพื้นที่นวัตกรรม โดยการกำหนดเป็นพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจะต้องพิจารณาจากกความพร้อม ความเหมาะสมของจังหวัด รวมถึงการมีส่วนร่วมของหน่วยงานต่าง ๆ และโอกาสที่จะประสบความสำเร็จในการพัฒนาอย่างยั่งยืน ส่วนการขอจัดตั้งเป็นพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาต้องผ่านความเห็นชอบจากคณะกรรมการศึกษาธิการของจังหวัดนั้น ๆ และเสนอต่อคณะกรรมการนโยบายเพื่อดำเนินการขอจัดตั้งพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา โดยแสดงให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมและความพร้อมของจังหวัดในการเป็นพื้นที่นวัตกรรม

หมวดที่ 2 คณะกรรมการนโยบายพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา

ในการบริหารพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา มีคณะกรรมการนโยบายพื้นที่นวัตกรรม โดยนายกรัฐมนตรี หรือรองนายกรัฐมนตรีที่นายกรัฐมนตรีแต่งตั้งขึ้น และรัฐมันตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ เป็นประธานและรองประธานตามลำดับ มีกรรมการมีทั้งหมด 15 คน แบ่งเป็นกรรมการโดยตำแหน่ง 7 คน ได้แก่ ปลัดกระทรวงการคลัง ปลัดกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม ปลัดกระทรวงมหาดไทย ปลัดกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ผู้อำนวยการสำนักงบประมาณ และประธานที่ประชุมอธิการบดีแห่งประเทศไทย ส่วนกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิที่คณะรัฐมนตรีแต่งตั้งจากผู้ที่มีความเชี่ยวชาญที่มีประสบการณ์ในการพัฒนานวัตกรรมการศึกษา การพาณิชยกรรมและการอุตสาหกรรม รวมไปถึงการประเมินผล กฎหมาย เศรษฐศาสตร์และเทคโนโลยีหรือด้านอื่น ๆ ที่จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาอีก 8 คน โดยมีเลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นกรรมการและเลขานุการ ผู้อำนวยการสำนักงานบริหารพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาและผู้แทนกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น เป็นผู้ช่วยเลขานุการ โดยการแต่งตั้งนั้นให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่คณะกรรมการนโยบายกำหนด

หมวดที่ 3 การบริหารพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา

พระราชบัญญัติพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา พ.ศ.2562 ในหมวดที่ 3 ได้กล่าวถึงการบริหารพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา ไว้ว่าคณะกรรมการในการขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา

จะต้องมีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธาน และมีคณะทำงานที่เป็นผู้แทนจากหน่วยงานต่าง ๆ เช่น ผู้แทนสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้แทนองค์กรเอกชน ผู้แทนอุดมศึกษาที่มีความเชี่ยวชาญด้านการผลิตและพัฒนาครู ผู้แทนองค์กรหอการค้าจังหวัด เป็นต้น ซึ่งจะต้องมีจำนวนไม่เกิน 21 คน โดยมีสำนักงานศึกษาธิการของจังหวัด ทำหน้าที่เป็นธุรการ ทั้งนี้ผู้ที่เข้ามาเป็นคณะกรรมการขับเคลื่อนจะต้องเล็งเห็นความสำคัญของการศึกษาที่จะส่งผลไปถึงการพัฒนาคุณภาพของเยาวชนให้เติบโตไปเป็นนวัตกรที่สามารถพัฒนาบริบทพื้นที่ของตนเองให้มีความเจริญรุ่งเรืองได้ เนื่องจากคณะกรรมการขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมนั้นมีหน้าที่กำหนดยุทธศาสตร์และแผนงานในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา โดยการนำหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบท พื้นที่ของสถานศึกษานำร่องพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาและวางแผนการส่งเสริม พัฒนาครูให้มีความรู้ความสามารถด้านการออกแบบการจัดการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตนเองสู่การเป็นนวัตกรของสังคมได้ โดยหลักสูตรการศึกษาที่นำมาใช้ ต้องครอบคลุมสมรรถนะสำคัญของผู้เรียน คุณลักษณะอันพึงประสงค์และมาตรฐานการจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานที่ต้องปรับสาระการเรียนรู้ให้มีความหลากหลาย สอดคล้องกับผู้เรียนและบริบทของสถานศึกษา โดยที่สถานศึกษาสามารถปรับหลักสูตรเพิ่มเติม จากการผ่านความเห็นชอบของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานและคณะกรรมการขับเคลื่อน หรือใช้หลักสูตรต่างประเทศ หลักสูตรอื่น ๆ ที่มิใช่หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขึ้นพื้นฐานได้ แต่ทั้งนี้ต้องเสนอคณะกรรมการขับเคลื่อนเพื่อขอความเห็นชอบจากคณะกรรมการนโยบาย และหลังจากจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรที่สถานศึกษาใช้แล้วให้มีการรับฟังความเห็นของผู้เรียน ผู้ปกครอง ครู และหน่วยงานอื่น ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา เพื่อเป็นข้อมูลสะท้อนกลับในการปรับปรุงหลักสูตรให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

หมวดที่ 4 สถานศึกษานำร่อง

ในหมวดที่ 4 ของพระราชบัญญัติพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา กล่าวถึง การเป็นสถานศึกษานำร่อง ไว้ว่า สถานศึกษาที่อยู่ในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา หากมีความประสงค์ที่จะเข้าเป็นสถานศึกษานำร่อง ต้องขอความเห็นชอบจากคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา หรือหน่วยงานต้นสังกัดของโรงเรียนนั้น ๆ เมื่อได้รับความเห็นชอบแล้ว ให้ขออนุมัติต่อคณะกรรมการขับเคลื่อน ซึ่งสถานศึกษานำร่องจะได้รับการจัดสรรค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานของสถานศึกษานำร่อง เพื่อพัฒนานวัตกรรมการศึกษาตามความจำเป็นและความต้องการ โดยการจัดสรรนั้นให้เป็นไปตามเกณฑ์ของสำนักงบประมาณ และการจัดซื้อจัดจ้างให้เป็นไปตามระเบียบหรือข้อบังคับเกี่ยวกับการจัดซื้อจัดจ้างของสถานศึกษานำร่อง เพื่อใช้ในการจัดทำ คัดเลือก จัดหาสื่อการเรียนการสอนหรือสารสนเทศโดยอิสระ ทั้งนี้ต้องให้สอดคล้องกับหลักสูตรที่สถานศึกษาใช้จัดการเรียนการสอนด้วย

หมวดที่ 5 การประเมินผล

ในหมวดนี้ได้กล่าวถึงการประเมินผลการดำเนินงานและการบริหารพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา โดยให้มีการประเมินผลการดำเนินงานและการบริหารจัดการทุก 3 ปี จากคณะผู้ประเมินอิสระที่คณะกรรมการนโยบายแต่งตั้งขึ้น หากประเมินแล้วผลปรากฏว่าไม่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาแต่สามารถแก้ไขได้ ให้รายงานต่อคณะกรรมการนโยบายพร้อมทั้งเสนอแนะให้ปรับปรุงภายในระยะเวลาที่กำหนด แต่ถ้าหากประเมินแล้วไม่สามารถดำเนินงานได้ตามวัตถุประสงค์ให้เสนอต่อคณะกรรมการนโยบายยุบเลิกพื้นที่นวัตกรรมการศึกษานั้นและกลับคืนสู่สถานะสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเดิม

จะเห็นได้ว่า พระราชบัญญัติพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา พ.ศ. 2562 ได้แบ่งออกเป็น 5 หมวดสำคัญ ๆ ประกอบด้วย 1) หมวดที่ 1 การจัดตั้งพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา 2) หมวดที่ 2 คณะกรรมการนโยบายพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา 3) หมวดที่ 3 การบริหารพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา 4) หมวดที่ 4 สถานศึกษานำร่อง และ 5) หมวดที่ 5 การประเมินผล เพื่อให้บรรลุผลตามเป้าหมายของพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา พ.ศ. 2562 ทั้งหมด 4 ประการ ได้แก่ 1) คิดค้นและพัฒนานวัตกรรมการศึกษาและการเรียนรู้เพื่อยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาของผู้เรียน รวมทั้งเพื่อดำเนินการให้มีการขยายผลไปใช้ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานอื่น 2) ลดความเหลื่อมล้ำในการศึกษา 3) กระจายอำนาจและให้อิสระแก่หน่วยงานทางการศึกษาและสถานศึกษานำร่องในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาเพื่อเพิ่มความคล่องตัวในการบริหารและการจัดการศึกษาให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพยิ่งขึ้น และ 5) สร้างและพัฒนากลไกในการจัดการศึกษาร่วมกันระหว่างภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชนและภาคประชาสังคมในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา (ราชกิจจานุเบกษา 2562 : 103-104)

2.3.2 ความหมายของพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา (Education Sandbox)

กระทรวงศึกษาธิการ (2565 : ออนไลน์) ได้ให้ความหมายว่า พื้นที่การปฏิรูปการบริหารและการจัดการศึกษาเพื่อสนับสนุนการสร้างนวัตกรรมการศึกษาซึ่งเป็นพื้นที่ระดับจังหวัดที่สถานศึกษานำร่องสามารถจัดการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับบริบทในพื้นที่ โดยสามารถมีการบริหารจัดการที่ยืดหยุ่นคล่องตัว ไม่ต้องอิงกับกฎระเบียบที่ไม่จำเป็นหรือไม่เอื้อจากส่วนกลาง มีกลไกการจัดการศึกษาระหว่างภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชนและภาคประชาสังคม

ตีรณา เกียรติ์สุขสถิต (2564. : ออนไลน์) กล่าวถึงพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาว่าเป็นพื้นที่ทดลองด้านการบริหาร การจัดการเรียนรู้ และนวัตกรรมเชิงนโยบาย

ศักรินทร์ สีหมะ (2564 : ออนไลน์) กล่าวว่า พื้นที่นวัตกรรมการศึกษาเป็นพื้นที่สำหรับการทดลองนวัตกรรมการศึกษาแบบใหม่ซึ่งเป็นไปตามแนวทางการจัดทำพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา เช่น ใช้หลักสูตรที่สร้างทักษะให้กับผู้เรียนตามบริบทพื้นที่ จัดหาสื่อที่สอดคล้องกับหลักสูตรของ

สถาบันวิทยบริการมหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

โรงเรียน สร้างภาคีเครือข่ายร่วมกันพัฒนาบุคลากร การวัดและประเมินผลเพื่อพัฒนา สุดท้ายคือการช่วยลดภาระให้กับโรงเรียน

พระราชบัญญัติพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา พ.ศ. 2562 (2562 : 103) มาตรา 3 ระบุว่า เป็นพื้นที่ปฏิรูปการศึกษาจากการประกาศของคณะรัฐมนตรี

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร (2562 : 7) ได้ให้ความหมายไว้ว่า เป็นพื้นที่ที่ได้รับการประกาศให้เป็นพื้นที่ทดลองนวัตกรรมการศึกษา ซึ่งสถานศึกษาสามารถบริหารจัดการร่วมกับท้องถิ่นหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้อย่างอิสระ โดยให้มีความสอดคล้องกับบริบทและความต้องการของชุมชน เพื่อพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนให้บรรลุเป้าหมายตามที่สถานศึกษาได้กำหนดไว้

สรุปได้ว่า พื้นที่นวัตกรรมการศึกษา เป็นพื้นที่ที่ได้รับการประกาศจากคณะรัฐมนตรีให้ปฏิรูปการบริหารและการจัดการศึกษาเพื่อสนับสนุนการสร้างนวัตกรรม ที่สอดคล้องกับบริบทความต้องการของชุมชน ซึ่งสถานศึกษาสามารถบริหารจัดการร่วมกับท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้อย่างอิสระ

2.3.3 เป้าหมายการพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา

เป้าหมายเปรียบเสมือนความคาดหวังของการพัฒนาการศึกษาที่ทุกหน่วยงานต้องการให้เกิดขึ้น ดังนั้นการวางเป้าหมายจึงเป็นสิ่งที่ทุกภาคส่วนต้องเข้ามาร่วมกันแก้ไข ปรับปรุงและพัฒนาการบริหารจัดการศึกษาให้เกิดผลที่ดีขึ้นกว่าเดิม ซึ่งได้มีนักวิชาการ กล่าวถึงเป้าหมายของการพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาไว้ ดังนี้

อิศรา โสทธิสงค์ (2565 : ออนไลน์) จากการประกาศพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา 6 ภูมิภาค ได้กล่าวถึงเป้าหมายของการพัฒนาไว้ว่า เกิดการจัดการศึกษาอย่างเท่าเทียมกัน โดยยกระดับผลการเรียนของนักเรียนกลุ่มอ่อนและกลุ่มยากจน รวมไปถึงเพิ่มผลสัมฤทธิ์ด้านความรู้ทักษะ เจตคติของผู้เรียนในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาให้สูงขึ้น และขยายผลการจัดการศึกษาไปสู่พื้นที่อื่นด้วยความร่วมมือของหน่วยงานในพื้นที่

ศักรินทร์ สีหมะ (2564 : ออนไลน์) ได้กล่าวว่า ให้เกิดการกระจายอำนาจกับสถานศึกษามีอิสระในการจัดการเรียนรู้ ใช้บริบทพื้นที่ในการสร้างหลักสูตรให้เหมาะสมกับท้องถิ่น โดยยังสอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน

เก ประเสริฐสังข์ (2564 : ออนไลน์) ได้แบ่งเป้าหมายของการพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา ออกเป็น 2 ส่วน คือ เป้าหมายการขยายผลและการพัฒนาเชิงคุณภาพของพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. เป้าหมายการขยายผลของพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา คือ เพิ่มสถานศึกษานำร่องในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาที่มีอยู่เดิม เพิ่มจังหวัดใหม่ให้ได้รับการประกาศเป็นพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาและขยายผลการทดลองปฏิรูปการศึกษาในเรื่องของหลักสูตรฐานสมรรถนะกับระบบการประเมิน

วิทยฐานะของครูในการคิดค้นและใช้นวัตกรรมที่สอดคล้องกับหลักสูตรไปสู่สถานศึกษาอื่น รวมไปถึงแนวทางการบริหารจัดการอย่างอิสระของสถานศึกษาที่ประสบผลสำเร็จ

2. การพัฒนาเชิงคุณภาพของพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา แบ่งออกเป็น 3 ระดับ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

2.1 ระดับนักเรียน

2.1.1 ผู้เรียนทุกคนในระดับชั้นสูงของแต่ละช่วงชั้น มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนผ่านมาตรฐานขั้นต่ำตามหลักเกณฑ์การประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาของผู้เรียนในสถานศึกษานำร่องพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาที่ใช้หลักสูตรฐานสมรรถนะ โดยจะต้องมีผลการประเมินความฉลาดรู้ของสมรรถนะพื้นฐานที่ประกอบไปด้วย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภาษาไทยและภาษาอังกฤษอย่างน้อย 2 ด้าน ไม่ต่ำกว่าร้อยละ 50 และด้านที่เหลือไม่ต่ำกว่าร้อยละ 40 ส่วนสมรรถนะหลักที่เกิดจากการประยุกต์ความรู้ ทักษะและเจตคติมาใช้ในการทำงานและแก้ไขปัญหาในสถานการณ์ต่าง ๆ จะต้องมีผลการประเมินอยู่ในระดับสูงกว่ากำลังพัฒนา

2.1.2 นักเรียนที่อยู่ในระดับชั้นสูงสุดของทุกช่วงชั้นจะต้องมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนไม่น้อยกว่าเดิม เมื่อทำการเปรียบเทียบกับผลการสอบครั้งแรกแล้ว จำนวนนักเรียนในกลุ่มสมรรถนะพื้นฐานจะต้องลดลง

2.2 ระดับสถานศึกษา

สถานศึกษานำร่องในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา ต้องบริหารจัดการศึกษาได้อย่างอิสระและสามารถจัดการเรียนรู้เชิงรุกได้เป็นไปตามเป้าหมายของการพัฒนาเชิงคุณภาพพร้อมกับขยายผลการปฏิบัติที่ดีไปสู่สถานศึกษาอื่นได้

2.3 ระดับพื้นที่

หน่วยงานรัฐ เอกชนและภาคประชาสังคมในพื้นที่ร่วมกันพัฒนาคุณภาพการศึกษาพร้อมกับให้การสนับสนุนทรัพยากรเพื่อพัฒนาสถานศึกษานำร่องในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษานั้น ๆ

สุริยา ฆ้องเสนาะ (2562 : 2) ได้กล่าวถึงเป้าหมายของพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาไว้ว่า เป็นการจัดการศึกษาที่ร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐ เอกชน หรือหน่วยงานอื่น ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อลดความเหลื่อมล้ำและเพิ่มคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียนทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านความรู้ ทักษะและเจตคติ ที่สำคัญต้องสามารถขยายผลนวัตกรรมที่เกิดขึ้นจากการบริหาร และการจัดการเรียนรู้ไปสู่นโยบายด้านการศึกษาในระดับพื้นที่อื่น ๆ

สรุปได้ว่า เป้าหมายการพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา คือ การลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา โดยให้สถานศึกษามีอิสระในการจัดการเรียนรู้ร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อพัฒนาคุณภาพในการเรียนรู้ของนักเรียนให้สูงขึ้น ด้วยการจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ของตนเองและสามารถขยายผลความสำเร็จการจัดการเรียนรู้รวมถึงแนวทางการบริหารสถานศึกษาไปสู่พื้นที่อื่น ๆ ได้

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

2.3.4 บริบทพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา จังหวัดตราด

2.3.4.1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับ จังหวัดตราด

จังหวัดตราด ในเอกสารประวัติศาสตร์สะกดแตกต่างกัน 3 แบบ คือ "ตราษ" "ตราด" และ "กราด" คำว่า "ตราษ" เป็นคำที่เก่าที่สุดเท่าที่ตรวจสอบได้จากเอกสารประวัติศาสตร์ ปรากฏในจดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 จ.ศ. 1206 (พ.ศ. 2387) หนังสือไปเมืองตราษว่าด้วย เกลือไม่ส่งไปเมืองพนมเปน และจดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 จ.ศ. 1207 (พ.ศ. 2388) ใบ้บอกเรื่อง สืบราชการลับเมืองเขมร ในสมัยรัชกาลที่ 4 พบคำว่า "ตราษ" และ "ตราด" ดังปรากฏในราชกิจจานุเบกษาตีพิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2401-2402 ต่อมาสมัยรัชกาลที่ 5 พบว่าเมืองตราดสะกดว่า "ตราด" ส่วนคำว่า "กราด" พบในหนังสือ ทำเนียบหัวเมือง ตอนที่ 1–3 ร.ศ. 119 คำว่า "ตราด" หรือ "ตราษ" นี้อาจจะชื่อเรียกเพี้ยนมาจากภาษาเขมร เรียก ตฺราจ หมายถึง ยางกราด เป็นไม้พื้นเมืองในแถบนี้ จังหวัดตราดมีต้นไม้และดอกไม้ประจำจังหวัด คือ ต้นหูกวางและดอกกฤษณา ธงประจำจังหวัดมีลักษณะพื้นสีแดงและสีน้ำเงินตรงกลางมีตราประจำจังหวัดเป็นรูปเรือใบแล่นในทะเลกับโป๊ะของชาวประมง เบื้องหลังเป็นเกาะช้าง ที่บ่งบอกถึงว่าเป็นจังหวัดที่มีเกาะจำนวนมาก ด้วยการที่มีพื้นที่ติดกับทะเลชาวตราดจึงยึดถือการประมงเป็นอาชีพหลักมาแต่โบราณ จึงมีคำขวัญประจำจังหวัดว่า เมืองเกาะครึ่งร้อย พลอยแดงค่าล้ำ ระกำแสนหวาน หลังอานหมาดี ยุทธนาวีเกาะช้าง สุดทางบูรพาเพราะจังหวัดตราดตั้งอยู่ภาคตะวันออกสุดของประเทศไทย มีเนื้อที่ประมาณ 2,819 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 761,875 ไร่ และเป็นพื้นที่ตามเขตปกครองทางทะเลประมาณ 7,257 ตารางกิโลเมตร จึงมีประชากรอาศัยอยู่เป็นจำนวน 227,856 คน ความหนาแน่นประชากรกระจายตัวสูงสุดที่อำเภอเมืองตราด ร้อยละ 32.69 รองลงมา คือ อำเภอเขาสมิง ร้อยละ 17.51 อำเภอบ่อไร่ ร้อยละ 8.15 อำเภอคลองใหญ่ ร้อยละ 6.45 อำเภอแหลมงอบ ร้อยละ 6.23 อำเภอเกาะช้าง ร้อยละ 3.75 และอำเภอเกาะกูด ร้อยละ 1.18 มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียง และประเทศเพื่อนบ้าน โดยที่ทิศเหนือ ติดต่อกับประเทศกัมพูชา และอำเภอเมืองขลุง จังหวัดจันทบุรีเช่นเดียวกับทิศตะวันตกที่ติดต่อกับอำเภอเมืองขลุง ทิศใต้ ติดต่อกับน่านน้ำทะเลอ่าวไทยและประเทศกัมพูชา ทิศตะวันออก ติดต่อกับประเทศกัมพูชา มีทิวเขาบรรทัดเป็นแนวกั้นเขตแดน มีลักษณะภูมิประเทศเป็นแผ่นดินและพื้นน้ำ ประกอบด้วยเทือกเขาสูงอุดมด้วยป่าเบญจพรรณและป่าดิบ ทางส่วนบริเวณหมู่เกาะต่าง ๆ ทางด้านใต้ ภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นภูเขาสูงเช่นเดียวกัน ตอนเหนือเป็นที่ราบบริเวณภูเขา ตอนกลางเป็นที่ราบลุ่มน้ำอุดมสมบูรณ์แล้วลาดลงเป็นที่ราบชายฝั่งทะเล สภาพภูมิประเทศจึงแบ่งได้เป็น 4 ลักษณะ ได้แก่ 1) บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำ เหมาะสำหรับทำนาข้าว ปลูกผลไม้ 2) ที่ราบบริเวณภูเขา เป็นพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การทำสวนผลไม้ ยางพาราและสับปะรด 3) ที่สูงบริเวณภูเขา บริเวณที่เป็นเกาะต่าง ๆ ส่วนมากมีสภาพเป็นพื้นที่ป่าไม้ 4) ที่ราบต่ำชายฝั่งทะเล บริเวณของป่าชายเลนและยังเป็นสถานที่เลี้ยงสัตว์น้ำบางชนิด จังหวัดตราดเป็นจังหวัดที่มีฝนตกชุกมากเป็นอันดับที่ 2 รองจากจังหวัดระนอง

ฤดูฝนจะเริ่มตั้งแต่เดือนมิถุนายนจนถึงเดือนพฤศจิกายน ระยะเวลารวม 6 เดือน ปริมาณน้ำฝนจะมีมากที่สุดในเดือนสิงหาคม สูงสุดที่ 1,062 มิลลิเมตร และต่ำสุดในเดือนธันวาคม 19 มิลลิเมตร ปริมาณน้ำฝนรวมเฉลี่ย 4.880 มิลลิเมตร/ปี จำนวนวันที่มีฝนสูงสุดในเดือนสิงหาคม จำนวน 27.2 วัน และต่ำสุดในเดือนธันวาคม จำนวน 2.6 วัน เฉลี่ยทั้งปี 192 วัน ด้วยสภาพภูมิประเทศและลักษณะทางภูมิศาสตร์ทำให้จังหวัดตราดเป็นเมืองแห่งความอุดมสมบูรณ์ เหมาะกับการเป็นเมืองที่กระตุ้นเศรษฐกิจด้านการท่องเที่ยว การค้าชายแดน รวมถึงการเกษตรที่ยั่งยืน

2.3.4.2 ประเด็นการพัฒนาจังหวัดตราด

ในการพัฒนาจังหวัดตราด ปี พ.ศ.2566 - 2570 มีความเชื่อมโยงกับแผนพัฒนากลุ่มจังหวัดภาคตะวันออก 2 พ.ศ. 2566 - 2570 ดังนี้

1) กลุ่มจังหวัดภาคตะวันออก 2 ประกอบด้วย จังหวัดจันทบุรี จังหวัดตราด จังหวัดนครนายก จังหวัดปราจีนบุรีและจังหวัดสระแก้ว มีวิสัยทัศน์ของกลุ่มจังหวัดภาคตะวันออก 2 “เมืองแห่งคุณภาพชีวิต ศูนย์กลางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ วิถีชุมชนและวัฒนธรรม แหล่งผลไม้และเกษตรปลอดภัย”

2) ประเด็นการพัฒนากลุ่มจังหวัด

- ประเด็นการพัฒนาที่ 1 : ส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวให้ได้มาตรฐานเพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ วิถีชีวิตชุมชนและวัฒนธรรม

- ประเด็นการพัฒนาที่ 2 : เพิ่มขีดความสามารถด้านการค้า การค้าชายแดน และการลงทุนเชื่อมโยง EEC และประเทศเพื่อนบ้าน

- ประเด็นการพัฒนาที่ 3 : พัฒนาประสิทธิภาพการผลิต การแปรรูป และการตลาดสินค้าเกษตรตามมาตรฐานความปลอดภัยอย่างครบวงจรและมีมูลค่าสูง

- ประเด็นการพัฒนาที่ 4 : รักษ์น้ำ รักษ์ป่า สร้างสมดุลแห่งสิ่งแวดล้อม

- ประเด็นการพัฒนาที่ 5 : พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ สังคม การบริหารจัดการยกระดับคุณภาพชีวิตให้มีความมั่นคงปลอดภัย

2.3.4.3 แผนพัฒนาจังหวัดตราด พ.ศ. 2566 - 2570

1) แผนพัฒนาจังหวัดตราด พ.ศ. 2566 - 2570 จัดทำขึ้นเพื่อให้จังหวัดตราดมีทิศทางการดำเนินงานที่ชัดเจน สอดคล้องเชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์ชาติ แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ แผนการปฏิรูปประเทศ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ นโยบายรัฐบาล แผนรายสาขาต่าง ๆ ข้อสั่งการนายกรัฐมนตรีแผนพัฒนาภาคและบริบทที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งใช้เป็นแนวทางในการขับเคลื่อนการดำเนินงาน และการติดตามประเมินผลได้อย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุผลสัมฤทธิ์ ซึ่งได้มีการกำหนดเป้าหมายการพัฒนา พันธกิจ ประเด็นการพัฒนา เป้าประสงค์ ตัวชี้วัดความสำเร็จตามเป้าหมายการพัฒนาและแนวทางการพัฒนาจังหวัด

2) เป้าหมายการพัฒนาจังหวัด “เมืองท่องเที่ยว การเกษตร เศรษฐกิจสังคมตราดมีคุณภาพคุณธรรม และเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม”

3) ประเด็นการพัฒนาจังหวัดตราด

- ผลักดันเมืองท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมอย่างมีระบบเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน

- ส่งเสริมการผลิตสินค้าเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและการแปรรูปให้ได้มาตรฐานสากล

- เสริมสร้างศักยภาพทางเศรษฐกิจรองรับการค้า การลงทุน การท่องเที่ยวเพื่อเชื่อมโยงสู่ภูมิภาค

- พัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน เสริมสร้างความมั่นคง ชุมชนเข้มแข็งตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

2.3.4.4 ประเด็นการพัฒนาจังหวัด ภายใต้แผนพัฒนาจังหวัดที่เป็นปัจจุบัน

ประเด็นการพัฒนาจังหวัด ภายใต้แผนพัฒนาจังหวัดที่เป็นปัจจุบัน ที่สอดคล้องกับนโยบายและยุทธศาสตร์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับแผนพัฒนาจังหวัดตราด (พ.ศ. 2566 – 2570) รายละเอียดดังนี้

1) ประเด็นการพัฒนาที่ 1 ผลักดันเมืองท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมอย่างมีระบบเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวและบริการให้เป็นการท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมก่อให้เกิดประโยชน์อย่างยั่งยืนทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม

2) ประเด็นการพัฒนาที่ 2 ส่งเสริมการผลิตสินค้าเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและการแปรรูปให้ได้มาตรฐานสากล เพื่อเพิ่มมูลค่าผลผลิตเกษตรตลอดห่วงโซ่มูลค่าและส่งเสริมภาคเกษตรให้มีการเติบโตอย่างยั่งยืน

3) ประเด็นการพัฒนาที่ 3 เสริมสร้างศักยภาพทางเศรษฐกิจรองรับการค้า การลงทุน การท่องเที่ยวเพื่อเชื่อมโยงสู่ภูมิภาค เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางเศรษฐกิจ เพิ่มมูลค่าการค้าชายแดนเติบโตอย่างต่อเนื่องเชื่อมโยงสู่ประตูภูมิภาค

4) ประเด็นการพัฒนาที่ 4 พัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน เสริมสร้างความมั่นคง ชุมชนเข้มแข็ง ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีสังคมสวัสดิการ สามารถเข้าถึงบริการภาครัฐได้อย่างทั่วถึงเท่าเทียม เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ พัฒนาเมืองน่าอยู่ และปลอดภัย สร้างงาน สร้างอาชีพได้อย่างมั่นคงสามารถพัฒนาตนเองได้อย่างยั่งยืน

5) ประเด็นการพัฒนาที่ 5 ยกระดับการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแบบมีส่วนร่วมอย่างยั่งยืน เพื่อพัฒนาแหล่งทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของจังหวัดให้สมดุลและยั่งยืน

2.3.4.5 ยุทธศาสตร์ด้านการศึกษาจังหวัดตราด

ในการเสนอเพื่อขอจัดตั้งพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจังหวัดตราด ได้ดำเนินการเพื่อให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา พ.ศ. 2562 ตามมาตรา 20 เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ตามมาตรา 5 ให้คณะกรรมการขับเคลื่อนมีหน้าที่และอำนาจในการกำหนดยุทธศาสตร์และแผนการดำเนินงานเพื่อขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา จังหวัดตราดดำเนินการกำหนดยุทธศาสตร์ จำนวน 3 ยุทธศาสตร์ดังนี้

1) ยุทธศาสตร์ที่ 1 สานพลังจากทุกภาคส่วนและระดมทุนขับเคลื่อนจากต้นสังกัด จังหวัด และสมัชชาการศึกษา

2) ยุทธศาสตร์ที่ 2 เสริมพลังและเพิ่มความคล่องตัวให้โรงเรียนได้พัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง

3) ยุทธศาสตร์ที่ 3 สร้างแบบอย่างในการวางกลไกและขบวนการหนุนเสริมโรงเรียนโดยใช้คณะกรรมการขับเคลื่อนและจังหวัดเป็นฐาน

จากกรอบหลักสูตรจังหวัดตราดอิงหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 เพิ่มเติมตามข้อเสนอของนายชำนาญวิทย์ เตรัตน์ ผู้ว่าราชการจังหวัดตราด ปี พ.ศ. 2566 ใส่เป้าหมายเรื่อง สุขกาย สุขใจ มีความสุขในการดำรงชีวิต เน้นคุณภาพและคุณธรรม ต้องการเห็นครูในโรงเรียน มีนวัตกรรม มีคุณธรรม เชื่อมโยงเรื่องยุทธศาสตร์ชาติ เน้นหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง รวมถึงวิสัยทัศน์ด้านการศึกษาของจังหวัดตราดที่เน้นเรื่อง การท่องเที่ยว การเกษตร การค้าชายแดน และสิ่งแวดล้อมเพื่อเขียนเป็นวิสัยทัศน์ ยุทธศาสตร์ เป้าประสงค์ของพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจังหวัดตราด

2.3.5 สถานศึกษานำร่องพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา จังหวัดตราด

ด้วยกระทรวงศึกษาธิการมีนโยบายเพิ่มคุณภาพและประสิทธิภาพในการจัดการศึกษา ลดความเหลื่อมล้ำ สร้างความเท่าเทียมด้วยการส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนโดยเฉพาะหน่วยงานในระดับพื้นที่ เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา จึงมีการจัดตั้งพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจังหวัดตราดขึ้นเพื่อสร้างกลไกการบริหารจัดการศึกษา มุ่งสู่การพัฒนาสมรรถนะผู้เรียนให้เหมาะสมกับศักยภาพของผู้เรียน ตามบริบทพื้นที่และความต้องการจังหวัด โดยส่งเสริมให้สถานศึกษามีการจัดการอย่างอิสระในด้านวิชาการ การบริหารบุคลากรและการบริหารทั่วไป ใช้เทคโนโลยี นวัตกรรมการศึกษา พัฒนาหลักสูตรและการประเมินที่นำไปสู่สมรรถนะของผู้เรียนที่แท้จริง เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการเป็นพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาและสามารถขยายผลการปฏิบัติงานที่เป็นเลิศไปสู่สถานศึกษาอื่นได้ (จังหวัดตราด. ประกาศ. 2566) และเนื่องด้วยพื้นที่นวัตกรรมการศึกษานำร่องเป็นพื้นที่พิเศษด้านการศึกษา ที่ให้คนในพื้นที่ร่วมกับหน่วยงานทุกภาคส่วน รวมพลังจัดการศึกษา สร้างนวัตกรรมการศึกษาและสร้างองค์ความรู้ร่วมกันเพื่อขยายผลไปสู่การเปลี่ยนแปลงของการศึกษาชาติ ซึ่งตาม

ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง การกำหนดพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา ได้กำหนดให้จังหวัดตราด เป็นพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา เมื่อวันที่ 20 ธันวาคม พ.ศ. 2565 (“ราชกิจจานุเบกษา,” 2565 : 8)

2.3.5.1 สภาพทั่วไปของสถานศึกษานำร่องพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา จังหวัดตราด

ตามประกาศคณะกรรมการขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา จังหวัดตราด ลงวันที่ 5 เมษายน พ.ศ. 2566 มีโรงเรียนนำร่องทั้งหมด 74 โรงเรียน แบ่งเป็นโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาจังหวัดจันทบุรี ตราด จำนวน 16 โรงเรียน โรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตราด จำนวน 57 โรงเรียน และโรงเรียนในสังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ อีก 1 โรงเรียน ซึ่งข้อมูลของแต่ละสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มีรายละเอียดดังนี้

ตารางที่ 2.2 ข้อมูลบุคลากร นักเรียนของโรงเรียนนำร่องพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา จังหวัดตราด

เขตพื้นที่	จำนวนผู้บริหาร		จำนวน ข้าราชการครู	จำนวน นักเรียน
	ผู้อำนวยการ โรงเรียน	รองผู้อำนวยการ โรงเรียน		
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาจันทบุรี ตราด	16	24	473	9,685
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตราด	57	72	706	12,824
สำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ	1	1	15	309

ที่มา : สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดตราด กระทรวงศึกษาธิการ. 2567. ออนไลน์.

2.3.5.2 การขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจังหวัดตราด

จังหวัดตราดได้รับการประกาศให้เป็นพื้นที่นวัตกรรมการการศึกษา เมื่อวันที่ 16 ธันวาคม 2565 โดยมุ่งเน้นให้สถานศึกษาบริหารงานได้อย่างอิสระ ลดความเหลื่อมล้ำและจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับบริบทและความต้องการของชุมชนเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา สามารถพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพตามเป้าหมายการศึกษาที่กำหนดไว้ มีหน่วยงานให้การสนับสนุนทั้งในด้านทรัพยากร ด้วยกลไกการมีส่วนร่วมของชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาของพื้นที่ดำเนินงานตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา พ.ศ. 2562 และแผนขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจังหวัดตราด (สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดตราด, 2566 : 12-17)

โดยได้ดำเนินการตามแผนการขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาทำให้วิเคราะห์ศักยภาพและฐานทุนของจังหวัดตราด ที่ต้องการเห็นเมืองตราดรุ่งเรืองและเป็นเมืองน่าอยู่ ได้ดังนี้

1) ด้านสังคม ความมั่นคงและปลอดภัย ประกอบด้วย (1) สภาพลเมืองตราด (2) สุข สงบ ปลอดภัย ไม่มีปัญหาจากยาเสพติด (3) สังคมคุณธรรม/จริยธรรม (4) มีแบบอย่างที่ดี ครอบครัวอบอุ่น (5) พื้นฐานการเกื้อกูล (6) ติดกล้องวงจรปิดครอบคลุมทุกพื้นที่-จุดเสี่ยง

2) ด้านสิ่งแวดล้อม “เมืองตราด สังคมคุณภาพ คุณธรรม” ประกอบด้วย (1) กรีนซิตี้และระบบจัดการขยะ (2) คนคุณภาพ (3) รู้จักพื้นที่ตนเอง (4) รู้จัก “ตราด” (5) เมืองคาร์บอนต่ำ

3) ด้านสุขภาพ ประกอบด้วย (1) ดูแลตัวเองและครอบครัวได้ (2) บริการด้านสาธารณสุข (3) โภชนาการดี (4) บุคลากรมีความพร้อม (5) แก้ไขปัญหาพัฒนาการล่าช้า

4) ด้านเศรษฐกิจ ประกอบด้วย (1) ท่องเที่ยว/อนุรักษ์/เกษตร/ประมง (2) เกษตรกรรม/การค้าชายแดน (3) ส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน (4) เศรษฐกิจเชื่อมโยงภูมิภาค

5) ด้านการศึกษา ประกอบด้วย (1) วิทยาลัยการเกษตร (2) ปรับหลักสูตร (3) ส่งเสริมความเป็นเลิศด้านวิชาการ (4) ความเสมอภาค (5) ปฐมวัยกล้านำเสนอ สร้างต้นทุนที่ดี (6) ครูมีความเชี่ยวชาญเฉพาะสาขาวิชา (7) ผู้เรียน มีอิสระทางความคิด เรียนรู้ตามความสนใจ เน้นทักษะ มีประสบการณ์ เข้าถึงดิจิตอลและรู้ตัวตน

6) ด้านการมีงานทำ - อาชีพ (1) จัดการศึกษาเพื่อมีงานทำ (2) ประกอบอาชีพตามบริบท (3) เสริมประสบการณ์ด้านอาชีพ (4) เพิ่มโอกาสเรียนรู้อาชีพ (5) แปรรูปสินค้าการเกษตร (6) ใช้เทคโนโลยีในการประกอบอาชีพ

7) ด้านเทคโนโลยี แอปพลิเคชั่นสำหรับเป็นฐานข้อมูล ส่วนกลางของจังหวัดตราด อาทิ ข้อมูลที่พักโรงพยาบาล การคมนาคมต่าง ๆ

ฉากทัศน์จังหวัดตราด ในอีก 10 ปีข้างหน้า คือ การเป็นเมืองที่รุ่งเรืองและน่าอยู่ เริ่มตั้งแต่โครงสร้างพื้นฐานในจังหวัด ให้มีการบริหารจัดการทรัพยากรในเมืองและวางแผนการทำงานด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น การวางผังเมือง ระบบสาธารณูปโภค ระบบการคมนาคม การขนส่ง เป็นต้น การให้อำนาจในการบริหารงบประมาณในพื้นที่ เพื่อให้ท้องถิ่นสามารถบริหารจัดการ พึ่งพาตนเองได้ และร่วมสร้างเครือข่าย สร้างเวทีแลกเปลี่ยนความคิดระหว่างภาครัฐ เอกชนและประชาชน ที่สามารถนำมาพัฒนาให้เป็นเมืองที่รุ่งเรืองตามความต้องการของคนจังหวัดตราดในอีก 10 ปีข้างหน้า

โรงเรียนและห้องเรียนที่เปลี่ยนไป พื้นที่นวัตกรรมการศึกษาเปิดโอกาสให้มีการจัดการศึกษาอย่างอิสระ เพื่อให้หน่วยงานทุกภาคส่วนสามารถเข้ามาบริหารจัดการศึกษาเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของจังหวัด อีกทั้งยังเป็นการลดความเหลื่อมล้ำของการจัดการศึกษาและเพิ่มผลสัมฤทธิ์ในการเรียนให้กับผู้เรียน จากการประชุมเชิงพัฒนาของจังหวัดตราด ทำให้ได้ภาพอนาคตของการปรับเปลี่ยนห้องเรียนและโรงเรียน ดังนี้

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

1) ด้านโรงเรียน

สถานศึกษาปลอดภัย เช่น การมีระบบดูแลด้านความปลอดภัยให้กับนักเรียน ลดการบูลลี่ ให้การช่วยเหลือผู้เรียนรายบุคคล เปิดโอกาสให้เด็กตามความสนใจ ให้เด็กค้นพบตัวตน มีเป้าหมายในการเรียนและสามารถสร้างเงิน สร้างอาชีพ มีความสุข ชอบในสิ่งที่ทำ รวมถึงการมีระบบการพัฒนาครูด้วยชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ

2) ด้านหลักสูตร

ปรับหลักสูตรสูตรสถานศึกษาให้สอดคล้องกับทุนของชุมชน เช่น การนำสับปะรด (ผลไม้เด่นในจังหวัด) มาปรับใช้ในการเรียนรู้ในหลักสูตร เพิ่มความหลากหลายของหลักสูตรให้กับนักเรียนที่มีความสนใจ เช่น การเกษตร การประมง จากปราชญ์ในชุมชน เนื่องจากตราดเป็นจังหวัดที่โดดเด่นด้านการเกษตร และให้ความสำคัญกับอาชีพอื่น ๆ ที่มิใช่ข้าราชการอย่างเดียว ครูปรับเปลี่ยนเป็นการเรียนการสอนเป็นแบบ Active Learning ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติจริง

3) ด้านห้องเรียน

เป็นห้องเรียนที่มีความปลอดภัยด้านกายภาพ จิตใจ ลดความเหลื่อมล้ำ และสร้างความเสมอภาคในการเรียนรู้ ให้นักเรียนรู้จักตนเอง สามารถประเมินตนเองได้ มีเทคโนโลยีที่สนับสนุนการสอนของครู รวมไปถึงการวัดศักยภาพของนักเรียนบนพื้นฐานของความแตกต่างระหว่างบุคคล

4) ด้านครู

ปรับวิธีการสอนให้เป็น Active Learning โดยเริ่มจากการออกแบบและการเขียนแผนการเรียนรู้ มีวิธีการตั้งคำถาม ใช้คำถามที่กระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และสามารถนำความรู้นั้นไปพัฒนา ต่อยอดในชุมชนได้ ครูต้องเป็นแบบอย่างที่ดี และเป็นส่วนหนึ่งกับนักเรียนเพื่อเป็นการเปิดใจในการเรียนรู้ร่วมกัน

5) ด้านการวัดประเมินผล

ปรับการวัดและประเมินผล เน้นที่การประเมินนักเรียนรายบุคคล และการรายงานผลนักเรียน

ผลที่เกิดขึ้นในภาพของเด็กตราดที่ต้องการ ในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจากมุมมองของคนรุ่นใหม่ในจังหวัดตราด คือ การเป็นเด็กดีสะหงาด ดีสะหงาดเด็กตราดฮิ (DAK TRAR HI) รู้จักตัวตน ภูมิใจในตราด ประกอบด้วยคุณภาพ 4 ดี ได้แก่ จิตใจดี ความรู้ดี ความสามารถดีและสุขภาพดี

จากที่กล่าวมาข้างต้น การเปลี่ยนแปลงจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยความร่วมมือกับทุกภาคส่วนในการพัฒนาเมืองตราดให้เป็นเมืองรุ่งเรืองและน่าอยู่ ด้านการศึกษา โรงเรียนจะต้องปรับเปลี่ยนเพื่อพัฒนาคนรุ่นใหม่ให้เป็นคนคุณภาพ ผู้บริหารสถานศึกษา ครู ผู้ปกครอง และชุมชนจึงเป็นฟันเฟืองหลักของการเปลี่ยนแปลงที่จะทำให้เกิดการจัดการเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์ บนพื้นฐานของการ

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

ใช้บริบท พื้นที่ ชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ ทุกคนจึงเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดการขับเคลื่อนการศึกษาให้เป็นไปตามเป้าหมายที่จังหวัดได้กำหนดไว้ได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ

2.4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.4.1 งานวิจัยต่างประเทศ

McCarhy (1998 : 67-72) ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับบทบาทการบริหารวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาในรัฐนิวเจอซี่จากการศึกษากลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นผู้บริหาร ผู้ช่วยฝ่ายวิชาการและครู ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มครูมีความเห็นไม่สอดคล้องกับผู้บริหารและผู้ช่วยฝ่ายวิชาการบาทในการปฏิบัติงานวิชาการเรื่อง การสังเกตการสอน การวัดผลประเมินผลกคณะกรรมการ บอกจากนี้กลุ่มตัวอย่างทั้งหมดมีความเห็นตรงกันว่า ผู้บริหารโรงเรียนควรจะมีบทบาทความรับผิดชอบและบริหารงานวิชาการให้มีประสิทธิภาพมากที่สุด

Agthe (2014 : 3076-3077) ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับการรับรู้บทบาทและหน้าที่ของผู้บริหารและครูในวิชาการ ผลการวิจัยพบว่า 1) ผู้บริหารและครูยอมรับว่างานปรับปรุงการเรียนการสอนต้องทำเป็นคณะ 2) ผู้บริหารทำหน้าที่บริหารงานอื่น ๆ มากเกินไป ควรให้ความสำคัญในการนิเทศการศึกษาให้มากขึ้น 3) ผู้บริหารและครูมีความคิดเห็นว่าโครงการสอนของอำเภอมีอิทธิพลต่อการใช้หลักสูตรของโรงเรียน 4) นวัตกรรมและเทคโนโลยีมีอิทธิพลในการเปลี่ยนแปลงบทบาทของผู้บริหารจากผู้สั่งการมาเป็นผู้ประสานงาน มีการทำงานเป็นคณะมากขึ้น

Deal and Peterson (2007 : 109-209) ที่ได้กล่าวถึงบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาที่จะช่วยผลักดันให้สถานศึกษาประสบความสำเร็จ โดยผู้บริหารจะต้องรับบทเป็นช่างปั้นเครื่องปั้น (Potters) ซึ่งเสมือนการเป็นผู้สร้างวัฒนธรรมและค่านิยมขององค์กร รวมทั้งการเป็นต้นแบบของครูและนักเรียน ดังนั้น บทบาทในการสร้างวัฒนธรรมองค์กรของผู้บริหารจึงมีความสำคัญอย่างมากต่อความสำเร็จในการนำนวัตกรรมการพัฒนาหลักสูตรโรงเรียนประถมศึกษาตามแนวคิดการประเมินแบบร่วมมือและเป้าหมายของสะเต็มศึกษาไปให้ใช้ให้บังเกิดผลในบริบทจริง

Lewkowicz and Nunan (1999); Bloom et al. (1984) ที่กล่าวว่า การจัดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพนั้น ผู้พัฒนาหลักสูตรจะต้องมีความตระหนักในความแตกต่างของผู้เรียน ซึ่งผู้เรียนที่มีความสามารถทางสติปัญญา หรือความถนัดแตกต่างกันก็สามารถที่จะบรรลุวัตถุประสงค์การเรียนรู้ได้เช่นเดียวกันทุกคน แต่ผู้เรียนจะต้องได้รับโอกาสในการเรียนรู้และคุณภาพการสอนที่หลากหลายแตกต่างกันไปตามความต้องการของแต่ละบุคคล

Yunhuo Cui et al, (2018 : 34-57) ทำการวิจัยเรื่องการเปลี่ยนแปลงการบริหารจัดการหลักสูตรในสาธารณรัฐประชาชนจีน (Changes in School Curriculum Administration in China) ได้ศึกษาวิวัฒนาการของระบบการบริหารจัดการหลักสูตรโรงเรียนในประเทศจีน และพบว่า

การจัดทำหลักสูตรในศตวรรษที่ 21 ขอบเขตของการปฏิรูปหลักสูตรนั้น จะเกินกว่าแค่เนื้อหาและเทคโนโลยี ทั้งนี้การปฏิรูปหลักสูตรจะต้องให้ความสำคัญกับความสามารถที่ต้องการจะปลูกฝังให้แก่นักเรียนและวิธีการที่แต่ละประเทศจะสามารถฝึกฝนความสามารถของนักเรียนได้ดีที่สุด หลักสูตรที่ใช้ในระดับชาติจะเป็นศูนย์รวมของเจตจำนง พันธกิจและเป้าหมายของประเทศและการบริหารจัดการหลักสูตรเป็นส่วนสำคัญของการบริหารการศึกษา นอกจากนี้หลักสูตรจะต้องมีการปฏิรูปตามการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจ ยกตัวอย่างเช่น ในประเทศจีนแนวโน้มในการปฏิรูปการบริหารหลักสูตรของโรงเรียนได้เปลี่ยนจากการรวมศูนย์เป็นการกระจายอำนาจ ซึ่งนำความคิดริเริ่มและความคิดสร้างสรรค์ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์ ผ่านการมีส่วนร่วมในการสร้างหลักสูตร การปรับปรุงหลักสูตรและและการปรับตัว ดังนั้น การปฏิรูปหลักสูตรของโรงเรียนในประเทศจีนจึงสะท้อนให้เห็นถึงการปฏิรูปสังคมในประเทศจีน รวมถึงแนวโน้มของหลักสูตรที่เป็นประชาธิปไตย ทั้งนี้ ในภาพรวมสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. ระบบการบริหารจัดการหลักสูตรของประเทศและระบบการบริหารจัดการทั่วไปนั้นมีความสัมพันธ์กันแต่ไม่ได้สัมพันธ์กันโดยตรง แต่ได้รับกระทบจากการพัฒนาทางสังคมและเศรษฐกิจ ประเพณี วัฒนธรรม การพัฒนาการศึกษาและแม้แต่แนวโน้มความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

2. การพัฒนาระบบการบริหารจัดการหลักสูตรทั่วโลกมีแนวโน้มที่จะกระจายอำนาจตามระบอบประชาธิปไตย ทั้งนี้พบว่า โครงสร้างการบริหารสองประเภท คือการรวมศูนย์และการกระจายอำนาจต่างมีแนวโน้มที่จะเข้าสู่ทิศทางตรงกันข้าม ในขณะที่ประเทศต่าง ๆ ได้ปรับเปลี่ยนการกระจายอำนาจในระดับชาติระดับท้องถิ่นและระดับโรงเรียน ตามภารกิจที่ต้องดำเนินการในสถานการณ์จริง ทำให้เกิดรูปแบบใหม่ของการรวมศูนย์และการกระจายอำนาจ เช่น ประเทศที่มีการกระจายอำนาจ ส่วนกลางจะเป็นผู้กำหนดหลักสูตรภาคบังคับสำหรับนักเรียน และโรงเรียนจะดำเนินการ “พัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา” โดยปล่อยให้โรงเรียนมีการตัดสินใจเลือกอย่างอิสระในทางตรงกันข้าม ประเทศที่มีการรวมศูนย์อำนาจ (เช่น จีน) ได้นำหลักสูตรส่วนกลางมาใช้ แต่ยังคงเหลือพื้นที่ให้โรงเรียนออกแบบหลักสูตรของตนเองได้ โดยมีเนื้อหาการเรียนการสอนที่เฉพาะเจาะจงตามมาตรฐานที่ผู้บริหารระดับสูงกำหนดไว้ ดังนั้น แม้การรวมศูนย์และการกระจายอำนาจจะแตกต่างกันในแนวความคิดแต่โดยทั่วไปกฎธรรมชาติ ระบุว่า ทุกสิ่งมีแนวโน้มที่จะแกว่งไปมาระหว่างขั้วตรงข้าม (Pendulum Law) ดังนั้น การรวมศูนย์และการกระจายอำนาจ จึงขึ้นอยู่กับกลยุทธ์ของรัฐบาล ในการบูรณาการและเสริมหลักสูตรผ่านการบริหารระดับต่าง ๆ ที่เปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย

อย่างไรก็ตาม เราควรพิจารณาสถานการณ์อย่างมีวิจารณญาณ ในการเลือกรูปแบบของการใช้อำนาจ อันเป็นพื้นฐานสำหรับการบริหารจัดการหลักสูตร โดยให้มีความสอดคล้องกับจุดแข็งและหลีกเลี่ยงจุดอ่อนของตน การกระจายอำนาจการบริหารจัดการหลักสูตรจึงจะประสบความสำเร็จ อย่างไรก็ตาม การปฏิรูปยังต้องเผชิญกับความท้าทายบางประการ เช่น ความสามารถใน

การพัฒนาหลักสูตรในระดับท้องถิ่น และระดับความสามารถของโรงเรียน ระบบการติดตามและการตรวจสอบหลักสูตรระดับชาติ

2.4.2 งานวิจัยในประเทศ

นูรีตา บินอาหลี (2567 : 1-12) กล่าวว่า หลักสูตรฐานสมรรถนะหากนำไปสู่การปฏิบัติยังเป็นเรื่องใหม่ทั้งในระดับนโยบายและระดับภาคปฏิบัติสำหรับการศึกษาไทย หากให้เกิดผลสำเร็จต้องมีกระบวนการพัฒนาหลักสูตรฐานสมรรถนะของโรงเรียนมี 3 ขั้น ได้แก่ 1) การสร้างหลักสูตร ประกอบด้วย 1.1) การอบรมทำความเข้าใจหลักสูตรฐานสมรรถนะ 1.2) การสร้าง School Concept 1.3) การออกแบบหน่วยการจัดการเรียนรู้ 1.4) การขอความเห็นชอบ 2) การใช้หลักสูตร ประกอบด้วย2.1)การบริหารหลักสูตร 2.2) การจัดการเรียนการสอนในชั้นเรียน 2.3) การสนับสนุนและส่งเสริมการใช้หลักสูตร 3) การประเมินผลหลักสูตรใช้ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ องค์ประกอบที่ส่งเสริมความสำเร็จ ได้แก่ สมรรถนะของผู้อำนวยการโรงเรียน และความพร้อมของชุมชน องค์ประกอบที่ขัดขวางความสำเร็จ ได้แก่ การขาดความชัดเจนในการวัดประเมินผลผู้เรียนที่จบหลักสูตร และการขาดความเข้าใจในการจัดการเรียนรู้ของครูดังนั้นการวิจัยครั้งต่อไปควรมีการศึกษาบทบาทของชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาหลักสูตรฐานสมรรถนะ

ถิรพัฒน์ หล้าเตียง (2567 : 1-13) ที่ศึกษาผู้บริหาร : บทบาทการบริหารสถานศึกษาบนหลักสูตรฐานสมรรถนะในแนววิถีใหม่ แล้วพบว่า ในสถานการณ์โลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและไม่แน่นอน (VUCA World) บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการจัดการศึกษา โดยต้องปรับตัวและพัฒนากรอบแนวทางการบริหารจัดการสถานศึกษาบนฐานสมรรถนะใหม่เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและลดความเหลื่อมล้ำ ผู้บริหารต้องกระจายอำนาจสู่บุคลากรที่เกี่ยวข้อง สร้างบรรยากาศการทำงานแบบประชาธิปไตย รับฟังปัญหา และชื่นชมการปฏิบัติงานที่ดีเพื่อปรับปรุงและพัฒนางานอย่างต่อเนื่อง ในเชิงวิชาการผู้บริหารต้องเป็นผู้ริเริ่มการเปลี่ยนแปลง สร้างนวัตกรรมที่เหมาะสม สร้างเครือข่ายการเรียนรู้ในสถานศึกษา และเป็นโค้ช ผู้ชี้แนะรวมถึงผู้อำนวยความสะดวก นอกจากนี้ การใช้เครือข่ายทางการศึกษาในระดับกลุ่มโรงเรียน กลุ่มจังหวัด และหน่วยงานต้นสังกัดเป็นสิ่งสำคัญในการร่วมพัฒนาสถานศึกษาอย่างเชิงรุก เพื่อให้สอดคล้องกับการจัดการเรียนรู้บนฐานหลักสูตรสมรรถนะในแนววิถีใหม่

สุนทรีวรรณ ไพเราะ และ สมพงศ์ พละไชย (2566 : 367-384) ได้ศึกษา เรื่อง การขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาโดยยึดพื้นที่เป็นฐาน โดยมีภูมิหลังและวัตถุประสงค์ ดังนี้ พื้นที่นวัตกรรมการศึกษาถือได้ว่าเป็นการจัดการศึกษาโดยใช้พื้นที่เป็นฐานในการจัดการศึกษาที่ตอบสนองความต้องการของพื้นที่นั้น ๆ สามารถคิดค้น พัฒนานวัตกรรมการศึกษาและการเรียนรู้มีอิสระในด้านหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน การบริหารและการจัดการศึกษาที่มีความคล่องตัวและยืดหยุ่น เพื่อสนับสนุนการสร้างนวัตกรรมการศึกษาอันเป็นการนำร่องในการกระจายอำนาจและ

ให้อิสระแก่หน่วยงานทางการศึกษาและสถานศึกษานำร่อง ตลอดจนสร้างและพัฒนากลไกความร่วมมือระหว่างภาครัฐองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน และภาคประชาสังคมในพื้นที่ระเบียบวิธีการศึกษา: การศึกษาครั้งนี้ใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทำการวิเคราะห์เนื้อหาแล้วนำเสนอเชิงพรรณนาความตามวัตถุประสงค์การศึกษา ผลการศึกษา การขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา โดยยึดพื้นที่เป็นฐานมีองค์ประกอบหลัก 6 ด้าน คือ 1) การมีวิสัยทัศน์การเปลี่ยนแปลง 2) การสร้างบรรยากาศองค์กรนวัตกรรม 3) ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง 4) การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ 5) การบูรณาการอย่างมีเอกภาพ และ 6) การบริหารจัดการศึกษาโดยใช้จังหวัดเป็นฐาน โดยการขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจำเป็นต้องอาศัยการมีส่วนร่วมการกำหนดนโยบาย เป้าหมาย ทิศทางในการดำเนินการ การติดตาม ตรวจสอบ ปรับปรุงและแก้ไขในการจัดการศึกษาร่วมกันของคนในพื้นที่อันจะนำไปสู่การยกระดับการจัดการศึกษาของประเทศอันเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาคนไทยให้มีคุณภาพต่อไป สรุปผล การขับเคลื่อนพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาโดยยึดพื้นที่เป็นฐานมี 6 ด้านหลัก มีการมีส่วนร่วมและการกำหนดนโยบาย เป้าหมาย ทิศทางในการดำเนินการ เพื่อยกระดับการจัดการศึกษาและพัฒนาคุณภาพการศึกษาในประเทศ

น้ำมนต์ เรืองฤทธิ์ และคณะ (2564 : 103-131) ได้ศึกษา เรื่อง การประเมินหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีการศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อประเมินหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีการศึกษาฯ และ 2) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนา ปรับปรุงหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีการศึกษาฯ การวิจัยครั้งนี้ใช้รูปแบบการประเมินแบบ CIPP Model ของสตัฟเฟิลบีม ประกอบด้วยการประเมิน 4 ด้าน คือ บริบท ปัจจัยนำเข้า กระบวนการ และผลผลิต มีกลุ่มเป้าหมาย/ผู้ให้ข้อมูล 4 กลุ่ม ได้แก่ 1) ผู้ทรงคุณวุฒิด้านเทคโนโลยีการศึกษา จำนวน 3 คน 2) อาจารย์ประจำหลักสูตรและอาจารย์ผู้สอน จำนวน 8 คน 3) นักศึกษาปัจจุบัน จำนวน 13 คน และ 4) หัวหน้าของหน่วยงานที่นักศึกษาทำงานอยู่ จำนวน 13 คน โดยใช้ประเด็นการสนทนากลุ่มและแบบสอบถามออนไลน์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ใช้สถิติบรรยายในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณใช้การหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า 1) ด้านบริบทมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด ด้านปัจจัยนำเข้ามีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก ด้านกระบวนการมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด ด้านผลผลิตมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด 2) ผลศึกษาแนวทางการพัฒนาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีการศึกษา พบว่าควรพัฒนาหลักสูตรให้มีความทันสมัยและสอดคล้องกับบริบท ความต้องการของสังคมและประเทศชาติ และเทคโนโลยี เปิดโอกาสให้นักศึกษาได้ลงทะเบียนเรียนจากสถาบันการศึกษาทั้งในและต่างประเทศและควรส่งเสริมให้อาจารย์มีการพัฒนาตนเอง เน้นกระบวนการวิจัยและพัฒนานวัตกรรมใหม่

ภคพร เลิกนอก และ เอกราช โฆษิตพิมานเวช (2564 : 1-13) ได้ทำการศึกษา เรื่อง บทบาทผู้บริหารสถานศึกษาที่มีผลต่อการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้เพื่อให้มีเนื้อหาสาระที่เหมาะสม และทันกับเหตุการณ์บ้านเมืองที่เปลี่ยนแปลงไป ทั้งทางด้านสังคมเศรษฐกิจการเมืองและเทคโนโลยีซึ่งถือเป็นสิ่งสำคัญของการจัด การศึกษาเพราะผู้บริหารสถานศึกษามีหน้าที่ในการกำหนดแนวทางการปฏิบัติในการจัดการเรียนรู้ในสถาน ศึกษาให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้หลักสูตรที่ดีที่สุดต้องมีการพัฒนาอยู่อย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง โดยผู้บริหารสถานศึกษาจึงมีบทบาทในการพัฒนาหลักสูตรประกอบด้วย 1) การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน 2) การกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร 3) การกำหนดเนื้อหาและประสบการณ์การเรียนรู้และ 4) การนำหลักสูตรไปใช้ สำหรับการจัดการเรียนรู้ ผู้บริหารจะต้องมีบทบาทส่งเริมและพัฒนาการจัดการเรียนรู้ คือ 1) การส่งเสริมและพัฒนาการจัดการเรียนรู้ของครู 2) การพัฒนาสื่อและสิ่งอำนวยความสะดวกในการ จัดการเรียนรู้ 3) การส่งเสริมและพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้สำหรับผู้เรียน

จันทิมา รักดี (2564 : 106-116) ได้ศึกษา บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรี เขต 1 โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรี เขต 1 จำแนกตามพื้นที่การจัดการศึกษา ตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอน จำนวน 303 คน โดยใช้วิธีการสุ่มแบบแบ่งชั้นภูมิ ตามพื้นที่การจัดการศึกษา เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ มีค่าความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาระหว่าง 0.67-1.00 และความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.99 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว และการทดสอบค่าเฉลี่ยรายคู่ด้วยวิธีการของเชฟเฟ่ผลการวิจัย พบว่า 1) บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรี เขต 1 โดยภาพรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากทุกด้าน เรียงตามลำดับค่าเฉลี่ย คือ ด้านการส่งเสริมสนับสนุนให้บุคลากรในสถานศึกษาพัฒนา ด้านร่วมมือกับคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ด้านวิเคราะห์หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน และด้านการดำเนินการประชาสัมพันธ์ทุกภาคส่วน 2) การเปรียบเทียบบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรี เขต 1 จำแนกตามพื้นที่การจัดการศึกษา โดยภาพรวมและรายด้านไม่มีความแตกต่างกัน

ณรงค์ พิมสาร และคณะ (2563 : 315-324) ได้เขียนบทความนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับบทบาทผู้บริหารสถานศึกษาที่มีต่อการพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอน ซึ่งถือเป็นสิ่งสำคัญของการจัดการศึกษา เพราะผู้บริหารสถานศึกษามีหน้าที่ในการกำหนดแนวทางการปฏิบัติในการจัดการ

เรียนการสอนในสถานศึกษาให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ หลักสูตรที่ดีที่สุดต้องมีการพัฒนาอยู่เสมอ เพื่อให้มีเนื้อหาสาระที่ดีที่สุดและต้องทันกับสภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคม เศรษฐกิจ เทคโนโลยี และการเมือง โดยผู้บริหารสถานศึกษามีบทบาทในการพัฒนาหลักสูตร ประกอบด้วย 1) การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน 2) การกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร 3) การกำหนดเนื้อหาและประสบการณ์การเรียนรู้ และ 4) การนำหลักสูตรไปใช้และบทบาทในการพัฒนาการเรียนการสอน ประกอบด้วย การคิดเป็นระบบและวิธีการเชิงระบบ

ภัทรนิชา สุดตาชาติ (2560 : ง) ทำการศึกษาเรื่อง บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในการส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตคลองสามวา กรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในการส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตคลองสามวากรุงเทพฯ มีความคิดเห็นโดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมากผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของครูในโรงเรียนที่มีเพศต่างกันมีความคิดเห็นต่อการศึกษาบทบาทของผู้บริหารในการส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตคลองสามวากรุงเทพฯ โดยภาพรวมและรายด้านไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยยะสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของครูในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตคลองสามวาที่มีประสบการณ์ในการทำงานแตกต่างกันมีความคิดเห็นต่อระบบ การศึกษาบทบาทผู้บริหารสถานศึกษาในการส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญในโรงเรียนสำนักงานเขตคลองสามวากรุงเทพมหานครโดยภาพรวมและรายด้านไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยยะสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

อ้อมใจ วงษ์มณฑา และคณะ (2560 : 67) ได้ทำรายงานวิจัยเรื่องการพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานการศึกษาเอกชนจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยกลุ่มผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้ของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานการศึกษาเอกชนจังหวัดชายแดนภาคใต้ ผลการวิจัย พบว่า การบริหารจัดการหลักสูตรที่เหมาะสมในการบริหารจัดการหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่พัฒนาขึ้น มี 5 ขั้นตอนดังนี้ ได้แก่ 1) การศึกษาบริบท 2) การวางแผนการใช้หลักสูตร 3) การดำเนินการใช้หลักสูตร 4) การนิเทศ ติดตาม ส่งเสริมหลักสูตร และ 5) การประเมินผลและพัฒนาหลักสูตร โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. การศึกษาบริบท ได้แก่ การสำรวจความต้องการจำเป็นของสังคม โดยคณะกรรมการภาคี 4 ฝ่าย คือ 1) ฝ่ายบริหาร 2) ฝ่ายครูวิชาการ 3) ฝ่ายครูผู้สอน 4) ฝ่ายคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน กระบวนการการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการภาคี 4 ฝ่าย การสร้างความตระหนักให้แก่

บุคลากรทุกฝ่าย การพัฒนาบุคลากรของสถานศึกษา การแต่งตั้งคณะกรรมการ การจัดทำข้อมูลสารสนเทศที่เกี่ยวข้อง การจัดทำแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษา และการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์

2. การวางแผนการใช้หลักสูตร ประกอบด้วย ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน วิเคราะห์วิสัยทัศน์ พันธกิจ ความต้องการของชุมชน นำมาจัดทำหลักสูตรอย่างเป็นกระบวนการ โดยพิจารณาจากบริบทแวดล้อม อาทิ วิสัยทัศน์ เป้าหมาย คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของสถานศึกษา (หลักสูตร) โครงสร้างหลักสูตร เป็นต้น ตลอดจนการวิเคราะห์การบูรณาการการเรียนรู้ประกอบสาระหลักสูตร วิเคราะห์ภารกิจการบริหารจัดการหลักสูตรและรายงานแผนงานต่อสาธารณชน

3. การดำเนินการใช้หลักสูตร ควรมีแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การจัดทำแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับหลักสูตร แผนการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน การจัดทำแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับหลักสูตร การทำโครงการ แนะแนวนโยบายของผู้บริหารและคณะกรรมการสถานศึกษา

4. การนิเทศ ติดตาม ส่งเสริมหลักสูตร โดยประกอบด้วย ผู้รับผิดชอบการนิเทศภายใน แผนงานโครงการนิเทศ ติดตาม เอกสารหลักฐานการดำเนินการนิเทศ ตารางการนิเทศ รายงานการนิเทศ ระบบกำกับ ติดตาม ประเมินผล คำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการนิเทศ ติดตามแบบการประเมินและการนิเทศ

5. การประเมินผลและพัฒนาหลักสูตร โดยการนำหลักสูตรไปทดลองใช้และทำการประเมินหลักสูตรนั้น ต้องอาศัยองค์ประกอบในการประเมินจากหลายด้านประกอบกัน ได้แก่ ด้านการเตรียมความพร้อมของ สถานศึกษา ด้านการจัดทำสาระหลักสูตรสถานศึกษา ด้านการวางแผนดำเนิน การใช้หลักสูตร ด้านการดำเนินการบริหารจัดการหลักสูตร และด้านการนิเทศกำกับติดตามการประเมินผลการใช้หลักสูตร ซึ่งต้องประเมินให้ครอบคลุมปัจจัยนำเข้าหรือตัวป้อน กระบวนการ และผลผลิตจากการใช้หลักสูตร อีกทั้งผู้ทำการประเมินต้องมาจากบุคลากรหลาย ๆ ฝ่ายร่วมมือกัน จนอาจกล่าวได้ว่าการพัฒนาหลักสูตรของสถานศึกษาเพื่อใช้ในอนาคต ต้องเน้นที่การพัฒนาหลักสูตรอย่างมีส่วนร่วมจากบุคลากรที่เกี่ยวข้องจากหลาย ๆ ฝ่าย ในการร่างหลักสูตร ประกอบกับการนำเอาหลักแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ประกอบในการพัฒนาหลักสูตรโดยการบูรณาการในกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่าง ๆ มีส่วนช่วยทำให้นักเรียนมีความตระหนักถึงความพอเพียงพอประมาณ และมีเหตุผล ภายใต้เงื่อนไขด้านความรู้และคุณธรรม และสามารถพึ่งพาตนเองได้ อันจะส่งผลให้เกิดแนวทางในการพัฒนาหลักสูตรที่มีความสมบูรณ์และเหมาะสมสอดคล้องกับ สภาพบริบทต่าง ๆ ของแต่ละสถานศึกษา

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จะเห็นได้ว่าสถานศึกษามีภารกิจหลักในการจัดการศึกษาให้ผู้เรียนได้รับการพัฒนาอย่างเต็มศักยภาพ ตามความต้องการของผู้เรียนและบริบทพื้นที่ของสถานศึกษานำร่องพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาของจังหวัด สถานศึกษาจึงมีบทบาทสำคัญใน

การจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาและดำเนินการนำหลักสูตรสู่การปฏิบัติในการจัดการเรียนการสอนในชั้นเรียนอย่างมีประสิทธิภาพ ที่ผ่านมาการจัดการศึกษายังไม่บรรลุตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตร อาจสืบเนื่องมาจากสาเหตุบางประการ เช่น ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนบางส่วนยังไม่เห็นความสำคัญของการนำหลักสูตรไปใช้อย่างเป็นรูปธรรม ครูผู้สอนยังขาดความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับการนำหลักสูตรไปใช้ ทั้งยังขาดการประสานความร่วมมือระหว่างผู้ปกครอง ชุมชน และคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ส่งผลให้การจัดการเรียนรู้ไม่บรรลุตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตร ในการพัฒนาหลักสูตรระดับสถานศึกษานั้น จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทำให้สังเคราะห์บทบาทของผู้บริหารที่จำเป็นต่อการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาและจะสามารถนำพาสถานศึกษาประสบความสำเร็จได้ มีทั้งหมด 4 ด้าน ได้แก่ 1) ความรู้ด้านการพัฒนาหลักสูตร 2) การนิเทศ กำกับและติดตามการใช้หลักสูตร 3) การมีวิสัยทัศน์ และ 4) การสร้างความเข้าใจให้กับบุคลากร ซึ่งตัวแปรทั้ง 4 ด้าน จะส่งผลให้เกิดการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาในพื้นที่นำร่องนวัตกรรมการศึกษา จังหวัดตราด ที่จะพัฒนาคนรุ่นใหม่ให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ของจังหวัด คือ ส่งเสริมการมีอาชีพ มีงานทำอย่างมีความสุข และเป็นไปตามเป้าหมายของจังหวัดตราดที่ต้องการเป็นเมืองสุขกายสุขใจ สังคมตราด สังคมคุณภาพ สังคมคุณธรรม จึงร่วมกันกำหนดคุณลักษณะของคนรุ่นใหม่ได้เป็น “ดีสะหงาด เด็กตราดฮิ” โดยคำว่า ดีสะหงาด หมายถึง คุณภาพของเด็กที่ต้องดีทั้งหมด 4 ด้าน คือ จิตใจดี ความรู้ดี ความสามารถดีและสุขภาพดี คำว่า “เด็กตราด” หมายถึง การเป็นผู้ที่สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นด้วยความสัมพันธ์ที่ดี มีความมุ่งมั่นในความสำเร็จ รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของวิทยาการและเทคโนโลยี ส่วนคำว่า “ฮิ” เขียนเป็นภาษาอังกฤษได้ว่า HI โดยใช้เป็นอักษรย่อจากคำว่า Happy Innovator คือ การเรียนรู้อย่างมีความสุขหรือความสุขจากการเห็นโอกาสเสมอ โดยสถานศึกษาจะต้องนำแนวทางดังกล่าวไปปรับหลักสูตรของโรงเรียนเพื่อให้เข้ากับเป้าหมายของการเป็นพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาของจังหวัด ซึ่งมีประเด็นในการปรับทั้งหมด 5 ประเด็น ดังนี้ 1) วิสัยทัศน์ 2) จุดหมาย 3) เป้าหมาย 4) จุดเน้นตามวิสัยทัศน์หลักสูตรพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาและ 5) ประเด็นการพัฒนาจังหวัด ดังนั้นผู้บริหารสถานศึกษาจึงมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งที่จะทำให้การศึกษาเกิดการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาไปได้อย่างต่อเนื่อง รวมถึงครูที่ต้องนำหลักสูตรไปใช้ให้เกิดประสิทธิภาพและได้ประสิทธิผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้เรียนให้เป็นไปตามฉากทัศน์ของจังหวัดและสังคมได้อย่างมีความสุข

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี